

Анатолій В. ФУРМАН

АРХІТЕКТОНІКА ТЕОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕФЛЕКСИВНО-ВЧИНКОВИЙ СЦЕНАРІЙ МЕТАМЕТОДОЛОГУВАННЯ

Anatoliy V. FURMAN

ARCHITECTONICS OF ACTIVITY THEORY: REFLEXIVE-DEED SCENARIO OF METAMETHODOLOGIZATION

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.01.007>

УДК: 167/168

“Під архітектонікою я розумію мистецтво [побудови] систем. Позаяк [саме] систематична єдність є тим, що вперше перетворює звичайне знання на науку, тобто з простого агрегату знань на систему, то архітектоніка є вчення про Наукове в нашому пізнанні взагалі, і, отже, вона необхідно належить до методології”
(*Іммануїл Кант* [13, с. 470]).

“...Але повинно бути й дещо загальне – те, що характеризує поступ в усіх цих наукових дисциплінах як методологічний рух. Так. Таким загальним є технологія методологічної роботи, тобто вже від довшого часу метаметодологування...”
(*Георгій Щедровицький* [91, с. 421]).

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Однією з найбільш системних в онтологічному та архетонічному аспектах обґрунтованості, як відомо, є **теорія діяльності**, що створена Г.П. Щедровицьким у рамках інтенсивної колективної миследіяльності представників Московського методологічного гуртка під час виконання у 60-70 роках минулого століття другої великої дослідницької програми. У результаті здійснення такої програми формується **системодіяльнісний підхід** як провісник *нової філософської методології*, що відтепер першо-

чергово орієнтує не на науково-предметні уявлення і парадигми, а на перетворення і розвиток засобів, методів і структури взаємопрониклих мислення і діяльності, тобто на їх *саморефлексію* у центральній ланці – *методологічній організації мислення*. Важливо, що цей підхід фундується на сукупності принципів як на засадничих опорах-важелях реального удіяльнення, прожиття в мисленні власної особистісної позиції на підґрунті використання певного інтелектуального засобу, обстоювання цінності так чи інакше інтерпретованого об'єкта і застосування практичної схеми конкретно-ситуаційного діяння. Зокрема, методолог

Щедровицький обґрунтовує *дванадцять принципів системодіяльнісного підходу*:

1) *відтворення діяльності*, що задає процесну і структурно-функціональну організацію її простору, де головними є підпростір трансляції одиниць (взірців, еталонів, норм, прописів, знань, уявлень, понять, проєктів тощо) культури і підпростір ситуативної реалізації цих одиниць у живій діяльності, в мисленні і в безпосередній комунікації;

2) *актовості*, себто організованого акту діяння, який має чітко визначений початок і певне завершення як ємна одинична цілісність індивідуалізованого оприявнення у структурно-процесному перебігу удіяльнених організованостей у лоні трансляції культури;

3) *популярності діяльності і мислення*, що вимагає задіювати у підпростір реалізації багатоманітних актів у контексті однієї системи культури, але щоразу по-різному, залежно від ситуацій конкретного здійснення діяльності;

4) *соціотехнічної організації діяльності*, що дає змогу поєднувати окремі акти діяльності і мислення різноманітними відношеннями та зв'язками субординації й координації (насамперед організації, керівництва, управління), породжуючи нові підпростори – побудови одиниць культури, навчання і виховання, актів мислення і діяння в ситуаціях їх реалізації;

5) *зв'язку штучного і природного* як двох сутнісно різних механізмів в аналізі любих і всяких систем діяльності, де перший регулюється свідомо поставленими цілями та використовуваними нормами, а другий – описується й відстежується з допомогою законів і закономірностей;

6) *рефлексивного виходу і поглинання*, який задає основоположний механізм розвитку систем діяльності і мислення та становить вузловий механізм конструювання складних соціотехнічно організованих систем діяльності в напрямку їх розвитку та ускладнення;

7) *навчання і виховання*, тобто освоєння і привласнення новими поколіннями людей культури, що спричиняють подальше розпросторення схеми відтворення діяльності відповідно до категорійної зв'язки “процес – механізм” та в напрямку породження ще одного її важливого підпростору *освіти*;

8) *відособлення й водночас зв'язку* діяльності, рефлексії, комунікації, розуміння та мислення як самобутньо оприявнюваних і разом з тим взаємопрониклих поясів, наскрізних процесів чи механізмів зреалізування універсальної схеми мислєдіяльності;

9) *системного уявлення*, що покладає на дослідника відповідальність розглядати всілякі прояви діяльності в мінімальному наборі чотирьох планів: а) процесів, б) функціональних структур, в) зорганізованостей матеріалу чи морфології і г) “чистого” матеріалу або субстрату, що уможливорює побудову для кожного із цих діяльних утворень різних онтологічних схем і дає змогу окремо і зв'язно працювати з ними;

10) *множинності функціональних місць та їх різного морфологічного наповнення*, що вимагає брати будь-яке предметне утворення у просторі діяльності як циркуляційно змінне за своїми функціями та морфологічною організацією, тому його треба фіксувати та описувати в усеможивих характеристиках власного процесно-діяльного існування;

11) *ортогональної організації площин теоретичного опису діяльності*, що зобов'язує методолога шукати та виокремлювати під час аналізу діяльності такі її організованості, які самобутньо закріпились і відокремились та стали функціонувати як квазіприродні форми її розиткового існування;

12) *специфічності мови теорії діяльності і діяльнісного підходу*, що охоплює як традиційну мову системно-структурного аналізу (блок-схеми, структурні зображення, граф-схеми, параметричні характеристики, операційні та алгоритмічні схеми тощо), так і специфічні діяльнісні схеми та зображення, що фіксують: а) людей як матеріал і як складових одиниць діяльності; б) свідомість особи з її інтенційними відношеннями; в) рефлексивні виходи в діяльності та рефлексивне поглинання об'єктів, що спричиняють утворення мотрійкових структур; г) процеси комунікації, мислення і розуміння, які пов'язують між собою акти діяльності; д) знання, що розвитково вактуальнені у процесах комунікації та діяльності; е) позиційну і функціональнорольову організацію груп, колективів; є) проміжні рефлексивні акти як найважливіший механізм розвитку діяльності і підсумкове рефлексивне “замикання” на її сферних процесах та ін. (див. [87]).

Однак із плином часу (а це чотири десятиліття!) всі ці справді вагомні здобутки філософської школи Г.П. Щедровицького потребують не лише адекватного відтворення у мислєдіяльності нових поколінь філософів, методологів, науковців та їх невпинної трансляції і рефлексивного циркулювання у вигляді взірців, еталонів, норм у постійно змінному просторі вітакультури, а й інтелектуальної і суто ме-

тодологічної реконструкції у зв'язку зі зміною як глобальної соціокультурної ситуації цивілізаційного повсякдення людства, так і психокультурного стану сучасного українського поліетнічного соціуму з його численними держбезпековими, політичними, економічними, соціальними, екологічними, виробничими та іншими проблемами. Тим більше, що весь універсум людської діяльності перебуває у переплетенні безупинних процесів функціонування, розвитку, самоорганізації й відтак збагачення та ускладнення її вселенського сферного (головно культурно-історичного) фонду в темпоральному потоці пульсувально подвійного (із тенденцією до множинного) існування всього діяльнісного: а) і як “живого”, екзистенційно-ситуаційного, процесно-кінетичного, діяльно-практикувального, б) і як “застиглого”, організованісно статичного, предметно-речового, знаково-символічного. “Поперемінне і водночас паралельне існування всього у цих двох формах, – пише Георгій Петрович, – і є справжнє існування всього, що належить світу діяльності – машин, знарядь, мовлення-мови і навіть самих людей. Але оскільки ці дві форми... різко відрізняються одна від одної, то поєднання їх у єдине ціле та аналіз у відношеннях і зв'язках між собою здавалося всім дослідникам просто немислимими: науковий розсудок брав або одне, або друге. Проте тоді у підсумку завжди з'ясувалося, що неможливо проаналізувати і зрозуміти ні того, ані іншого” [25, с. 101].

І хоч виголошена методологічна позиція щодо подвійності (множинності) екзистенціювання всього діяльнісного на рівні осіб, груп, спільностей у лоні інтеграційного процесу відтворення діяльностей з одночасною трансляцією канонів і норм культури дала змогу визначити основні механізми і супутні процеси походження, функціонування та розвитку всеможливих організованостей діяльності, все ж до кінця не з'ясованим залишається питання архітектоніки методологічної теорії діяльності в оптиці поетанно здійснюваного рефлексивного висвітлення. Сутнісно мовиться про важливість обґрунтування мистецтва побудови лідером Московського методологічного гуртка вказаної теорії свідомісно-інтелектуальними засобами циклічно-вчинкового розгортання його мислення за канонічною сценічною схемою становлення методологічної рефлексії.

Постановка методологічної проблеми. На засадах онтології діяльності Г.П. Щедровиць-

кого (див. [4, с. 107-157]) постає **методологія як новий інтегральний спосіб мислення**, що синтезує філософування, наукове пізнання, історичне дослідження, конструктивно-інженерний і програмно-проективний підходи, різнопредметні знання та їх нововідрефлексовані епістемологічні конфігурації, спрямовані на досягнення глобального універсуму людської діяльності у наборі її всеможливих форм, методів, засобів, організованостей, механізмів, процедур, що істотно збагачує нормативний (зокрема знаково-символічний) простір культури. Відтак конструюється й довершується один у своєму роді – оригінальний і неповторний – **світ методології**, що охоплює чотири сторони-материк своєї буттєвості (див. детально [33, т. 1, с. 5-15; 62]). І найважливіше тут те, що такого ґатунку **методологія утверджується як метапроект розширення сфери свідомості у її центральній ланці – методологічному мисленні, яке у собі своїм вакуальненням знімає** (себто характеризує той момент у розвитку-перетворенні, коли існуючі форми чи принципи заперечуються і водночас зберігаються як складники нової цілісності):

а) *філософію*, заперечуючи філософську роботу й одночасно зберігаючи філософським у сутнісному вимірі субстанційності методологічний тип мислення;

б) *науку*, не приймаючи спрямованості на об'єкт та її предметної обмеженості, хоча й зосереджуючись на охопленні універсальної сфери діяльності в інтеграції її із мисленням і зберігаючи як метод її наукової ідеалізації, так і спосіб мислезнанневого оприявлення світу;

в) *теорію пізнання та епістемологію*, адже переорієнтовує інтелектуально-рефлексивні зусилля не на раціональне пізнання та його продукти – науково-предметні знання й відповідні їм онтологічні картини світу, а на проектування, планування, програмування і прожекування; водночас вимагає синтезу знань з допомогою побудови моделей-конфігураторів, себто шляхом здійснення логіко-методологічної процедури конфігурування різнопредметних уявлень і знань про один і той же складний об'єкт, та має на меті вироблення *рефлексивних знань* у рефлексивній позиції чи за рефлексивного виходу та формує надзавдання систематизації методологічного знання;

г) *практику* як атрибутивний спосіб безпосереднього уприсутнення людини, групи, спільноти у світі; оскільки *вихідним посту-*

латом діяльнісної онтології прийнята межа теза про те, що “все є діяльність, а весь світ – це світ діяльностей”, то в онтологічному сенсі практика і діяльність співпадають, де людське життя – це практика ковітального існування, або, що те ж саме, діяльнісна зміна чи діяльне конструювання особою світу довкола себе, яке спричиняє її саморозвиток і самотворення; і “Якщо практичним є все те, що можливе через свободу” (І. Кант [13, с. 470]) – думки, переживання, розуміння, мовлення, дії, мислення, вчинення, рефлексії, то саме *практико-діяльнісна прагматика* визначає цілі методології; а це означає, що *онтологія діяльності* охоплює всі форми, види і способи усвідомленого практикування-практики; звідси, скажімо, закономірно, що методологічне мислення фундується не на *критерії істинності* як на відповідності знання об’єкту, а на *критерії реалізованості* як відповідності багатополосній, а саме об’єкта збіглості проекту, програми чи сценарію, діяльності – припису, нормі, еталону, самого мислення – мислимому в ідеальній площині свідомості, що об’єктивоване як мислепродукт у тій чи іншій невербальній формі, рефлексії – змісту діяльності, мислєдіяльності, професійного методологування.

Отож, **суть проблеми** полягає в тому, що, з одного боку, в СМД-методології напрацьовані фундаментальні ідеї, концепти, тематизми, парадигми, теорії, моделі, схеми і технології функціонування, розвитку та самоорганізації мислення і діяльності, створені їх довершені онтологічні картини, вперше обґрунтований власне методологічний спосіб мислення і комунікації, віднайдена і впроваджена в соціокультурне повсякдення унікальна практика методологування – організаційно-діяльнісна гра, а з іншого – всі ці справді культурно вагомі здобутки й через 30 років переважно залишаються на маргінальному узбіччі інтелектуального суспільного життя, евристичного свідомісного практикування. Тому вони, зважаючи перш за все на докорінну зміну історичної ситуації розвитку таких сфер суспільного життя, як політична, економічна, соціальна, військово-безпекова і духовна, мають бути системно реконструйовані із метаметодологічних позицій найпотужнішими засобами та інструментами мислительної діяльності й ресурсами і процедурами *підсумкової* (звісно, на даному конкретному етапі історичної буттєвості як людства, так і української нації-держави) *рефлексії*.

Стан методологічної обґрунтованості теорії діяльності. Щонайперше вкажемо на те, що

усвідомлення лідером та активними учасниками Московського методологічного гуртка *підходу як методологічного* відбулося вже під кінець 1950-х років, а на початку 60-х перемагає орієнтація на системні уявлення і на розробку системного підходу й одночасно розпочався великий поворот до *теорії діяльності*, що зумовив стале розвиткове використання “мислення” і “діяльності” як основоположних онтологічних категорій (Г.П. Щедровицький, В.О. Лефевр, М.В. Розін, О.І. Генесеретський, А.Г. Раппапорт, В.Я. Дубровський, С. Поліванова, А.А. Піскопел, Л.П. Щедровицький). Зокрема, *категорія “діяльність”* із регулятивно-пізнавальної стає осердям онтологічних уявлень. І хоч вона традиційно вживалася як базова під час спроб створити універсальну філософську методологію, проте школа Георгія Щедровицького не обмежується її використанням як пояснювального принципу, а перетворює на *предмет скрупульозного методологічного дослідження*. Його примітними ознаками є **кілька основоположень**:

А. Категорія “діяльність” розглядається як більш фундаментальна і загальнозначуща для методології, ніж категорія “мислення”, де остання постає як різновид першої, а саме як *мисленнєва діяльність*, що становить упредметнення окремої дисципліни – *теорії мислення*. Інакше кажучи, мислення, рефлексивно занурюючись у світ, стає об’єктом конструювання, у результаті чого викристалізовується його *онтологічна картина* і воно як об’єкт поміщається у світ діяльності, у світ онтології; причому тут приймається фундаментальне, багато в чому нівелювальне рефлексію і згорнуте до схеми об’єкта, припущення, що “світ існує реально”. І це є перша стадія становлення методологічної рефлексії, на якій допускається реальне існування світу *поза мисленням* як окремою – самомислимою – субстанцією (див. [91, с. 13, 556]).

Б. Протиставляються два шляхи-методи створення будь-якого однорідного об’єктивного уявлення – *натуралістичний і діяльнісний*, що являють собою світоглядно різні позиції інтелектуального дискурсу й відтак визначаються як два різних логіко-методологічних принципи – “натуралізму” і “діяльності”, що пізніше обґрунтовані Г.П. Щедровицьким як “опозиція натуралістичного і системодіяльнісного підходів” [33, т. 4, с. 41-47; 83]. Суть першого полягає в орієнтації дослідника на матеріал природи і світу та у протиставленні себе як суб’єкта творчості об’єкту пізнання й добування науково-предметних знань про цей

об'єкт, відображених у знаковій формі; натомість зміст другого полягає у виході діяч-мислителя за рамки суб'єкт-об'єктної опозиції й у вивченні самих систем діяльності та мислення у взаємодоповненні їх засобів, методів, структур, процедур, образів “табла свідомості”, текстових фрагментів мовлення-думки, норм і схем мислєдїяльності, у тому числі й категорій, з допомогою яких створюється онтологічна картина досліджуваного об'єкта. “І саме у цьому переведенні нашої уваги і наших інтересів з об'єкта як такого на *засоби і методи нашої власної мислєдїяльності, котра творить об'єкти й уявлення про них*, і полягає **суть діяльнісного підходу**” [83, с. 46].

В. На противагу предметоценованим теоріям і концепціям (передусім соціологічним і психологічним) *діяльність опрацьовується онтологічно*, тобто як безсуб'єктна, або як така, у якій окремих учасник, актуалізуючи і транслуючи її своїми відповідними здібностями й опанованими засобами, є безособовий індивід у тому сенсі, що зовсім не йому належить діяльність, а він сам приналежний їй, адже діє у ролі агента-складника конкретної соціальної ситуації, котрий, будучи екзистенційно захоплений цією діяльністю, уможливує її реальне здійснення, й тим самим утілюючи в життєвий простір культурні норми і цінності (скажімо, в цьому аспекті рефлексивного методологування Георгій Щедровицький у численних виступах любив повторювати відомі слова Гумбольдта: “Не людина оволодіває мовою, а мова заволдіває людиною і через неї здійснюється”). Власне так постає **онтологія діяльності** й конструюється та освоюється простір (домінантно методом сходження від абстрактного до конкретного) теоретико-діяльнісних уявлень; водночас знаково, що названий підхід усе ж не заперечує присутність в універсумі людської діяльності ні суб'єкта, ані особистості; останні “існують в онтологіях інших підходів, до прикладу, в феноменології та екзистенціалізмі. А це означає, – пише В.Я. Дубровський, – що, претендуючи на всезагальну картину світу, “методологія покликана відповідно [до вимог] *принципу культуровідповідності* реконструювати такі “реалії”, як “суб'єкт”, “переживання”, “психіка”, “особистість” та інші у своїх онтологемах. Така реконструкція є найважливішим завданням наступної стадії становлення методологічної рефлексії” [4, с. 132].

Г. Основоположною в довершенні пропонованої Г.П. Щедровицьким теоретичної системи

стає авторська схема “відтворення діяльності через трансляцію культури” у її двох схожих версіях (*рис. 1 і 2*), а також низка похідних схем відтворення діяльності у їх послідовному інваріантному розгортанні як функціональних блоків системи (див. статтю Щедровицького в цьому номері журналу [77]). В архетонічній мозаїці всі ці схеми характеризують мислення і діяльність у їх особливому зв'язку й унікальному призначенні: мислення як діяльність – це передусім механізм трансляції культури, себто передачі її таких одиниць, як еталони, взірці, норми, парадигми. Це зумовлює те, що процесні поняття (“процедура”, “операція”, “пошук розв'язку” тощо) здебільшого замінюються структурними поняттями “норма”, “спосіб” і щонайперше “засоби” мислення, що утверджує останнє як історичний, культурний, соціальний феномен, гостро ставить проблему розвитку мислення саме через появу структурних новоутворень й чітко аргументує надпредметний статус власне *методологічного мислення*: воно функціонує і розвивається “довільно як у наукових предметах, так і в історичних, технічних, а головне – воно може працювати над ними”; отож воно “вільне відносно меж наукових предметів і взагалі стосовно меж науки, історії, техніки, практики...” [25, с. 33, 32].

Д. Вводиться та аргументується уявлення, що *рефлексія* “становить сутність методологічного мислення і методології”, яка, зі свого боку, “виникає на базі рефлексії і покликана розв'язати чи зняти її парадокси”, а також “перетворити рефлексію у регулятивну й унормовану процедуру, створити для неї спеціальні засоби і методіку” [91, с. 411]; і цим методологічне мислення схоже до філософського, у якого наслідую дану атрибутивну характеристику. Врешті-решт *поняття “рефлексія”* набуває у теорії діяльності онтологічного статусу як самобутнього інтелектуального процесу, відмінного від мислення та усвідомлення, і водночас як найважливішого механізму розвитку діяльності; доводиться, що рефлексія ініціюється до життєпотоків свідомості не приписаними, правилами, нормами, а *проблемними ситуаціями* (головно суперечливими чи конфліктними обставинами), які ставлять діяча перед неможливістю досягнення цілей-завдань саме через реалізацію ним певних нормативів, принципів, канонів. На різних стадіях становлення методологічної рефлексії (див. *далі*) діяльність усвідомлюється у своїх розпредметнених формах аж до моменту, коли відбувається “рефлексивне замикання методологіч-

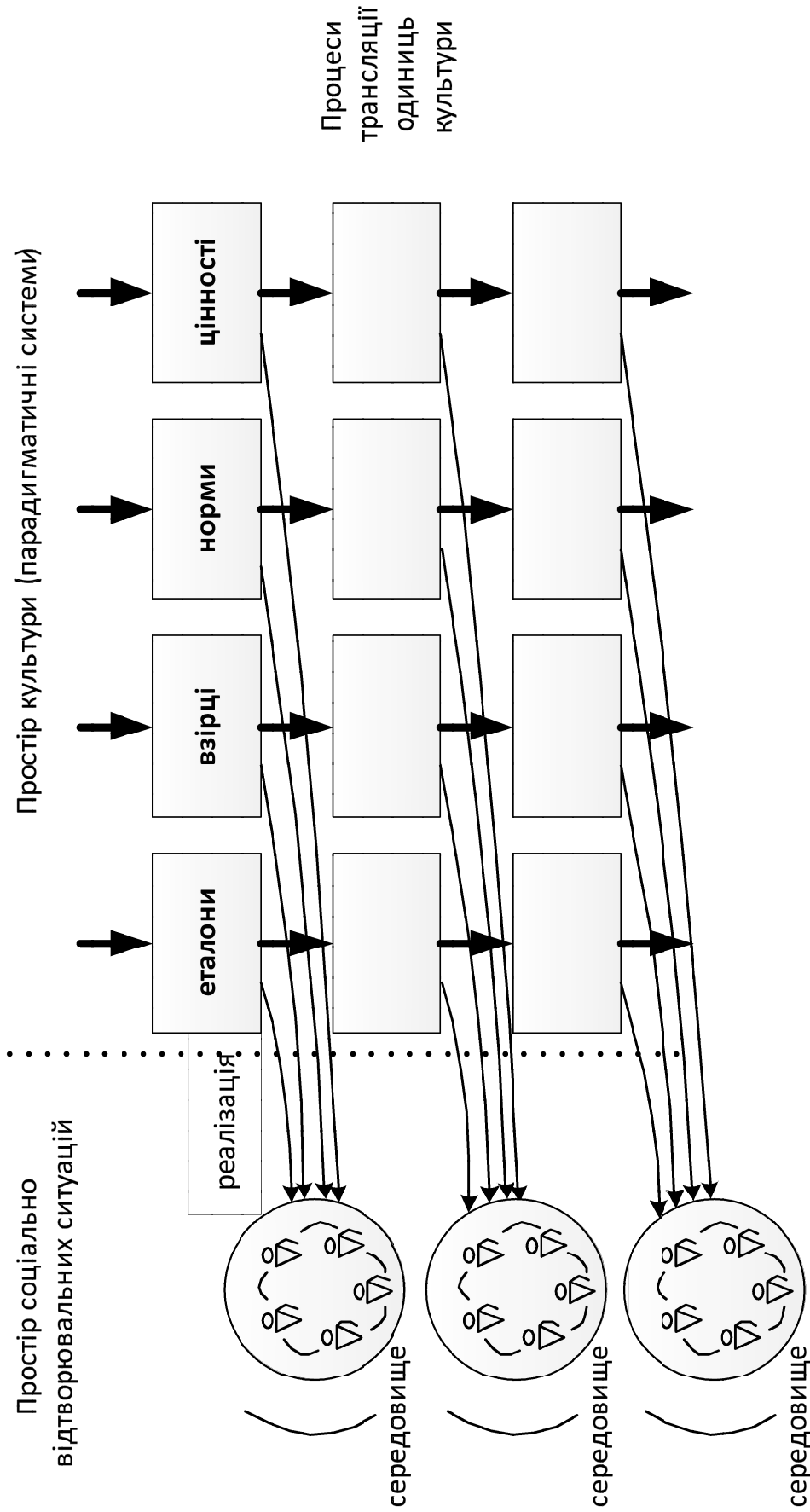

Рис. 1. Відтворення діяльності через трансляцію культури (За Г.П. Щедровицьким) [25, с. 38]

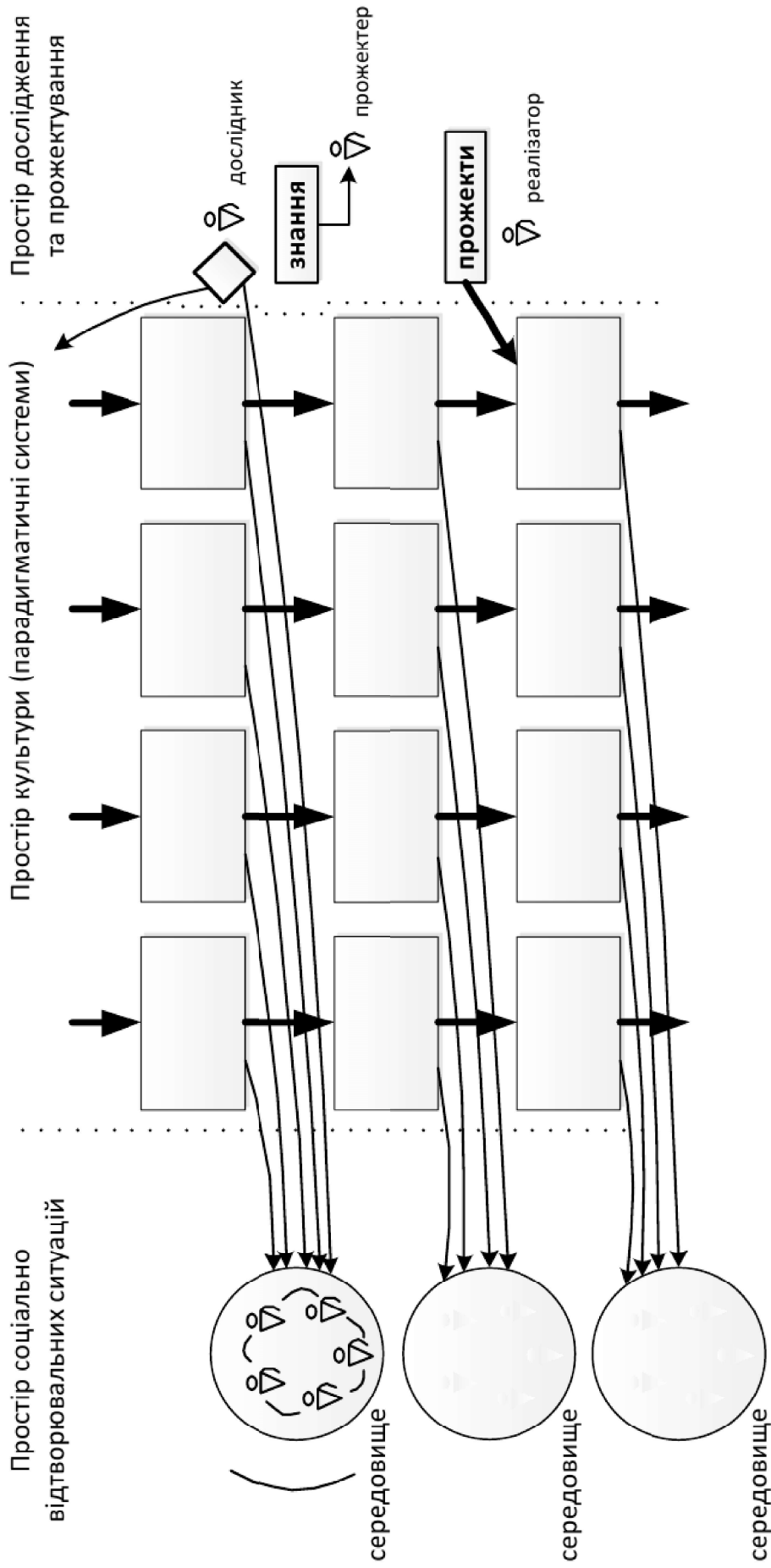

Рис. 2. Відтворення діяльності через трансляцію культури (з дослідженням та прожекуванням)
(За Г.П. Щедровицьким) [25, с. 39]

ного мислення” шляхом різних ототожнень: а) методології і діяльності, що створює методологічну діяльність як замкнену сферну цілісність, б) методологічної діяльності і рефлексії, де перша постає як рефлексія самої себе й уреальнюється як “особливий спосіб поєднання рефлексивної і рефлексивувальної діяльностей, як окрема форма організації тієї й тієї і разом з тим як особлива форма організації діяльності загалом” [Там само, с. 413]. У такий спосіб рефлексія функціоналізує простір діяльності та організує пошук прийнятних розв’язків, виявляючи засоби для здолання актуалізованої у сфері рефлексивної свідомості проблемності; тому рефлексивне виокремлення структурних новоутворень, що постають у функції засобів й указують на крок або зсув у розвитку мислення, є ключовим моментом-фактором будь-якої зрілої, вчинково довершеної, *методологічної діяльності*. Саме завдяки рефлексії такі новоутворення в матеріалі мислення усвідомлюються як розвиткові функціонали та описуються як засоби (але аж ніяк не знання), з допомогою яких досягається розв’язання конкретної проблемної ситуації. Отож розвиток методології у рефлексивному відмежуванні від логіки, теорії пізнання, філософії і науки у цілому із 1980 років починає розглядатися як проект своєрідної “тоталізації” рефлексії і “рефлексивного замикання” сукупної сфери людської діяльності методологічною діяльністю.

Е. Отже, *системодіяльнісний підхід фактично є метاپідходом*, оскільки конструюється у єдності трьох *знаннєвих модулів* як особливим чином організованих комплексів чи функціональних вузлів, а саме способів онтологічного бачення, засобів і методів мисленевої роботи, “логік” мислення та ін. (див. [83]). Мовиться про системний і діяльнісний підходи, які, по-перше, мають сенс тільки у взаємодоповненні; по-друге, фундуються на такому загальному об’єднувальному факторі, як *методологічна організація мислення*, що уможливує його формування саме як універсального, методологічного (а таке мислення, як відомо, рухається як у картинках об’єктів та у їх процесному наповненні, так і в річищі самої діяльності, співвідносячи ці простори і встановлюючи між ними відношення відносно збалансованості); по-третє, створюючи інтегральну організованість, *системі* відводять роль особливої *форми* схематичного оприявлення діяльності, тоді як саму діяльність характеризують як *зміст*, що співмірний

систематизованій конфігурації. І хоч “саме мислення *іманентне і незалежне від законів діяльності*”, а “діяльність – це ще не вся реальність”, адже важливе значення у її формотворенні мають процеси комунікації (Г.П. Щедровицький [4, с. 106]), все ж саме *теорія діяльності виявляється останнім фундаментом та основою методології як свідомісно організованої сфери мислєдіяльності*. У будь-якому разі “методологія – це вкрай складна робота, важка [передовсім для розуміння] діяльність, яка полягає в тому, що вона проектує, конструює, пізнає і критикує саму себе, проектуючи, конструюючи, пізнаючи і критикуючи таким чином діяльність узагалі. Але це й означає, що вона є організмом, або універсумом, діяльності особливого виду; вона являє собою замкнену систему, хоча безперервно і постійно втягує у себе найрізноманітніший матеріал” [91, с. 413].

Насамкінець цього тематичного блоку зауважимо, що контурно висвітлені основоположення теорії діяльності деталізуються і конкретизуються в узагальнювальній праці цього періоду філософської творчості Георгія Щедровицького, що перекладена нами і спеціально друкується у цьому номері журналу [77], а також у його трьох найбільш академічних роботах: “Вибрані праці” (1995 [80]), “Філософія. Наука. Методологія” (1997 [91]), “Мислення. Розуміння. Рефлексія” (2005 [83a]).

Мета дослідження: *рефлексивно-вчинкова реконструкція теорії діяльності Г.П. Щедровицького* у скомпонованій організованості – складній системі онтологічних уявлень, категорійних засобів, інтеграційно-діяльних можливостей і схематизацій *методологічного мислення*, що зосереджуються в поетапному становленні всезростаючої *методологічної рефлексії*.

Основне завдання: з допомогою авторськи сконструйованої *метаметодологічної оптики* обґрунтувати архітектоніку теорії діяльності, що здобута у форматі сценарно-координаційної лінії творчого шляху фундатора системомислєдіяльнісної методології.

Похідне завдання: створити *авторську конструкцію метаметодологічної оптики* детального вивчення теорії діяльності, відштовхуючись від рефлексивно-вчинкового сценарію (scripts) чи протоколу сподіяння Г.П. Щедровицьким системодіяльнісної методології.

Об’єктом вивчення є *методологічна теорія діяльності* у її онтологічному, архітектонічно-

му, епістемологічному та філософсько-методологічному аспектах висвітлення.

Висловимо для нас *важливе методологічне зауваження*: об'єкт (вивчення, пізнання, конструювання, удіяльнення, рефлексії тощо) виявляється, поіменовується, фіксується, а головне – існує реально, в дійсності, насправді, онтологічно, тоді як предмет – завжди формується у процесах мислення, діяльності, мислевчинення, методологування, а його зміст змінюється, розвивається, збагачується чи ущільнюється залежно від ступеня дослідженості, сконструйованості, опрацьованості об'єкта. У зв'язку з цим делікатним моментом Георгій Петрович в одній із лекцій (грудень 1988 р.) так емоційно відреагує на запитання із залу: "...А я відповідаю вам: ну не можна видати об'єкт! Це не те, що підлягає поталонній видачі. Ось і все. Гегель обговорював це питання. Він казав: об'єкт – це те, що існує. Але якщо ви тепер запитаете: який він? – ви відходите від об'єкта й відповідаєте на питання про предмет" [91, с. 520]. Від себе додамо: оскільки будь-який об'єкт, особливо соціотехнічного, антропологічного, вітакультурного, оргуправлінського чи психодуховного ґатунку, є надскладним, системно структурованим, багатопараметричним, то, цікавлячись його природою, життям чи самоорганізацією, методологічно грамотний дослідник немовби вичерпує з нього предмети, добуває й миследіяльними засобами освоює його все нові і нові упредметнення.

Предмет чинного дослідження становить *методологічна рефлексія*, яка:

– має *власну логіку*, що в канонічному зреалізуванні тотожна логіці методологічного мислення та методології загалом як особливий і самостійний сфері знань про форми, методи, засоби та інструменти досконалої миследіяльності;

– передбачає здійснення *свідомої методологічної роботи* з комплексними структурами знань, а саме як зі знаннями методичними, технічними, природничо-науковими, історичними, філософськими, так й із знаннями про об'єкт і зі знаннями про знання та миследіяльність;

– проходить *чотири стадії* власного становлення як *циклу чи спіралі вчинення* у вигляді *сценарію* розгортання методологічного мислення у рідчизні розпросторення змісту і способу здійснення життєвого шляху мислителя-достойника (в даному разі Георгія Щедровицького);

– містить особливі *знання про рефлексію* як про сутнісний горизонт буттєвості методологічного мислення і методології як сферної дійсності універсуму людської діяльності в цілому, як про рефлексію самої себе, тобто як про *саморефлексію*, котра становить особливий спосіб поєднання чи замикання рефлексії і діяння, або рефлектованої і рефлектувальної діяльностей;

– примушує діяча-мислителя рухатися у розвитково-діяльнському потоці окремішнього типу *знання* – методологічно розвивального, що породжує *дійсність рефлексії*, а саме особливу сув'язь кооперації, актів дії-діяльності, думки-комунікації чи мовленнєвого розмірковування, де акти-діяння стають змістом інших, а відрефлексовані узмістовлення трансформуються в матеріал наступних рефлексивних процедур;

– у своєму розвитково-орґдіяльнському перебігу виходить за сферні рамки методології й актуалізується та циркулює в *дійсності метаметодології*, у якій новоявлена надскладна методологічна система постає на фундаменті інших, уже більшою чи меншою мірою рефлексивно опрацьованих і культурно унормованих, методологічних принципів, стратегій, підходів, концепцій.

1. АВТОРСЬКА КОНСТРУКЦІЯ МЕТАМЕТОДОЛОГІЧНОЇ ОПТИКИ ВИВЧЕННЯ ТЕОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Із попередньо викладеного очевидно, що теорія діяльності послідовно розроблялася Г.П. Щедровицьким як *методологічна*, адже у підсумку являє собою *культурно значущий взірєць* компетентної постановки й адекватного розв'язання заплутаної проблемної ситуації відносно мети і цінностей, форм і змісту, способів і засобів миследіяльної присутності людини у світі й цього останнього у її рефлексивно-вчинковому засвіті. "Діяльнський підхід до методології дозволяє нам зрозуміти, серед іншого, що суть справи [полягає] не тільки і не стільки в тому, щоб знати, скільки в тому, щоб освоїти й оволодіти. Поняття освоєння та оволодіння діяльністю є більш загальними і більш фундаментальними, ніж поняття знання. Знання – це лиш один момент та одна сторона того, що ми називаємо привласненням й опануванням діяльністю..." [91, с. 417]. Отож є підстави констатувати наявність у творчості Щедровицького *самобутньої оригінальної методологічної оптики* його персоніфікованого

філософсько-практичного дискурсу, що охоплює унікальний за системним набором лінз-засобів корпус ідей, концептів, категорій, принципів, підходів, моделей, схем, теорій та організованостей методологічних мислення, роботи, рефлексії, мислєдіяльності.

За вихідною ідеєю **методологічна оптика** – це *метафоричний конструкт*, що за умов утвердження постнекласичної раціональності стає:

а) *тим пізнавальним засобом*, з допомогою якого розумінню досягається те, що не під силу поняттям, а саме його вмєле застосування як певного набору лінз-засобів дозволяє справлятися із проблемами онтологічної, гносеологічної, екзистенційної, соціальної, рефлексивної, ноетичної, поетичної та інших різновидів складності, різноманітності й мінливості у сфері теоретичного та емпіричного, проектного і рефлексивного знання;

б) *фактом-свідченням особливої інтенційності (спрямованості) свідомості* особи чи групи на пізнання, мислєннєве конструювання чи аналітичне рефлексування певного фрагмента реальності із багатоманіття об'єктів, речей, предметів, засобів, знарядь; а це означає, що оперування методологічною оптикою відкриває можливості не тільки різнорівневого, поелементного, ієрархічного аналізу, а й поліпарадигмального, стереоскопічного, модульно-рефлексивного;

в) *інструментом методологування* у різних сферах суспільного життя, котрий, виконуючи посередницькі функції між діячем і реальністю, яку він вивчає і змінює, дозволяє йому комбїнувати, інтегрувати та конструювати різні стратегії, способи і техніки мислєдіяння у ситуаціях плінності, нестабільності й усезростаючої складності людського повсякдення;

г) *ресурсом саморефлексії* як дослідницької, так і методологічної діяльності на шляху конструювання їх деталізованої архітектоніки та онтологічних картин, а також створення відповідно удіяльнених організованостей (розуміння, мислення, програмування, проектування, рефлексування тощо); причому за обстоювання постнекласичного ідеалу раціональності найпроблематичнішою й одночасно потенційно креативною сферою стає *оглядове поле рефлексії* (себто позиція надрефлексивності), де не тільки вирішуються завдання синтезу та інтеграції дослідницьких та оргдіяльнісних стратегій, але й розв'язуються різні складні проблеми шляхом віднаходження нових способів і/або нових засобів мислєдіяль-

ності (див. детально роботи М.С. Гусельцевої [8-9] та А.В. Фурмана [3, с. 827-837; 48]).

Метаметодологічна оптика – це вочевидь ще *складніший механізм підбору та укомплектування лінз-модулів* взаємозалежних мислення, розуміння, діяльності, рефлексії, що зумовлено якнайменше чотирма чинниками:

– *логікою* увесь час повторюваної, тобто відновлюваної на новому матеріалі, рефлексії;

– *труднощами* метаметодологічної роботи, яка покликана енергетикою індивідуальних чи колективних зусиль працювати із множинними знаннями (про об'єкт, його уявлення, спосіб функціонування, засоби розвитку тощо) і спричинити постання методології методологій;

– *високою проблемністю* ситуації методологічної пошукової діяльності, коли потрібно здійснити методологічну рефлексію, хоча невідомими залишаються засоби та організованості метаметодологування;

– *неможливістю* досягти сталої циклічно-вчинкової організації саморефлексії через велику невизначеність мислєдіяльності, котра розвитково функціонує то в дійсності методології, то в дійсності методологічної рефлексії (метаметодології), часто реверсно пульсуючи між ними.

У нашому варіанті конструювання авторської метаметодологічної оптики прийнята до зреалізування квінтетна логічна схема філософських категорій “*універсальне – загальне – особливе – одиничне – конкретне*”, що відіграє роль рубрикованого рамкового основоположення методологічного мислення та уможлиблює аргументоване розрізнення системного рефлексивного знання. Річ у тім, що саме цей логіко-діалектичний ланцюг категорій цілком виправданий, зважаючи на два переконливих моменти: з одного боку, на те, що “всіляке знання належить тій чи іншій категорії”; а це означає, що існують чотири категорійні форми організації знання як різні інваріанти його узмістовлення, тобто воно вказує на: а) діїоперації, б) об'єкт, в) певну знакову, мовну форму і г) на поняття, у яких це знання існує [25, с. 84-85], з іншого – і це найголовніше – вказаний категорійний ланцюг виявив свою виняткову продуктивність як дієвий інструмент типологічного і професійного методологування (див. [43, с. 182-209; 63; 33, т. 4, с. 123-373]), насамперед при створенні такого авторського винаходу, як *категорійна матриця*, зокрема від створених нами свого часу матриць українського менталітету [43, с. 189; 60, с. 50], взаємозв'язку образів суб'єктивної реальності

і психологічних чинників самоактуалізації дорослого [45], сучасної соціологічної теорії [11, с. 337-343; 56, т. 13, с. 20-26] та інших до новітніх матриць названого типу – пізнання смисложиттєвої сфери особистості (А.А. Фурман [36-38]) і теоретичної психології як світу метатеоретичної саморефлексивної мислєдїяльності [44; 63].

Яскравим унаочненням метаметодологування, на переконання Георгія Щєдровицького, є приклад культуротворчого злету методологічного мислення Галілео Галілея, яке спричинило створення ним класичного взірця результатів власної методологічної роботи – працю “Бєсїди про двї новї механїки”, що унаєвлює слїди його рефлексивної дїяльності, своїх пошуків і планування розв’язків виявлєних проблем. У зв’язку з цим цїлком виправданним є *обґрунтування методологїї як замикання рефлексїї на дїяльності й дїяльності на рефлексїї (див. далї)*. “Звїсно, Галілей залишив у тексті “Бєсїд” рефлексїю своєї дїяльності та рефлексїю своєї рефлексїї, і рефлексїю рефлексїї власної рефлексїї дїяльності, але навть остання, найвища його рефлексїя була нїчим їншим, як його дїяльністю, його методологічною дїяльністю...” [91, с. 415].

У нашому випадку *метаметодологування* виголошенї засадничї тематизми потребували *їнноваційного програмного зреалїзування* залежно від мети, завдань, об’єкта, предмета і поняттєво-категорїйного профїлю цього дослідження. І ця робота-дїяльність була нами здїйснена, підтвердженням чоґо є *новостворєна конструкція методологічної рефлексїї як атрибутивної основи методологічного мислення*, а також дослідження, критики, конструювання, проектування, конфїгурування, організації, керївництва, управлїння та їн., і загалом будь-якої притомної мислєдїяльності.

В рефлексивній організації комплекту лїнзмодулїв як окремих, проте взаємопов’язаних, структурно-функціональних блоків авторської метаметодологічної оптики прийнята *методологічна стратегїя від універсального до конкретного*, що розширює онтологічний діапазон удїяльнення відомого у філософїї (щонаїперше в логїці) *методу сходження від абстрактного до конкретного*, котрим взірцево, як це продемонструвала свого часу логїчна реконструкція О.О. Зїнов’єва (1922-2006), скористався К. Маркс при написаннї “Капіталу” (1954). Рїч у тїм, що той же Зїнов’єв під “абстрактним” і “конкретним” розумїє “винятково мислєні образи предметів, що надїленї такими

властивостями: абстрактне є поняття про предмет, що отриманє шляхом відсторонєння від нього і дослідження якоїсь його специфічної сторони, [себто] *однобїчне визначєння предмета чи однїичне поняття про предмет*; конкретне – поняття про предмет, отриманє при вивченнї його з рїзних сторїн, [їй відтак] *поєднання абстрактних визначєнь (понять) предмета, або багатогранне поняття про предмет...* І абстрактне, і конкретне, як бї останнє не було багате на абстрактнї визначєння, – обидва є відсторонєними від предмета його мислимими образами, ї у цьому сенсї обое абстрактнї. Вони відмїннї мїж собою як мислєннєвї, [як] образи однїого і того ж предмета, котрї вїдображають його однї відносно однїого їз рїзною повнотою чи точнїстю... [Отож] абстрактне – це вся та сукупнїсть знань, яка отримуєтьсє в результатї однїостороннього дослідження предмета, конкретне – багатостороннього. Вони становлєють цїлу систему формально-логічних абстракцій і визначєнь, суджень та умовиводїв...” [12, с. 15-18].

Розширення мислєннєво-рефлексивного горизонту метаметодологування в нашому випадку стосуєтьсє як виходу за предметнї рамки способу і засобїв організації дослідницької роботи, так і збаґачєння онтологічної картини самої *методологічної дїяльності як канонїчного колективного витвору* у глобальній сферї дїяльності і мислення людєй, де дїяльність – “їдинє вихїдно їснуюче” (Щєдровицький). Це знаходить вїдображення в оперуваннї п’ятїрним набором дїалектично пов’язаних категорїй як засновкїв чи фундаменталїй розрїзнення рефлексивного знання, операційно-їнструментальнє використання якого за окремими структурно-функціональними рївнями-органїзованостями їй характеризує авторську версїю метаметодологічної оптики. Так, **роль універсального** як усєзгального, ковїтально всєохватного виконує розроблювана нами упродовж останнїх двох десятилїть *вїтакультурна методологїя* – канонїчна версїя розробки методологїї як новїньо-вершинного, культуротворчого, синтетичного способу мислення, дїяльності, мислєвчїнення і компетентного методологування у їх взаємопроникненнї та холїстичній гармонїйності. Вона свїдомо конструюєтьсє саморефлексивними ресурсами та методологічними засобами кїлькох засадничих сегментїв-напрямїв, а саме науково-дослїдницької програми професїйного методологування, циклїчно-вчинкового пїдходу в гуманїтаристїці, їнноваційних

форм, методів та інструментів мислєдїяльностї і мислєвчинення, авторського тезаурусу теоретизування, способів і технїк інтелектуального практикування (мислєкомунїкації, методологїчної роботи, проблемно-ситуаційної полемїки, промїжної і підсумкової саморефлексїї тощо) [3; 16; 33, т. 4, с. 123-373; 43]. На сьогодні ВК-методологїя фундується на складнокомпонованій сув'язї ідей, концептів, понять, категорїй, принципів, моделей, матриць, схем і нормативів, що уможливають трансформацію філософської і наукової методологїї у якїсно нову метасистемну сферну дїйсність – у їх інтегральну вітакультурну цїлїсність за основоположеннями і парадигмальними картами *вчинкового та канонїчного підходів*, найповнїше опрацьованих у культурно-їсторичному дискурсі метатеоретичного аналізу психологїчного пізнання видатного українського мислителя другої половини ХХ столїття В.А. Роменця [1; 21; 22; 27-29] сучасними прибїчниками його творчостї, котрї не лише обстоюють, а й розвивають і збагачують теорїю вчинку і канонїчну психологїю цього велета нацїонального духу (П.А. М'ясоїд [18-20], А.В. Фурман [16, с. 85-102; 43, с. 313-323; 94] та ін.).

Мїсце загального в обстоюваній нами версії метаметодологїчної оптики посїдає складна комбїнація диспозиційно взаємодоповнювальних лїнз-засобів (філософїя і наука, теорїя та емпірика, категорїї і підходи, ідеальні змісти абстрактних побудов чистого мислення та їмїтаційно-вчинковї форми інтелектуального практикування і т. ін.) *сфери професїйного методологування*. Ідея, зміст, форми, засоби та інструменти цього їнноваційного напрямку розиткового збагачення сучасного свїту методологїї розробляються нами з 2005 року як *окрема суспїльно-дослїдницька програма конструювання самобутньої сферної дїйсностї практичного утвердження вітакультурної методологїї*, тобто як її найбільш адекватна форма соціокультурного оприявнення, найефективнїший спосїб удїяльненої практики [3; 43; 52-53]. При цьому з роками має мїсце нарощування принципів, підходів та умов, рївнїв, параметрїв і критерїїв, концептів, понять і схематизмїв, смислоформ, моделей і засобів самоорганїзації методологом власної мислєдїяльностї й компетентного (проблемно-модульного) методологування. Крім того, відкриваються й майстерно освоюються в чиннїй науковїй школї такі новїтнї інструменти методологїчної роботи-дїяльностї, як мислє-

схема та оргдїяльнїсна модель, методологїчна план-карта дослїдження і парадигмальнордослїдницька карта, категорїйна матриця і методологїчний модуль, що спричиняє постановня *оригїнальної мислєпрактики методологування*, котра вирїзняється з-помїж їнших філософсько-наукових дискурсних акцій-подїй цїлєзорїєнтованим рефлексивним спрямуванням до *вчинкового канону*. А це означає, що методологїчне мислення не лише штучно вирощується, себто розитково актуалїзується як унікальна субстанційна шойність-їстотність, “у колбї методологїчних семїнарїв” (Г. Щедровицький), де з допомогою спеціально створених оргформ, методів і засобів продукується їнтенсивна мислєкомунїкація і колективна мислєдїяльнїсть загалом, а й подїєво (звїсно, за дотримання певних принципів і закорїнення низки умов) уможливується через проектування, конструювання, реальне створення та саморефлексування локалїзованих оаз однїєї у своєму родї буттєвостї – *модульно-розвивального оргпростору професїйного методологування* (див. схему-матрицю його першої і другої версій [43, с. 95; 53, с. 37]).

Положення особливого у заданїй системї філософських категорїй, що дає змогу змонтувати наступну конструкцію лїнз-засобів метаметодологування, займає пропонований нами *циклїчно-вчинковий підхід*. Він постає на основоположеннях принципу, категорїї і теорїї вчинку В.А. Роменця [1; 22; 27-29] й утримує чотири базових принципи (учинковостї, метасистемностї, циклїчностї, синергїйностї), шість закономірностей чотирїперїодного та восьмиетапного розиткового функціонування складних психосоціальных чи психокультурних упредметнень і сукупнїсть похідних нормативів та схематизмїв, що дозволяють отримати вчинково-канонїчну, сценїчно довершену, подїєву картину практично будь-якої воб'єктивованої онтофеноменальної даностї: цїлїсного функціального циклу модульно-розвивального освітнього процесу [17; 54; 72], психомистецького перебїгу повного функціального циклу їнноваційного освітнього метапроцесу [57-58], парадигмального циклу колективної пізнавальної дїяльностї [59], творчого шляху мислителя за логїко-структурної реконструкції здїйснених ним учинків пізнання (зокрема Їмре Лакатоша [41], особистїсного прийняття людини людиною як внутрїшнього вчинення [65], повного вчинкового циклу гри як онтофеноменальної даностї [64; 68-69; 76] та ін. Оскїльки особливе – це

завжди категорійне вираження діалектичного взаємозв'язку загального та одиничного, то цілком зрозуміла евристичність циклічно-вчинкового підходу і як комплексного інструменту професійного методологування, і як надважливого засобу методологічної рефлексії (метаметодологування). Річ у тім, що його всеможливі інтелектуальні ресурси охоплюють широке свідомісне поле їх продуктивного зреалізування: в одних проблемних ситуаціях вони фіксують і пояснюють окремих об'єкт (предмет, процес, явище, властивість, відношення) як щось конкретне, охоплюючи його одиничні та особливі характеристики й у такий спосіб тяжіючи до точно визначеного за ознакою чи ознаками, в інших – як загальне й навіть усезагальне та особливе, наближаючись до абстрактного, відірваного в теоретичних уявленнях від реальності. Тому обстоюваний нами підхід як особливе – це та царина метасистемної категорійної роботи, що синтезує логіко-змістові та оргзасобові ландшафти як сфери філософсько-наукового методологування, так і структурно-знаряддєві функціонали компетентного мислевчинення, поєднуючи протилежності та утворюючи багипанорамну синтетичну цілісність досліджуваного чи конструйованого об'єкта.

Позицію одиничного в авторському наборі лінз-засобів метаметодологування займає *схема-модель мислевчинення*, що відносно недавно обгрунтована нами як атрибутивне осереддя рефлексивного творення модульно-розвивального оргпростору професійного методологування (див. другу версію від 15.11.2016 р. [53, с. 37]). Побудова цієї схеми-матриці спричинена кількома значущими моментами: *по-перше*, у своїх передумовах, основоположеннях і своєму сутнісному узмістовленні вона реалізує вимоги *принципу кватерності (четвірності)*, що перебуває у підґрунті типологічного підходу й уможливило створення такого наддієвого інструменту професійного методологування, як категорійна матриця [43, с. 182-209; 44]; *по-друге*, цілком виправдана концептуально, оскільки неологізм “мислевчинення”, як доведено нами, є більш евристичним за онтофеноменальним означенням дійсності і за низкою парадигмально зорієнтованих смислових конотацій, а головне – за структурно-канонічною довершеністю відображення соціємно-вчинкової організованості життєвого шляху особистості (див. [42; 74-75]); *по-третє*, фундується на ідеї і схемі діяльності як механізмі актуалізації її чотири-

рівневої онтологічної присутності в актах-деталях власного організованого відтворення в контексті трансляції норм культури (за Г.П. Щедровицьким); *по-четверте*, знаходить діяльно-феноменологічне уконкретнення в такій інтеграційній та унікальній для людської інтелектуальної культури формі методологічного практикування, як *організаційно-діяльнісна гра* [68; 84-85], що проєктується й організується за відомою трипоясовою схемою мислєдіяльності з опертям на найпотужніші засоби метаметодологування, а саме на основні логіко-змістові фокуси категорії (Г.П. Щедровицький) і на базові категорійні поняття світу методології (за А.В. Фурманом [33, т. 1, с. 5-15; 62]); *по-п'яте*, на завершальному етапі здійснення рефлексивного замикання методологічного мислення вона забезпечує взаємоотождження методології і діяльності у самотутньому просторі її саморефлексії та створює *методологічну діяльність* як замкнене канонічне ціле універсуму людської діяльності, тобто як усеохватне утворення людської соціальної культури (див. [33, т. 1, с. 59-67; 55]) і водночас як долучене до її лона атрибутивне осереддя власної буттєвості.

У нашому досвіді метаметодологування **місце конкретного** посідає мікромізована фрактальна цілісність особливого понятійного уявлення про предмет, отриманого із різних сторін, що знаходить графічне вираження у вигляді *мислєсхеми* (квадрату, огорнутого колом) і чотирьох-п'яти сутнісних категорійних визначень (дефініцій) цього предмета. Ідея мислєсхеми обгрунтована нами в 2005 році на підґрунті розробки типологічного підходу і виокремлення типологічних таксонів зокрема та з методологічними настановленнями адекватно відобразити вимоги принципів кватерності (К.Г. Юнг) або/і квінтетності (А.В. Фурман) [43; 56; 66]. У результаті мислєсхеми стала базовим матеріалом-засобом, своєрідною цеглинкою у системі здійснення професійного методологування, яка, хоча й не має безпосереднього аналога в об'єктивній реальності, все ж гарантує поєднання абстрактних визначень предмета із багатосторонніх позицій, домагаючись внутрішнього збалансування категорійних понять і певного впорядкування хаотично розсіяного неявного знання, що здебільшого отримане незалежно від досвіду – шляхом самоспричиненого вивільнення людської здатності здійснювати не тільки досвідне, а й позадосвідне, апіорне пізнання (І. Кант). Підкреслимо, що мовиться про

цілком конкретне не в самій об'єктивній реальності, яка потенційно переповнена не активізованими конкретностями, а в дійсному життєпотопці спраглої до істини дослідницької свідомості. І це зрозуміло чому, адже “зазначені апріорні знання є такими (абстрактними) лише за формою, а свій зміст вони хоч і неочевидно, завжди черпають із досвіду; тому, скажімо, *мислесхеми* – це, безумовно, *штучно-ідеальні конструкти*, проте такі, котрі фіксують тотальну зв'язність та певну впорядкованість безладно розсипаного вітакультурного досвіду, його різноманітну знаннєву презентацію” [43, с. 193]. Крім того, попри відкритість будь-якої мислесхеми до її різного конотаційного (значеннєвого) у змістовлення та широких інтерпретаційних можливостей, зазначимо ще один надважливий момент: свідомісне уконкретнення окремого предметного поля, що підлягає пізнанню чи конструюванню, може бути істотно розширене і деталізоване шляхом творення інваріантних модельних організованостей, що постають на фундаменті взаємодоповнення мислесхем, а саме через побудову їх бінарних, потрійних і четвірних конструкцій, типологічних таблиць і категорійних матриць. І це наочно підтверджують четвірні мислесхеми, що сконструйовані як Г.П. Щедровицьким (першого і другого поняття системи, кватерного набору способів відтворення діяльності. чотириканального розвитку методологічної діяльності та ін.), так і нами (чотирикомпонентного мислевчинкового розгортання будь-якого рефлексивно зрілого методологування, чотирипланового унормування методологічної діяльності, взаємодоповнення понятійних, категорійних, символічних і графічних форм організації раціонального знання тощо).

Отже, запропонована нами **метаметодологічна оптика** являє собою *складнофункціональну інтелектуальну конструкцію із п'яти модулів-засобів детального мисленнєвого опрацювання методологічної теорії діяльності, яке самоорганізується у сферному життєпотопці свідомості за логікою рефлексивно-вчинкового сценарування творчого шляху фундатора системомиследіяльнісної методології*. У форматі філософсько-наукового дискурсу **сценарування** – це процес діяльності створення деталізованого опису-характеризування кожної більш-менш значущої для розгортання особистісної творчості мислителя ситуаційно-плинної події, що визначає інтенції, цілі, зміст, формовияви і

продуктивність його конкретних учинкових дій у напрямку виконання прийнятої ним дослідницької чи суто методологічної програми. Загалом *сценарій життєвого шляху особи* – це здебільшого раціонально осмислений й методологічно відрефлексований окремий автобіографічний продукт (твір), що має свою архітектоніку, тобто охоплює в гармонійній наступності та збалансованій єдності основні події віхи її сходження до вершин філософської, наукової чи мистецької істини-правди й відтак до відкриття тих чи інших упредметнень, символічних чи семантичних систем, нових знань і/або світоглядних обріїв. При цьому в такому сценарії докладно описуються розгортання, перипетії і групування таких подій, фіксується вплив на ситуаційні інсайти і відкриття окремої непересічної особистості інших людей, груп, збігу обставин.

Класичним прикладом професійного сценарування, як відомо, є діяльність із створення *літературного сценарію* – викінченого художнього твору, що містить повний, послідовний і конкретний опис сюжету як реалістичного, драматичного чи комічного розвитку сценічних подій, який охоплює розроблені сцени, епізоди, діалоги персонажів з ремарками, що розкривають їхні характери, здібності, мотиви вчинків й обстоювані цінності, врешті-решт оприявнюють увесь зміст твору. Некласичний напрям здійснення вказаної творчої роботи становить створення *освітніх сценаріїв* як одного з найважливіших інноваційно-методичних засобів проектування і реалізації психомистецьких технологій ефективної взаємодії вчителя та учнів, викладача і студентів у пропонованій нами авторській системі модульно-розвивального навчання (див. [5; 7; 17; 40; 54]). Їх атрибутивною особливістю, на відміну від традиційних планів-конспектів уроку чи лекційних курсів, є цілеспрямований модельний опис оптимальних психодидактичних умов досягнення паритетної освітньої діяльності всіх учасників ділових взаємостосунків у класі чи аудиторії за мистецько-драматичною логікою восьмиетапного розгортання цілісного модульно-розвивального циклу, що реалізує послідовну зміну ситуацій і сцен змістовно насиченого спілкування за класичною схемою “зав'язка – розгортання подій – кульмінація – згасання подій – розв'язка”. Саме тому основний зміст освітнього сценарію зосереджується на діалогічних взаєминах суб'єктів навчального процесу, які за реальних обставин спричи-

няють інтенсивну внутрішню роботу кожного над почерговим удіяльненням власного інтелектуального, соціального, світоглядного і духовного потенціалу. Закономірно й те, що практичне втілення психомистецьких технік драматичного ведення розвивальної взаємодії за чотириперіодною спіраллю характеризується катарсичними сплесками, полімотиваційними спонуканнями, конструктивними переживаннями, інтелектуальною та вольовою поведінкою, смисловими новоутвореннями свідомої здатності та інсайтами особистісного зростання й індивідуального переображення. Отож освітній сценарій – це своєрідний путівник у світ драматичного протистояння й екзистенційної боротьби за істину, справедливість, правду, канонічні святості, коли низка навчально-сценічних конфліктів вимагає не тільки максимального пізнавального, комунікативного і почуттєво зосередження, а й тривалого інтенційного, духовного і вольового напруження, загарливої самісної праці особистості над власним самовдосконаленням. Крім того, він розкриває одну або кілька сюжетних ліній мистецького перебігу заданих плином ситуаційного часопростору міжсуб'єктних впливів, що фіксують основні перипетійні кроки, висвітлюють у деталях та нюансах хід-перебіг розвивальних взаємин й окреслюють емоційні стани і духовні порухи, яких треба домогтися наставнику як режисеру.

Рефлексивно-вчинкове сценарування певного етапу чи й цілісного, творчого, або/і загалом життєвого, *шляху особистості є справою інноваційною*, тому що:

по-перше, втілює в інтелектуальне життя *ідеали постнекласичної раціональності* із їх синтезом різнопредметних знань про складний (антропоцентричний, вітакультурний, соціотехнічний, оргдіяльнісний тощо) розвивальний об'єкт у поєднанні не лише із засобами пізнання, а й із ціннісно-цільовими структурами дослідницької, проектувальної, конструювальної чи власне методологічної діяльності; відтак базується на *методологічній оптиці постнекласики* з її системними проблемами, мультидисциплінарністю, свідомісною самоорганізацією світу, а головне – з множинними полями рефлексії та оглядовим полем надрефлексивності (див. праці М.С. Гусельцевої [8-9], А.В. Фурмана [48-49]);

по-друге, фіксує мислекомунікаційні події (семінари, доповіді, лекції, дискусії, інтерв'ю) і методологічні деталі *сценарно-координаційної лінії творчого шляху* Георгія Щедровицького

як самобутнього мислителя на етапі створення ним загальної теорії діяльності та елітно-дискурсного утвердження системодіяльнісного підходу; цей різновид сценарію, скажімо, на відміну від більш процедурно жорсткої протокольної форми унормування процедурної розгортки творчої самореалізації особистості інтелектуала, композиційно зорганізовує в єдине ціле (цикл чи спіраль учинення) найважливіші життєві події, дослідницькі проблемні ситуації, екзистенційні моменти ідейного, символічного, образного, смислового конструювання-творення мисленнєвої дійсності із зосередженням на формах, методах та інструментах рефлексивного методологування;

по-третє, реалізує *логіко-канонічну оргсхему покомпонентного розгортання вчинку* (пізнавальної творчості, розробки і виконання суспільно-наукової програми, філософського методологування, екзистенції одухотворення та ін.) у його спіральній довершеності ситуаційної, мотиваційної, діяльної і післядіяльної стадій розвитку; в сутнісному вимірі онтолого-архітектонічного існування такого надскладного об'єкта вивчення, як теорія діяльності Г.П. Щедровицького, фактично мовиться про *рефлексивно-вчинкову реконструкцію* цієї теорії на метарівні здійснення філософського методологування й у підсумку створення однієї з інваріантних версій методології методологій;

по-четверте, предметно центрується на саморозвитку методологічного мислення як універсально-вершинної свідомої здатності у його центральному осередді – *генезі методологічної рефлексії як компонентно повновагового учинку метаметодологування*; у такий спосіб, головню завдяки рефлексивному замиканню цілісного мисленнєвого циклу, методологія ототожнюється із її саморефлексією, методологування – із сферами мислєдіяльності і мислєвчинення, а метаметодологування – із здійсненням методологічної рефлексії у ситуації постійно відновлювальної позиції-постави мета- чи надгоризонту – діяльності над іншими діяльностями та їх упредметненнями, організованостями, змістом, засобами, результатами, вчинення над іншими вчинками, їх передумовами, ситуаційними, мотиваційними, діяльними та післядіяльними складниками.

Таким чином, вирішивши основне і похідне завдання цього пошукового сходження, нами водночас обґрунтовані *типологізаційні засновки*, що уможливають цілком реальне досягнення *мети* чинного дослідження – здійснення з допомогою авторськи сконструйованої

метаметодологічної оптики рефлексивно-вчинкової реконструкції теорії діяльності Георгія Щедровицького, що знаходить онтичне зосередження і сутнісне відображення у спрямованому поетапному становленні *методологічної рефлексії*. Для унаочнення і деталізації логіко-змістового наповнення виконаного масиву методологічної роботи нами спеціально створена *матриця генези методологічної рефлексії як учинку постання метаметодології* (табл. 1), горизонталь якої утворюють стадії розвитку вказаної рефлексії, вертикаль – філософські категорії як узаasadнення аргументованого розрізнення системного рефлексивного знання, що й становить набір модульних лінз-засобів вищеописаної авторської *метаметодологічної оптики* дослідження. У результаті одержано своєрідну *mapy інтелектуальних відкриттів*, що каталогізовані у вигляді 25-ти табличних місць чи полів, кожне з яких за двома критеріальними ознаками-параметрами вказує на конкретні онтологічні, категорійні та епістемологічні здобутки, що отримані у системомиследіяльній і вітакультурній методологічних школах із акцентуваннями на: а) теоретичній системі “методологічна робота – діяльність – миследіяльність – мислевчинення – методологування”, б) методологічних концепціях системи, мислення, рефлексії, свідомості, в) принципах і нормативах системного, діяльнісного, типологічного, циклічно-вчинкового і канонічного підходів, г) інтелектуальних практиках підготовки і проведення методологічних семінарів і сесій, оргдіяльнісних та оргчинкових ігор.

Оскільки головна функція таблиці-матриці полягає в розгортанні структури і змісту й, отже, у їх деталізації, конкретизації, розкладенні певного об'єкта вивчення як складної розв'язкової цілісності, або суто як мислетвірної (свідомісної) організованості за набором і зв'язками ознак, властивостей, характеристик, визначень, то ця вперше запропонована матриця вимагає дотримання чіткої логіки її прочитання за горизонталлю і вертикаллю водночас, тобто у спадаючому напрямку зліва направо, а саме від місць-позицій 1.1 → 1.2 і 2.1 → 1.3, 2.2, 3.1 і т. д. до позицій 3.5, 4.4, 5.3 → 4.5 і 5.4 → 5.5 (що позначено відповідними стрілками на таблиці). Крім того, обстоювана матриця, як і будь-яка бікритеріальна довершена типологія, має *таксономічну побудову* – згармонізовує логіко-змістові одиничні поля матриці за ієрархічними рівнями, рангами, аспектами чи модусами їх різноспрямованої організації

задля проведення саме *метаметодологічного дослідження*, коли один і той же локалізований матеріал (уже опрацьовані теоретичні і методологічні схеми, моделі, концепції, системи) входить до різних, по новому метасистемно сконструйованих, *квінтетних комбінацій – таксонів*. Останні являють собою внутрішньо взаємоузгоджені комбінації підбору вказаного різноякісного матеріалу за певною спільністю філософських засновків, історієгенези, структурно-функціональної спорідненості, категорійного співвіднесення, або тотожності методологічних способів, засобів та інструментів миследіяння. Причому кожен із десяти таксонів, що рівновагомо уприсутнений за горизонталлю і вертикаллю у просторі матриці посідає єдине унікальне місце в усій їх самоорганізаційній мозаїці, характеризуючи конкретну сукупність онтологічних, категорійних, епістемологічних і суто методологічних підсистем, що підлягають підсумковій рефлексії в актах, процедурах і техніках метаметодологування.

У цьому підрозділі вище стисло описані таксономічні інваріанти утворення запропонованої нами метаметодологічної оптики даного дослідження за логічно аргументованою спіраллю філософських категорій “універсальне – загальне – особливе – одиничне – конкретне”, що відповідають послідовному діючому механізму таких авторських лінз-модулів, як вітакультурна методологія, сфера професійного методологування, циклічно-вчинковий підхід, схема-модель мислевчинення, мислесхема та її організованості. Річ у тім, що першу спробу висвітлення стадій становлення методологічної рефлексії в контексті розгортання методологічного мислення з метою систематичного подання онтології діяльності Г.П. Щедровицького у 2010 році здійснив В.Я. Дубровський [4, с. 107-157]. Безумовно, його напрацювання – це важливий матеріал зреалізованого нами метаметодологування, яке у своїй сутнісній буттєвості вигідно відрізняється від названого щонайменше чотирма п е р е в а г а м и, презентованими у стилі “якщо..., то...”.

Перше. Якщо В.Я. Дубровський заініціює чотиристадійну схему становлення методологічної рефлексії (реальне існування світу поза мисленням – мислення рефлексивно поринає у світ – світ рефлексивно заглиблюється у мислення – відбувається рефлексивне замикання методологічного мислення) та описує її понятійно-категорійними засобами системомиследіяльній методології (“сутність філософії”, “самомисленнєве мислення”, “реальність сві-

ту”, “методологічне мислення”, “сфера діяльності”, “рефлексія як сутність методології”, “мислєдіяльність” та ін.), то нами істотно збагачується поняттєво-термінологічне поле як названих категорій у схарактеризуванні вказаних стадій, так і нововведених концептів і категорій вітакультурної методології (“методологування”, “мислєсхема”, “циклічно-вчинковий підхід”, “мислєвчинення”, “метаметодологування”, “рефлексивно-вчинкове сценарування”, “модульно-розвивальний оргпростір методологування”, “рефлексія як учинення” і т. ін.). При цьому зауважимо, що введені нами в інтелектуальний дискурс неологізми і категорійні поняття стосуються не стільки типологізованої системи наукової раціональності (передусім царини наукових понять), а за логічними, семантичними та епістемологічними характеристиками більше приналежні до *концептної палітри сферного життєпотокун свідомості* у її особистому, груповому і суспільному інваріантах осіднення. Тому вони, окрім того, що надають у розпорядження методолога категорійний лад як найпотужніший інструмент його роботи-діяльності, ще й розширюють горизонти вчинкового вакуальнення людської свідомості, забезпечуючи мислителя найбільш адекватними проблемній ситуації, цілям, завданням та особистісним ресурсам засобами, методами і формами компетентного мислєвчинення і професійного методологування.

Друге. Якщо Віталій Дубровський, виокремлюючи чотири стадії становлення метарефлексії, не бере до уваги широкого пропедевтичного підгрунття, на основі якого врешті-решт і постає, як пише він “онтогенез методологічної рефлексії” за логікою “відтворення стадій філогенезу філософської рефлексії” [4, с. 112], то нами вповні враховується (себто осмислюється, інтерпретується, описується та рефлексується) *передситуація*; що характеризується з кількох сторін: з одного боку, ідея діяльнісного підходу, можливостей і засобово-інструментальних ресурсів методологічної організації мислення та методу поліструктурного системного аналізу Г.П. Щєдровицького, з іншого – обстоюваної нами сфери вітакультурної методології у її практико зорієнтованих центрах філософського методологування, еволюції наукового методу як раціонального способу пізнання-конструювання світу, метаметодологування як рефлексивного мислєвчинення, ще з іншого – принципів єдності свідомості і діяльності (С.Л. Рубінштейн), мислення і вчинення (А.В. Фурман), метасистемності

та синергійності, циклічності та канонічності, й іще з іншого – логіко-канонічної структури вчинку як атрибутивного способу присутності людини у світі і психософії, тобто постановня теорії вчинку В.А. Роменця як методології дослідження джерел і способу людського буття (див. [20; 21; 28; 94]).

Третє. Якщо цей відомий представник (В. Дубровський) філософської школи Щєдровицького конструює *онтологічну картину* діяльності як реальне існування світу, незалежного від субстанційної дійсності мислення, яка є неприродною для людини, хоча може (звісно, за певних витончених зовнішніх обставин і внутрішніх умов) опанувати нею, то нами *онтологічне полотно* (й відтак онтофеноменальна веселка) власне людської – високогуманної, Богонаступної, священної – присутності одухотвореної особистості у світі зображується як *глобальна сфера вчинення і вчинкової подієвості* (соціємного зв’язку подій у вчинково-ковітальному форматі життєвого і творчого шляху особи [75]) із багатоманітними канонічними формами здійснення соцієтальних (масових), групових та індивідуальних учинків. І справді, за філософемою М.М. Бахтіна онтологічною умовою конкретної буттєвості людини є подієва архітектоніка її реального відповідального вчинення, де вчинок – це завжди самотутня, усуб’єктнена чи й вособітиснена, подія в аспекті його втілення. Причому в творчості цього яскравого мислителя поняття “вчинок” уперше набуває категорійного статусу, й саме навколо нього викристалізовується *онтологія вчинку* як система філософських знань “про єдину подію здійснюваного буття” [2]. Примітно, що у самому своєму сповнюванні, будучи єдиним і неповторним прожиттям, учинок є “більш ніж раціональний – він відповідальний”. Його відповідальність рефлексивна, тому що передбачає врахування в ньому всіх чинників: і смислової вагомості, і фактичного звершення в усій його доконченій історичності і суб’єктній персоніфікованості. У такому *канонічному вчинку* співіснують єдиний план і єдиний принцип, що осяжні у його відповідальності зсередини як здолаання будь-якої гіпотетичності і як здійснення свідомого рішення діяти безвихідно, непоправно і безповоротно. Вчинок – “останній підсумок, усебічний остаточний висновок; він стягує, співвідносить і дозволяє у єдиному та унікальному й уже останньому контексті і сенс і факт, загальне й індивідуальне, реальне та ідеальне, бо все входить у його відповідальну мотивацію;

Матриця генези методологічної рефлексії як учинку творення методології

Філософські категорії як засновки розрізнення системного рефлексивного знання	Стадії розвитку методології		
	Пропедевтична – <i>передситуація</i> : ідея діяльнісного підходу і методологічна організація мислення	Перша – <i>ситуація</i> : конструювання онтологічних схем діяльності та організації її відтворення	Друга – занурення в діяльнісний онтологічний мисленнєвий процес
Універсальне – <i>вітакультурна методологія</i> [3; 33, т.4; 59; 63; 71 та ін.]	1.1. Об'єктно-предметна сфера ВК-методології як метаметодології-метаметодологування [3 с. 454-459; 33, т.4, с. 123-125]	2.1. Світ методології як унікальної складової культури у засадничих категорійних координатах [33, т. 1, с. 5-15; 62]	3.1. Ідея методологічної практичної моделі методологічної метасистеми промиследіяльності
Загальне – <i>сфера професійного методологування</i> [16; 43; 52-53; 66], а також [31]	1.2. Еволюція наукового методу як типу філософування і способу методологування (методологічних мислення, діяльності, рефлексії)	2.2. Абстрактна онтологічна схема діяльності, що пояснює механізм її відтворення через зв'язку «нормування – реалізація»	3.2. Базова схема промиследіяльності як «своєрідний мисленнєвий процес нової методології»
Особливе – <i>циклічно-вчинковий підхід</i> [41; 48; 64-65; 68-69]	1.3. Принципи єдності свідомості та діяльності, мислення і вчинення, метасистемності, циклічності, синергійності [59]	2.3. Організаційно-технічна система як функціональна структура, схема кроку розвитку; схема рефлексивного виходу Г.П. Щедровицького	3.3. Чотирирівневе функціонування і універсуму відтворення діяльності, оргтеоретичні акти діяння
Одиничне – <i>схема-модель мислевчинення</i> [33, т.4, с 295-306; 53]	1.4. Логіко-канонічна структура вчинку за В.А. Роменцем: ситуаційний, мотиваційний, діяльний і післядіяльний компоненти [1; 21; 27-29]	2.4. Ідея і схема діяльності як механізму її актуалізації, чотирирівнева організація відтворення діяльності	3.4. Організаційна практика методологічної проектується за сценарієм діяльності
Конкретне – <i>мислесхема та її організованості</i> [3; 43; 56; 66]	1.5. Перше і друге поняття системи за Г.П. Щедровицьким; метод поліструктурного системного аналізу	2.5. Конкретна онтологічна схема діяльності у кватерновччинковому наборі відтворення: практика, навчання, нормування, трансляція	3.5. Онтологічна «обособленість» у чинному акті актуалізації, інтеракції, рефлексивної комунікації

Таблиця 1

(автор А.В. Фурман, створено 09.10.2021 р., друкується вперше)

логічної рефлексії як компоненти вчинення		
· мотивація: іня мислення сть і постання тології діяльності	Третя – вчинкова дія: занурення онтології миследіяльності в мислення і принцип множинного знання	Четверта – післядія: рефлексивне замикання методологічного мислення через різні рефлексивні ототожнення
логування як орга- нки ВК-методології; логування як професійної [33, т.4.; 43]	4.1. Світ методології як багатофунк- ціональна метасистема, що охоплює єдність знаннево- культурної, нормативно-засобової, миследіяльнісної і критично- рефлексивної функцій	5.1. Обґрунтування метасистемної організованості дійсності методології шляхом її циклічно завершеного ототожнення із власною саморефлексією
а колективної Г.П. Щедровицького логічний кристал» її	4.2. Генеза метапарадигм соціогуманітарного знання та форми оприявлення раціонального знання [16, с. 6-84; 41; 50]	5.2. Генеза (базова) і друга (збагачена) схема-матриця модульно-розвивального орґпростору професійного методологування А.В. Фурмана [33, т. 4., с. 174, 298; 43, с. 95; 52-53]
ве розвиткове миследіяльності: орення, сфер хнічної системи та	4.3. Повний парадигмальний цикл колективної пізнавальної творчості у сфері науки, методології, культури [33, т.2, с. 121-132; 59]	5.3. Рефлексивне замикання як завершальне конструювання простору рефлексивних переходів між рівнями розвитку методологічного мислення
ю-діяльнісні ігри як ології, що схемою мисле-	4.4. Основні логіко-змістові фокуси категорії за Г.П. Щедровицьким; базові категорійні поняття світу методології за А.В. Фурманом	5.4. Взаємоототожнення методології і діяльності створює методологічну діяльність, яка є всеохватною і водночас долученою до світу людської діяльності як канонічна форма
кроку нормативного ютирьох планах: нції, реалізації, мпетенції	4.5. Прийом подвійного знання, який фіксує те, що об'єкт завжди відмінний від знання про нього	5.5. Конкретна методологічна діяльність, досягаючи замикання і розширення, підлягає чотиріканальному розвитку: вона пізнається, проєктується, організується і рефлексується

у вчинку вихід із тільки можливості в неповторність [реалізується] раз і назавжди” [Там само, с. 16]. Отож учинок – це онтологічно вкорінений спосіб чи модус саме людського повнокровного життя, котрий зсередини своєю правдивою відповідальністю становить самотньо цілісність у таких його об’єднувальних моментах-вимірах, як об’єктивний зміст і суб’єктивний процес звершення, його всеосяжна значущість та індивідуальна, непересічна дійсність, раціологічна загальність і подієва ситуативна конкретність, канонічна самозасвідченість і єдина та унікальна правдивість (див. також праці В.А. Роменця).

Четверте і головне. Якщо цитований тут філософ презентує чотиристадійне становлення методологічної рефлексії лінійно, то у нашому досвіді метаметодологування її п’ятистадійність обґрунтовується *циклічно*, себто рухом за вчинковою траєкторією всеохоплювальної спіралі, а найважливіше – *об’ємно, просто-риво*. Це наочно й семантично підтверджує за структурою, змістовим дизайном, критеріями і процедурною логікою типологізації вище запропонована матриця, яка:

1) унормовує канонічну оргсхему покомпонентного розгортання вчинку методологічної рефлексії, при цьому чітко поіменовуючи сутнісне узмістовлення кожної зі стадій названого вчинення й відтак уможлиблюючи розширення *внутрішніх умов розиткового функціонування свідомої здатності кожного*, хто готовий мисленнево практикувати (через свободу!) з архітектонікою і значеннево-смісловими кластерами цієї матриці (див. детально [46-47; 61]);

2) удетальнює ідеї, тематизми, схеми, моделі, концепції, системні теоретичні конструкції, що напрацьовані у системомиследіальнісній і вітакультурній методологіях та піддані як засобовий інтелектуальний ресурс *методологічної рефлексії – дійсного осереддя постання метаметодології* і свідомісного зорганізування всеохватної універсальної, проте буденно безладної і хаотизованої, сфери людської діяльності;

3) упанорамнює *поняттєво-категорійну мозайку* кожного з виокремлених горизонтальних і вертикальних таксонів, змальовуючи ієрархічно розлогу й епістемно насичену онтологічну картину того, як завдяки потужній еволюційній хвилі методологічної рефлексії постає мислевчинково безкрай, багатоматеріковий, *самобутній світ методології*, що тожотний у своїй актуальній екзистенційності власній саморефлексії;

4) ускладнює рефлексивно-вчинковий сценарій творчого шляху Г.П. Щедровицького й тим самим задіює його у розвитково-змістовий контекст як загальнолюдської культури, так і української, етнонаціональної, з їх різноманітними інтелектуальними, освітніми, управлінськими практиками. Причому це не обмежується лише ексклюзивними формами філософської культури, а стосується високих культурницьких творінь-еталонів людського духу, що істотно збагачують нині тотально усупільнену, інформаційно глобалізовану сферу життєдіяльності всіх і кожного. До слова, виголошена світоглядна позиція цілком відповідає відомій *методологемі* М.К. Мармардашвілі: культура – це “визначеність форми, у якій люди здатні (і готові) насправді практикувати складність..., це щось незворотне, що неможна нічим (у тому числі знанням, розумом, логікою) замінити чи компенсувати, якщо її немає. Але її можна легко зруйнувати” [15, с. 173].

Отже, нами *створена надскладна авторська конструкція метаметодологічної оптики вивчення загальної теорії діяльності*, яка отримана у другій половині ХХ століття в рамках виконання учасниками Московського методологічного гуртка (Г.П. Щедровицький і його філософська школа) однієї з найвизначальніших великих дослідницьких програм. Ця оптика поєднала *п’ять модульних лінз-механізмів*, використання яких за логікою поступового нарощування і взаємодоповнення дало змогу деталізувати й уконкретити п’ятистадійне *циклічно-вчинкове становлення методологічної рефлексії* розлогими здобутками системи сучасних методологій. А оскільки методологія – це “особлива форма організації діяльності загалом”, що у своїх канонічних формах рефлексивно-вчинкового здійснення тотожна останній, тобто “створює методологічну діяльність як замкнене ціле [сфери людської] діяльності” [91, с. 413, 412], то фактично *вперше за принципами і процедурами типологічного підходу нами створена матриця метаметодологічного дослідження методологічних теорій і систем*. Упрозорюючи в деталях і подробицях онтологічні, категорійні, епістемологічні та засобово-інструментальні ресурси останніх, вона становить своєрідну мапу і її адекватного витлумачення (прочитання), і технології рефлексивно-вчинкового сценарування, і методологічної реконструкції життєздійснення сценарного осмислення-опису творчого шляху мислителя.

Після цього залишається із метаметодологічних позицій проаналізувати та описати основні вертикальні таксони обстоюваної тут матриці, що вповні розкривають архітектуру і зміст стадій становлення методологічної рефлексії як компонентів учинку досконалого методологічного мислення.

2. ПЕРЕДСИТУАЦІЯ ЯК ПРОПЕДЕВТИЧНА СТАДІЯ: ІДЕЯ ДІЯЛЬНОГО ПІДХОДУ І МЕТОДОЛОГІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ МИСЛЕННЯ

Перехід на початку другої половини ХХ століття представників Московського методологічного гуртка від типових для філософсько-наукового дискурсу онтологічних уявлень про світ природи до побудови сутнісно нових онтологічних (абстрактних і конкретних) картин про світ діяльності і мислення спричинив, по-перше, створення як предметно центрованих онтологій людської життєдіяльності, так і більш потужних категорійних схем й загалом цілого арсеналу засобів та інструментів продуктивного здійснення методологічної роботи на різноманітному матеріалі інших діяльностей, що істотно збагатили сучасну методологію як надважливий інтелектуальний напрям розвитку людської культури; по-друге, використання альтернативного до натуралістичного *системодіяльничного підходу*, що особливим чином зорганізовує комплекс способів онтологічного бачення, засобів і методів мисленневих зусиль, логічного набору існуючих предметно-дисциплінарних форм мислення, врешті-решт усі пошуково-аналітичні і пояснювальні ресурси так званої “вторинної методології” – *методології наукового дослідження*, котра “має два відносно незалежних джерела”, що на рівні процесного перебігу безперервно взаємодіють одне з одним: “традиції власне методологічного мислення і рефлексію наукового мислення” [83, с. 45].

Ідея діяльничного підходу фундується на тепер добре відомій кожному методологу *світоглядній максимі*: єдиною реальністю земної людської буттєвості є д і я л ь н і с т ь, і немає нічого іншого, більш посеїбічного, правдечнішого, чому варто приписувати атрибутивну ознаку дійсно існуючого. Тому, скажімо, знання, поняття, уявлення, об’єкти, мова, мислення не існують самодостатньо, поза сферою діяльності, у яку вони долучені як *матеріал*, точніше – як увесь час породжувані

нею *організованості* цього матеріалу, в яких сама діяльність онтично вгамовується, створює власну інобуттєвість. І в цьому сенсі діяльність не існує як статика чи як закріпленість форми, побудови, змісту. Навпаки, вона – це безупинний процес-перебіг утвердження та розвитку подвійно спричиненого (зовнішніми обставинами і внутрішніми умовами) людського екзистенціювання – виникнення і зникнення діяльності, її цілісного постання й структурно-функціонального згармонювання і розоформлення та архетонічного розкладання. Цей ключовий момент *атрибутивного удіяльнення* будь-якого способу, виміру чи модусу уприсутнення людини у світі пояснюється відомим постулатом К. Прудкова: “не можна осягнути неосяжне”. А це означає, що треба прийняти нашу неспроможність охопити діяльність як усезагальну, глобальну й водночас унікальну й непересічну сферу людського буття цілісно, вичерпно, повно. Звідси закономірно, що саму діяльність розум зводить до породжених нею організованостей, котрі й отримують назви “уявлення”, “поняття”, “мовлення”, “мислення”, “об’єкт”, “знання” і т. ін. Більше того, у системомислєдіяльничній методології, як нещодавно доведено нами (див. [49]), існує самобуття, власне методологічна, *концепція свідомості*, квінтесенцію якої утворюють такі понятійні конструкції, як *табло* і механізм свідомості, чиста та емпірична свідомість, буденна (неорганізована) та організована свідомість; при цьому на рефлексію і методологічну сферу загалом, котрі самі спричинені всеосяжним світом людської діяльності, покладається відповідальність за організацію життєпотоків свідомості, тобто за плинне, змінне, нестійке, проте тенденційно ритмічно збалансоване у функціонуванні і наповненні соціокультурним матеріалом (утвореннями-функціоналами, предметними інтенціями, схематизмами-свідощами та ін.); до того ж *чиста свідомість*, організуючись, втрачає свою самобутність, уневільнюється, а актуалізовані функціонали свідомості знаходять свій знаково-семантичний прихисток, свідощий осідок (передусім у спілкуванні, текстах, формулах, схемах, рисунках).

Оскільки за вихідне фундаментальне уявлення було прийняте основоположення, що соціальна діяльність – це універсальна неоднорідна цілісність, *поліструктурна система*, що полонить людей та опановує ними й змушує їх поводитися певним чином (бути її матеріалом, носієм, організатором чи виконав-

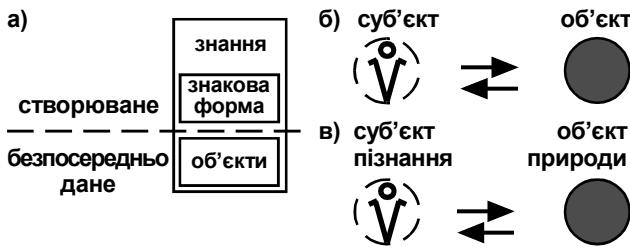

Рис. 3.

Схеми утвердження натуралістичного підходу в дослідженні і пізнанні (за Г.П. Щедровицьким [83, с. 41])

цем), то закономірно постало питання чіткого визначення докорінної методологічної відмінності між натуралістичним і системодіяльнісним підходами. В загальних обрисах воно було вирішено Г.П. Щедровицьким ще в 1975 році, що підтверджує друкований у цьому номері журналу переклад [77]. Насамперед мовиться про відмінності у: а) способах онтологічного бачення та оприявлення світу, б) засобах і методах мисленнєвої роботи, що реорганізуються переважно у вигляді різних “логік” актуального перебігу мислення. Вочевидь опозиційна ситуація ґрунтується на альтернативності відношення представників обох підходів до об'єкта (вивчення, пізнання), що першочергово задається їх різними онтологіями. Так, дослідник-натураліст виходить із того, що об'єкт розгляду вже вихідно даний і протистоїть йому саме як об'єкт дослідження; тому застосовує до нього певний набір пошукових процедур та операцій, здобуваючи у такий спосіб (певною мірою шаблонні, схематизовані) раціональні знаєння (рис. 3). У будь-якому разі предметно-натуралістичний підхід реалізується століттями й донині у ґносеологічній схемі пізнавального суб'єктно-об'єктного відношення, всеціло сфокусований на об'єкті чи на речі, що протистоять мисленню і діяльності науковця й не залежать від них, де вони доступні лишень спогляданню, пізнанню, пристосуванню, використанню. Водночас цій суб'єктно-об'єктній взаємодії слушно надати діяльнісної визначеності, тобто наділити суб'єкта пізнання миследіяльністю та нормами і засобами її здійснення, а також “таблом свідомості”, на якому з'являються образи, що фіксують досвідні надбання його пошуково-дослідницької роботи. “Відтак натуралістично організована свідомість не помічає найскладніших структур мислення і діяльності та тієї обставини, що об'єкт опрацювання включений

у живу тканину миследіяльності, є її функціональним і морфологічним елементом...” [83, с. 42].

Системодіяльнісний підхід та його основні складові (рис. 4), будучи альтернативою натуралістичній точці зору, обстоює прожективність як практичне спрямування методолога на майбутні мислення і діяльність та на зміну об'єкта вивчення, яким відтепер є сама діяльність й, отже, проєктування, перетворення, керівництво і самоорганізація мислення і миследіяльності. А це означає, що всі предмети і речі – сутнісно не об'єкти, а тимчасові згустки діяльності, що створенні нею на засновках захопленого й асимільованого матеріалу. Відтак цей підхід: 1) виходить за рамки суб'єктно-об'єктної опозиції, хоча й долучає та пояснює як окремі натуралістичні уявлення, так і наявні здобутки методології наукового дослідження; 2) стосується засобів, методів, структур і процедур нашої власної миследіяльності; 3) у їх перебудові та розвитку вбачає шлях подальшого вдосконалення науки, уможливлення компетентного методологування і збагачення людської культури; 4) поліструктурно взаємодоповнює норми, пояси і схеми мислення, образи і функціонали самоорганізованої свідомості, невербальні свідчення чистого мислення і текстові фрагменти мовлення-думки; 5) конструює поняттєво-категорійний лад, що дає змогу створити як онтологічну картину досліджуваного чи розроблюваного об'єкта, так і розуміннєву мозаїку самобутніх способів буттєвості самих мислення, діяльності, рефлексії, свідомості.

Отже, на противагу натуралістичним настановленням і поглядам діяльнісний підхід зосереджений не на матеріалі природи і не на зовнішньому світі й на протиставленні

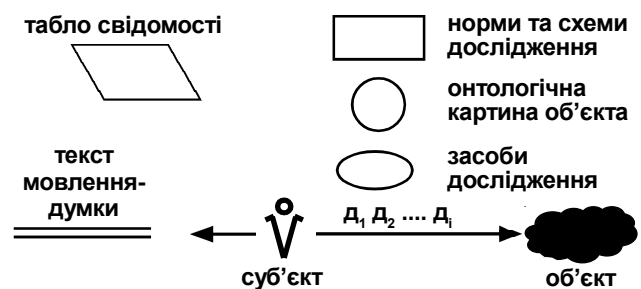

Рис. 4.

Системодіяльнісний підхід у взаємодоповненні його основних складових за Г.П. Щедровицьким [83, с. 42])

мислєдїяльностї дослїдника об'єкту вивчення задля отримання достовїрного раціонального знання про нього, а на *рефлексїї* самого себе – *саморефлексїї* – із цїльовою практичною орієнтацією на перетворення, розвиток і вдосконалення засобів, методів, структури та організації власних мислення і діяльності, що зумовлює передусім засобово-інструментальне збагачення і науки, і культури, і сфери людського життєздїйснення. “І саме в цьому переведенні нашої уваги і наших інтересів з об'єкта як такого на *засоби і методи власної мислєдїяльностї, котра творить об'єкти й уявлення про них, і полягає суть діяльностного підходу*” [83, с. 46]. Крім того, так зреалізовувана саморефлексія методолога у нормативно-знаннєвому контексті цього підходу становить живодайне осереддя того, що Г.П. Щєдровицький характеризував як *методологічну організацію мислення*. Інакше кажучи, *мислення створює предметне поле методологїї* тільки в тому разі, коли рефлексивно інтегрує й метасистемно знімає всі наявні форми і типи людського мислення, через які актуально та потенційно оприявнений світ, і реально постає як *нова універсальна форма мислення*, тобто власне як методологічне мислення, котре у своїй ідеально-свідомісній дійсності більшою чи меншою мірою поєднує, згармонізовує сферу мислєдїяльностї й усюдисущу тотальність монад, способів і засобів життєдїяльностї загалом. Реалізація вимог *принципу методологічного повороту мислення* тут охоплює чотири складники або такти: його рефлексивність; уникнення редукції (спрощення) у роботі із двоплощинною топїкою мислення та відповідними її онтологіями; настановлення на діяльно-практичне відношення мислення до об'єкта (вивчення, конструювання, перетворення); циклічно-вчинкову рефлексивність організації чистого мислення як канону методологічного мислення (*рис. 5*).

Водночас саме методологічна організація мислення становить центральну зв'язуючу ланку діяльностного і системного підходів, де перший має сенс тільки в органічному зв'язку із другим. Річ у тім, що мовиться про *системні проблеми*, котрі невідворотно супроводжують людську життєдїяльність і суспільне повсякдення громадян, хоча й виникають тільки тоді, коли стикаються на індивідуальному чи груповому функціональному рівні кілька кардинально різних (біологічних, соціологічних, психологічних, логічних, культурологічних, теологічних та ін.) уявлень одного об'єк-

та. Інакше кажучи, коли реально уявлений чи уявно створений об'єкт, будучи зафіксований у двох-трьох і більше предметах, поєднує їх або у свідомій практичній роботі, або суто теоретично у припущенні, що ці різні предмети (й відповідно різні форми знання) описують самодостатній об'єкт вивчення. Так, власне, й виникає *системна ситуація*, що вимагає ґрунтовного системного аналізу цієї складної усередині себе картини конкретного об'єкта. Найголовніше, що потрібно, це співвіднести і зв'язати виявлені предмети та сформовані уявлення, тобто визначити *предметне поле* або предметний простір того чи іншого об'єкта вивчення чи творення.

Отож, системні проблеми і завдання зорієнтовані не на самі об'єкти, а на їх предметні поля і на їх просторові організованості в усьому плетиві блоків, складових, елементів у їх онтичній єдності і цїлісності. Тут важливо підкреслити, що всїяка *складна системна ситуація* є неврївноваженою, суперечливою, проблемною: з одного боку, вона вимагає якимось чином поєднати наявні різні упредметнення й виробити єдине уявлення об'єкта як системи систем, з іншого – потребує виходу за свої власні складноситуаційні межі та побудови *ємної конструкції* цїлісного, відтепер надсистемного, хоча й утвореного з багатьох компонентів, об'єкта, де визначальним є віднайдений *метод побудови його моделі* шляхом розгортання отриманої конструкції. Зважаючи на це, констатуємо для нас очевидне: *світ методологїї* (а не теорїї) – *це сфера потенційного виникнення й актуального існування системних проблем і складнорозвиткових об'єктів мислєдїяльностного опрацювання*. І саме зреалізоване на її фундаменті *методологування* дає змогу:

а) мисленнєво охопити кілька різних предметів і працювати немов би над ними і з ними, домагаючись панорамного схарактеризування складного об'єкта;

б) завдяки новітнім методологічним засобам (категорійному апарату, схемам, моделям-конфігураторам тощо) діяти не всередині іманентного потоку розвитку кожного з виявлених предметів, а вивищитися над ними й рефлексивно працювати з ними, перетворивши їх на об'єкти мислєдїяльного оперування;

в) здїйснювати повноцїнні системні дослідження за планом із чотирьох обов'язкових цїлей: виокремлення складного об'єкта – його різноаспектне упредметнення – вироблення низки предметних уявлень – формування метасистемного уявлення-зображення об'єкта;

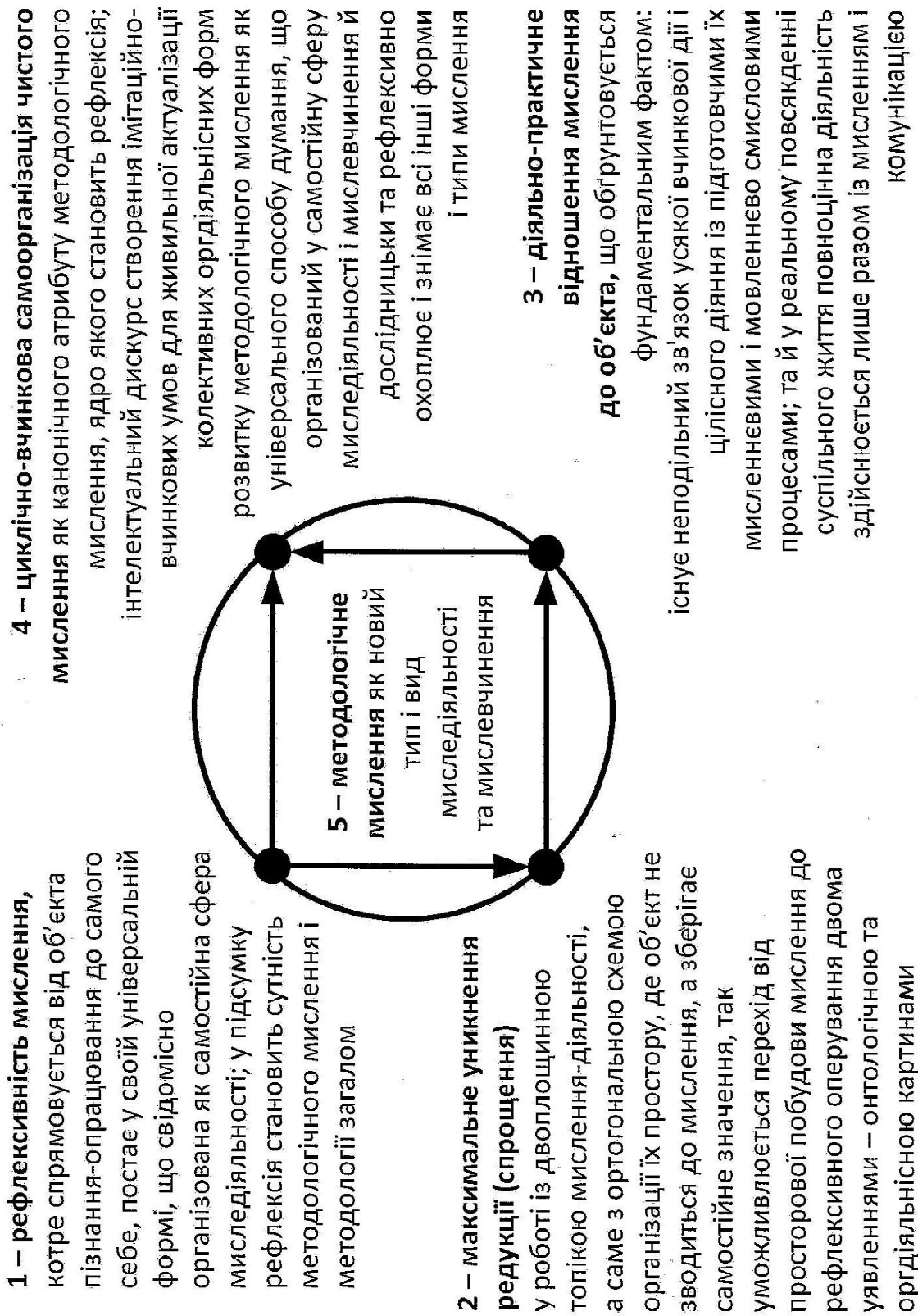

Рис. 5. Складники-такти методологічного повороту мислення як рефлексивно-канонічного вчинення
(автор А.В. Фурман, створено 21.10.2021, арукується вперше)

г) проводити дослідження найскладніших систем, котрі розмежовуються на два воб'єктування й відтак на два напрямки – на самі системи і на породжувальні ними системні пошукування, що за оптимальних умов дають ефект *циклічної завершеності системного вчинення*: отримане системно-структурне, поліпредметне уявлення об'єкта підлягає повторним описанню, аналізу, синтезу, рефлексії вже як *метасистема*, відокремлюючи об'єктивні характеристики від суб'єктивних, предметні конотації (означення) від особистісних (сенсосмислових).

Сутнісні горизонти системодіяльнісного підходу в сучасній методології істотно упрощують також *два поняття системи*, що обґрунтовані Г.П. Щедровицьким у 70-х роках ХХ ст. Його текстово зафіксована авторська позиція й сьогодні обстоює сув'язь примітних основоположень. По-перше, натуралістичне розуміння того, що таке система, не було прийняте, адже заперечувалося реальне існування систем, щоправда діяльність розглядалась як надскладна система – вихідна універсальна цілісність безособового характеру. По-друге, для пояснення останньої були використані системні категорії “частина”, “ціле”, “єдність”, “елемент”, “структура”, “властивість-функція”, а також категорії методологічного спрямування – “організованість”, “форма”, “процес”, “матеріал”, “механізм”, “конструкція”. По-третє, системне уявлення складного об'єкта витлумачувалося результатом кооперативно-комунікативної активізації проблемного перебігу засобів та процедур мислення, яке у своєму осередді завжди виявляє спосіб розв'язання проблеми складності, включаючи метод системного аналізу і системне бачення світу в цілому.

Перше поняття системи за Г.П. Щедровицьким – це фактично чотирисегментна композиція процедур і стадій системного аналізу та структурної схеми як моноєдності, а саме як засобової форми оприявлення складного об'єкта. Звісно, не кожний об'єкт, що підлягає пізнанню чи удіяльненню є складним, системним. Інтегрований чи збірний об'єкт постає як самотутня система, якщо: а) виокремлений із довкілля або без зв'язків із середовищем, або зі зв'язками, організованими у формі властивостей-функцій; б) розподілений (механічно, цілеспрямовано чи відповідно до його внутрішньої побудови) на частини й унаявлений у їх сукупній еклектичності; в) ці частини поєднані як елементи, а їх зв'язки

організовані у єдину структуру; г) отримана структура вкладає на своє місце та отримала адекватне наповнення саме як цілісна об'єкт-система (*рис. 6*). Отож, крім окреслених чотирьох етапів учинково-канонічного постановня системного підходу, що працює зі складними об'єктами як розвитковими системами, на двоплановій мислєсхемі зафіксовані також основні логіко-методологічні процедури, без кожної з яких цей підхід буде або малоефективним, або взагалі недоречним чи безсилим як стратегія дослідження чи будь-якого іншого діяльного практикування. Зокрема, мовиться про такі важливі процедури, як виявлення, конфігурування, зняття і рефлексування (див. *далі*).

Однак вказане “перше поняття системи”, незважаючи на його аксіоматичність стосовно базових принципів проведення системного аналізу, не фіксує і не описує *процеси*, хоча й містить різноякісні зв'язки, за якими вони перебувають. Інакше кажучи, це поняття не вирішує завдання співвіднесення скомбінованого процесу з матеріалом складного об'єкта, що значуще для розуміння процесуальності природного перебігу будь-якої діяльності. До того ж таке системно-структурне методологування не обґрунтовує критеріїв виокремлення цілісності систем, а тому постійно зводить останні до нижчого функціонального рівня – до підсистем [24, с. 104].

Воднораз сьогодні методологічними засобами філософсько-психологічної теорії вчинку В.А. Роменця і пропонованого нами циклічно-вчинкового підходу є можливість здійснити *метаметодологічну реконструкцію методу системного аналізу*. І це наочно підтверджує створена нами таблиця (*табл. 2*), що вперше у розгорнутому форматі змістовлення не лише понятійно згармонує різноякісним процедури і стадії проведення аналізу зазначеного рівня досконалості, а й збалансовує спіраллю свідомого вчинення принципи циклічно-вчинкового підходу і компоненти канонічної оргсхеми вчинку із визначальними логіко-методологічними процедурами і реверсними (полярними) процедурами самого системного аналізу. Новизна пропонованої таблиці-моделі стосується кількох важливих моментів.

По-перше, встановлено логічний зв'язок стадій зреалізування методу системного аналізу із процедурами, які перебувають у засновках такого аналізу і загалом будь-яких системних уявлень. Якщо Г.П. Щедровицький (1975) і

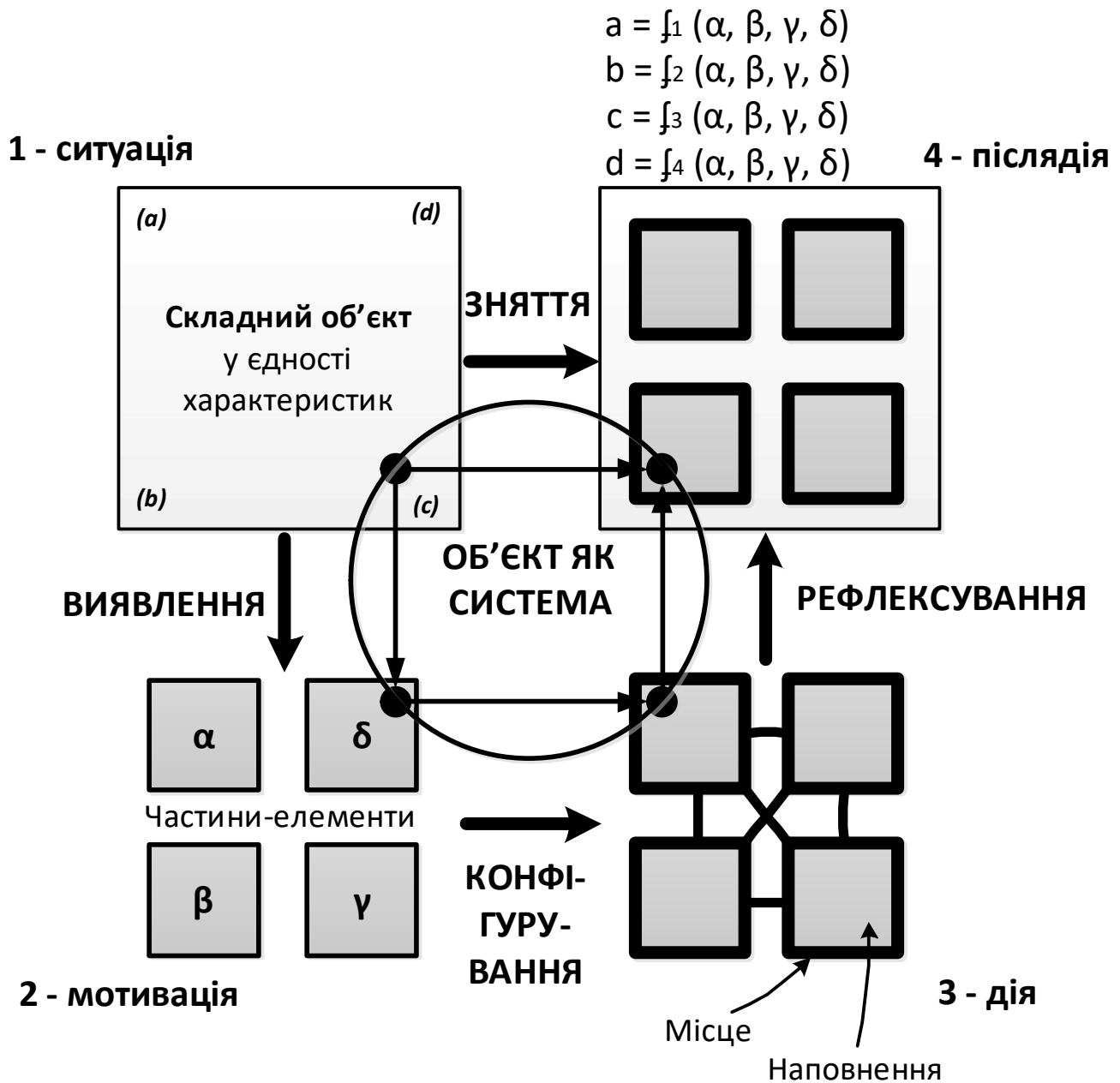

Рис. 6.
Перше поняття системи за Г.П. Щедровицьким
у циклічно-вчинковому витлумаченні
(реконструйовано А.В. Фурманом 02.11.2021 р.)

пізніше В.Я. Дубровський (2010) обґрунтовують три процедури і чотири стадії відокремлено, то в нашій *методологічній концепції* вони пов'язані принципами та канонами циклічно-вчинкового підходу, в результаті застосування яких системний аналіз постає як повноцінний базовий *учинок професійного методологування*.

По-друге, введено в науковий обіг післядільний компонент учинку системного аналізування, що реалізує вимоги циклічно замкненої *метасистемності*, а головне – збагачує онтологічну картину названого методу рефлексування повноти і результату його здійснення та реверсними процедурами розвільнення і згорання. Останні характеризують

Таблиця 2

Циклічно-вчинкова реконструкція методу системного аналізу
в єдності різновагомих процедур і стадій проведення
(автор А.В. Фурман, створено 04.11.2021 р., друкується вперше)

Принципи циклічно-вчинкового підходу за А.В. Фурманом	Логіко-канонічна структура вчинку за В.А.Роменцем	Логіко-методологічні процедури	Реверсні процедури системного аналізу		Стадії проведення системного аналізу
1.Циклічності	Ситуаційний компонент: певна просторово-часова конфігурація сил, смислів, дій	Виявлення – дія, спрямована на встановлення характеристик об'єкта у їх роздільності та єдності	Розкладання – уявне розчленування об'єкта на частини (ознаки, властивості, характеристики)	Об'єднання – сполучення частин об'єкта з допомогою додатково введених зв'язків у межах об'єкта як цілого	Окреслення об'єкта як цілого у єдності його базових характеристик та ознак
2.Синергійності	Мотиваційний компонент: перехід ситуації у полімотиваційне поле, постановня інтенційності як умови актуалізації свідомої здатності	Конфігурування – усистемнення різнопредметних знань-уявлень як ідеальне зображення цілісної структури об'єкта	Вимірювання – емпірична дія із заданим об'єктом, що полягає у фіксації його властивостей у різних характеристиках як цілого, так і частин	Відновлення – виведення характеристик цілого із ознак його частин та їх зафіксованих співвідношень і зв'язків	Розділення об'єкта на частини-елементи й обґрунтування його саме як системного
3. Вчинковості	Діяльний компонент: конкретний учинковий акт аналізування як ситуаційно вмотивована системна діяльність	Зняття – одночасне знищення характеристик об'єкта і збереження їх у реорганізованому вигляді – як структурно пов'язаних елементів	Занурення – поринання елементів і поєднувальної їх структури немов би всередину об'єкта як цілісності	Вилучення – видаляння елементів чи структури цілого як набору структурних місць, їх функціонального наповнення та зв'язків	Поєднання частин-елементів із допомогою зв'язків у формі певної структурної організованості
4.Мета-системності	Післядіяльний компонент: рефлексія процесу і результату системного аналізу як учинку-події	Рефлексування – усвідомлення повноти і результативності зреалізованого методу системного аналізу як завершеного циклу процедур	Розвільнення – самоусвідомлення повноти і пояснювальних можливостей отриманої онтологічної картини системного об'єкта	Згортання – відрефлексування моменту припинення процедурного і структурно-функціонального оперування системним образом об'єкта	Вкладання організованої структури із системним набором елементів у ціле як усеєдність об'єкта вивчення

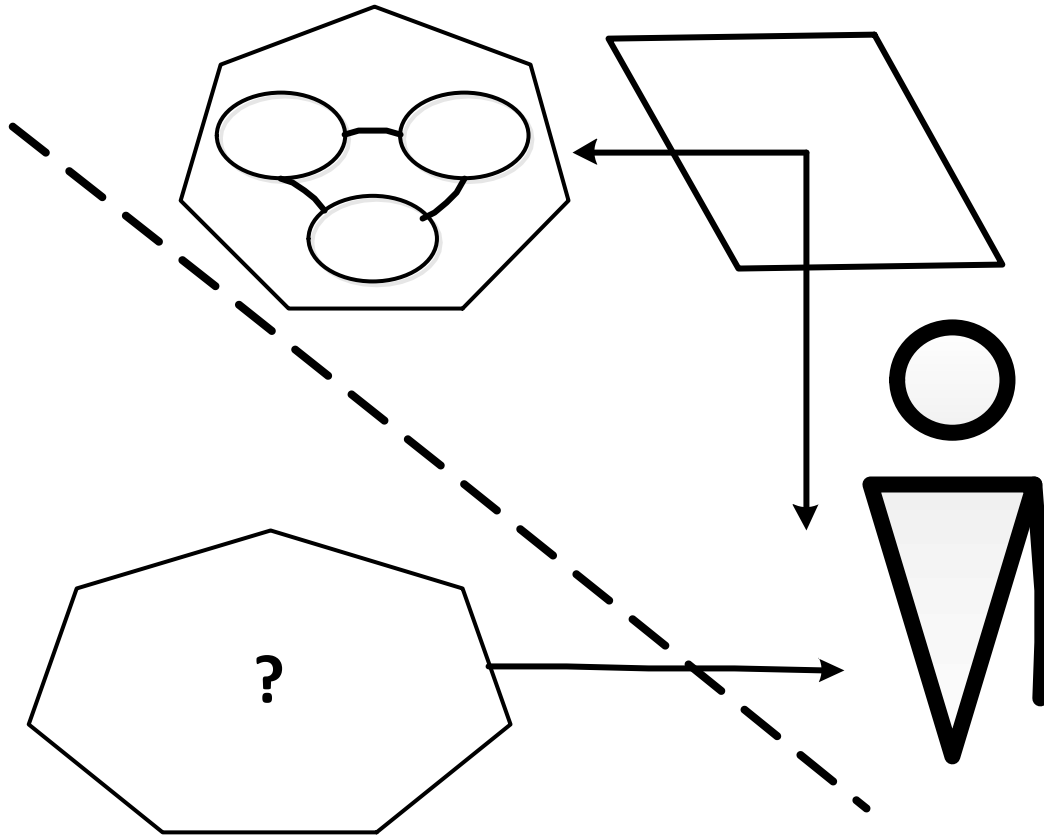

Рис. 7.

Схема подвійного знання за Г.П. Щедровицьким [24, с. 126; 25, с. 85]

фінальну стадію *системного аналітичного вчинення* – вкладання отриманої оргструктури із системним набором елементів у єдине ціле об'єкта оперування, що, з одного боку, відкриває нові горизонти самоусвідомлення насиченості і вичерпності здобутої онтологічної панорами системного підходу, з іншого – від-рефлексовує момент зняття, самозгортання усіх тих процедур і способів оперування, які були застосовані до різних знакових елементів наукових предметів, що відтворюють об'єкти у вигляді складних систем.

По-третє, крім структурно-канонічної оргсхеми вчинку, котра уконкретнює нормативний зміст принципів циклічно-вчинкового підходу й пов'язує у єдину цілісну конструкцію наслідки виконаних процедур і дій, докладених до реального чи уявного об'єкта, обґрунтовано чотири загальних логіко-методологічних процедури – *виявлення, конфігурування, зняття, рефлексування*, які функціонально відіграють роль зв'язуючих ланок між відповідними принципами, підходами, схематизмами-організованостями і реверсними процедурами та стадіями проведення системного аналізу.

Водночас адекватне смислове прочитання усієї цієї *архітектонічної спіралі аналізування* вимагає урахування подвійного змісту (об'єктного та операційно-діяльного) будь-якої знакової форми, так і задіяння категорійного способу організації знання. Примітно, що ці два плани системно-аналітичної роботи – актуалізація певної сукупності операцій і дій та створення схеми чи зображення об'єкта, залишаючи проблемним питання, яким він є насправді (?), – накладаються, взаємопроникають, перемішуються. Умовою адекватного оперування цими планами й постає запропонована Г.П. Щедровицьким **схема подвійного знання** (рис. 7).

Подвійність знання задає простір для зображення об'єкта, з одного боку, та особливий простір для самого цього об'єкта, здебільшого до кінця не осягнутого людським розумом, – з іншого. Сутнісно мовиться про те, щоб усе ж побачити-збагнути об'єкт таким, яким він є насправді, обійшовши чи знявши наші знання про нього, тобто відкрити істину безпосередньо, а не тільки через знання. Інакше кажучи, узмістовлення методу системного аналізу

стосується методологічної роботи за схемою подвійного, потрійного і навіть енного знання: спочатку фіксації підлягає знакова форма, що виражає знання про об'єкт, потім вимальовується ще одне його зображення як те, що наявне окремо від цього знання, далі отримуються три-чотири і більше зображень даного об'єкта, а після цього отримані зображення-проекції співвідносяться між собою. Власне так звершується вчинковий цикл прийому багатьох знань, квінтесенція якого полягає у відриванні функціонального місця об'єкта від опанованих знань і його розміщення як незаповненого, невідомого простору майбутньої мислєдїяльностї й відтак як розвиток-перехід у донині незнане.

Оскільки системне знання, як і будь-яке інше, явно чи приховано належить певній категорії, то воно завжди охоплює у взаємозв'язку чотири змістових інваріанти (себто незмінних за будь-яких умов різновидів змісту), що уможливує достеменне розуміння любого усного чи письмового тексту (рис. 8). Іншими словами, таке знання постає повновагомим ресурсом аналітичного вчинення, тобто ставить потужну оргсхему попереднього, передусім категорійного, системного аналізу, коли: а) у ситуаційному вимірі буттєвості фіксується об'єкт оперування (розуміння, пізнання, вивчення, опрацювання тощо), б) у мотиваційному – оприявнюється знакова, мовна форма цього знання, в) у діяльному – здійснюється сукупність операцій і дій, спрямованих на об'єкт, і г) у післядіяльному – рефлексії підлягає низка понять, що виявляють певні категорії, які й зорганізують системне знання під своїм змістово-значеннєвим покровом. Скажімо, характерно, що в онтологічній роботі “формалісти у понятті вбачають об'єкт, а змістовні аналітики шукають об'єкт у поняттях. Відтак одні з них поняття вважають об'єктом, а інші прагнуть витягнути із поняття сам об'єкт, побачити щось інше” [24, с. 126].

Д р у г е поняття системи за Г.П. Щєдровицьким засновується на ідеї чотиришарової структурної побудови будь-якої моносистеми, котра розв'язує проблему складного опосередкованого співвідношення між процесом і матеріалом. Саме ці полярності створюють базове протиставлення, на засновках і навколо якого проводиться системний аналіз та створюється його категорійний профіль. Для цього між процесною мозаїкою і неструктурованим матеріалом складного об'єкта вводиться спочатку два (так звана “чотиришарівка”), а піз-

ніше три (“п'ятишарівка”) проміжних нашарувань:

– *функціональна структура* і як відображення матеріалу на процесі, і як статично зафіксований процес, що плинний у матеріалі, і як форма згрупування (зв'язку) різних елементів матеріалу;

– *конфігурація зв'язків*, яка щоразу виникає внаслідок їх організації у єдину структуру, що відбувається слідом за поєднанням частин з допомогою окремих зв'язків;

– *організованість матеріалу*, або морфологія як відображення процесу на матеріалі. У результаті було отримано дві версії *поліструктурної системи* чи “другого поняття системи” – чотиришарівка і п'ятишарівка.

У першому випадку (рис. 9) подати щось як систему означає описати це у чотирьох взаємозалежних планах – процесу, функціональної і морфологічної структур і просто матеріалу, кожний з яких існує за різними законами, а сукупно вони становлять чотири ідеальних об'єкти, або зовсім різні сутності. Причому взаємодія між цими нашаруваннями розгортається у форматі взаємопроникнення процесу і матеріалу: процес отримує функціональну організацію, коли матеріал знаходить відображення у його перебігу, натомість матеріал породжує власні структурні утворення, отримує збалансованість морфологічної мозаїки й у такий спосіб немов не лише адаптується до процесу, а й його функційно зорганізовує. Так виникає онтологічне уявлення про один конче складний об'єкт, зароджується ідея його поліструктурної організованості, а головне, що розробляється *метод поліструктурного системного аналізу*, який знімає традиційний – двовимірний, площинний – системний аналіз й надає йому статус свого окремого моменту. Отож складний об'єкт – це завжди поліструктура, охарактеризована щонайменше у чотирьох аспектах описання, що пов'язані між собою не тільки при переході від нашарування до нашарування, а й безперервно від однієї конфігурації до іншої, коли наявні побудови паразитують над виявленими, або навпаки, створюючи увесь час обновлюваний симбіоз.

У другому випадку структура схеми опису складного об'єкта містить п'ять різних способів (зокрема й через вектор структурних зв'язків), кожен з яких становить стільки ж *різних дійсностей поліструктурного аналізування* (рис. 10). Примітно, що дійсності розвиткового функціонування існують за своїми власними закономірностями, тому потрібно актуалі-

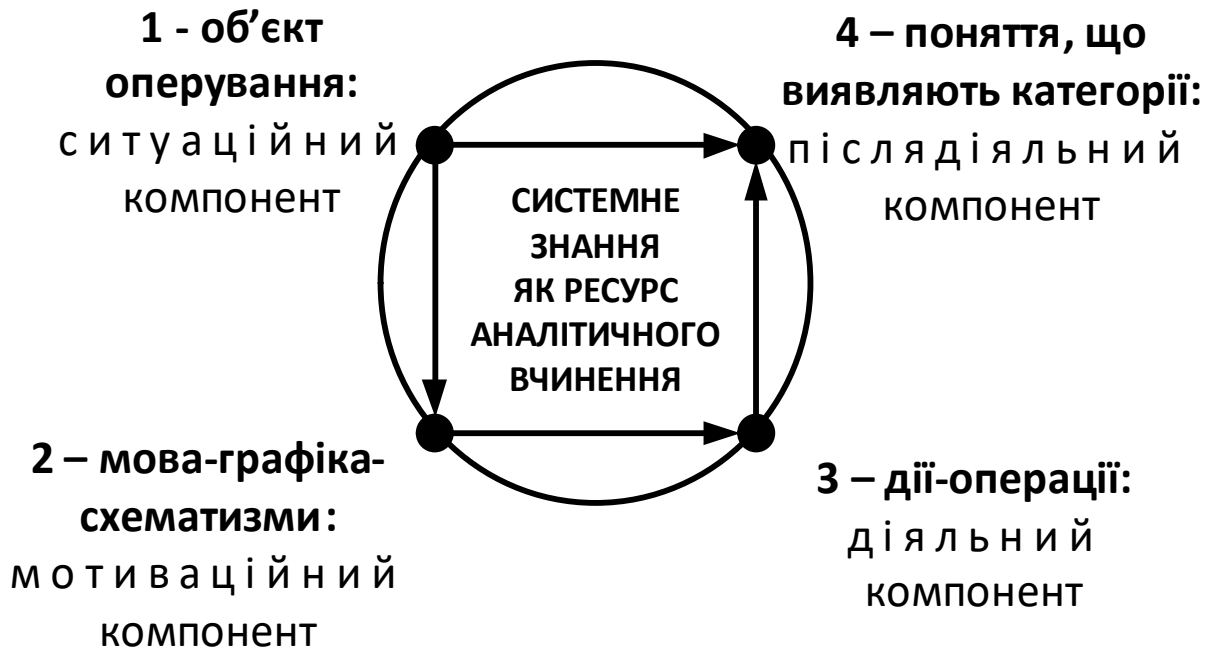

Рис. 8.

Змістова інваріантність системного знання, що вимагає чотирипланового розуміння будь-якого тексту як завершеного циклу аналітичного вчинення (автор А.В. Фурман, створено 10.11.2021 р., друкується вперше)

зувати для адекватного описання цих окремих систем п'ять різних мовних ресурсів-засобів, котрі, крім того, ще й покликані відповідати єдиному уявленню про комбінований об'єкт. Загалом *архітектоніка повноцінного системного опису* надскладного об'єкта охоплює різноаспектні взаємозалежності таких функціональних блоків:

структурну схему об'єкта та її засадничу інтерпретацію;

розшарування схеми об'єкта на процесне, структурне, функціональне, морфологічне і субстрактне уявлення цього об'єкта;

інтерпретацію цих п'яти уявлень об'єкта як окремих ідеальних об'єктів, а саме відеальнення процесів, структурних зв'язків, структури, функцій, організованостей матеріалу і самого матеріалу;

системну обробку єдиного уявлення про складний об'єкт як цілісність;

системну інтерпретацію цього єдиного уявлення про об'єкт у контексті всеохватної сфери існування об'єктів, яка прямує до нескінченності.

Із логіко-змістового аналізу двох презентованих понять системи очевидно, що між ними існує суттєва розбіжність, яку неодноразово фіксував Г.П. Щедровицький. Так, перше розуміння системи відображає лише наші

власні процедури, причому як методологічного гатунку (виявлення, конфігурування, зняття, рефлексування), так реверсні процедури самого системного аналізування (розкладання – об'єднання, вимірювання – відновлення, занурення – вилучення, розвільнення – згортання), тоді як друге – відтворює також і сам складний об'єкт з урахуванням в ньому саморідних процесів; останні існують у природному і соціальному світах, завжди протікають у певному матеріалі, зорганізовуючи його й одночасно отримуючи від нього засновувальні дані. Окрім того, у першому витлумаченні системи застосовувані категорії – “ціле”, “частина”, “єдність”, “елемент”, “структура”, “місце”, “наповнення” та ін. – є чисто формальними, що концептуально презентують предметні засновки діалектичного поєднання суперечливих процедур системного аналізу. Натомість *категорії поліструктури* – “процес”, “функція”, “морфологія”, “матеріал”, “організованість матеріалу”, “міжшарова відповідність” тощо – оприявнюють сам складний об'єкт та його характеристики (частини, елементи, властивості) як системно організовані зони узмістовлення.

Вочевидь *пропедевтична стадія розвитку методологічної рефлексії як передситуація становлення системомислительності і віта-*

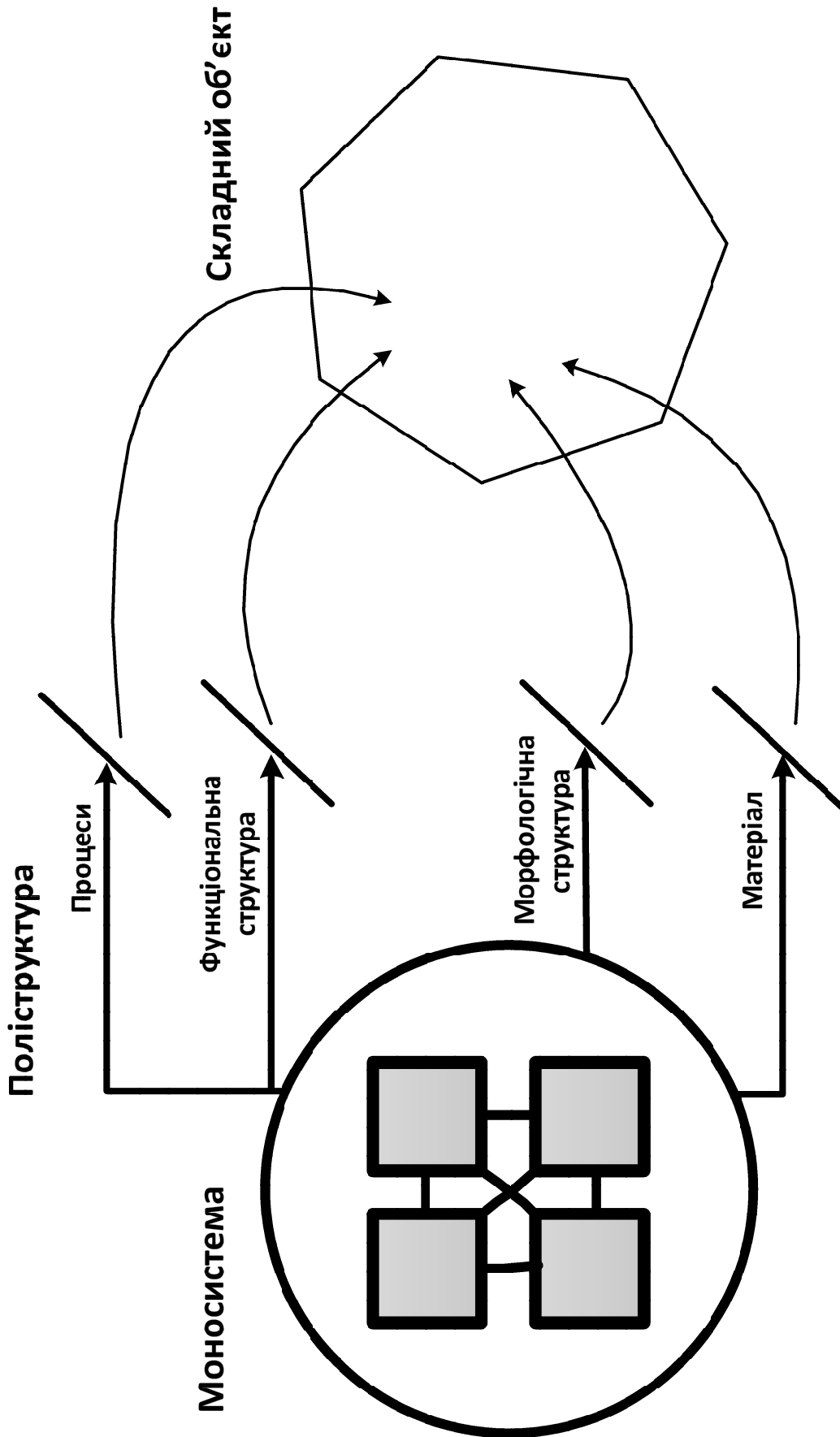

Рис. 9. Друге поняття системи (“чотиришарівка”) за Г.П. Щєдровицьким [24, с. 117-118]

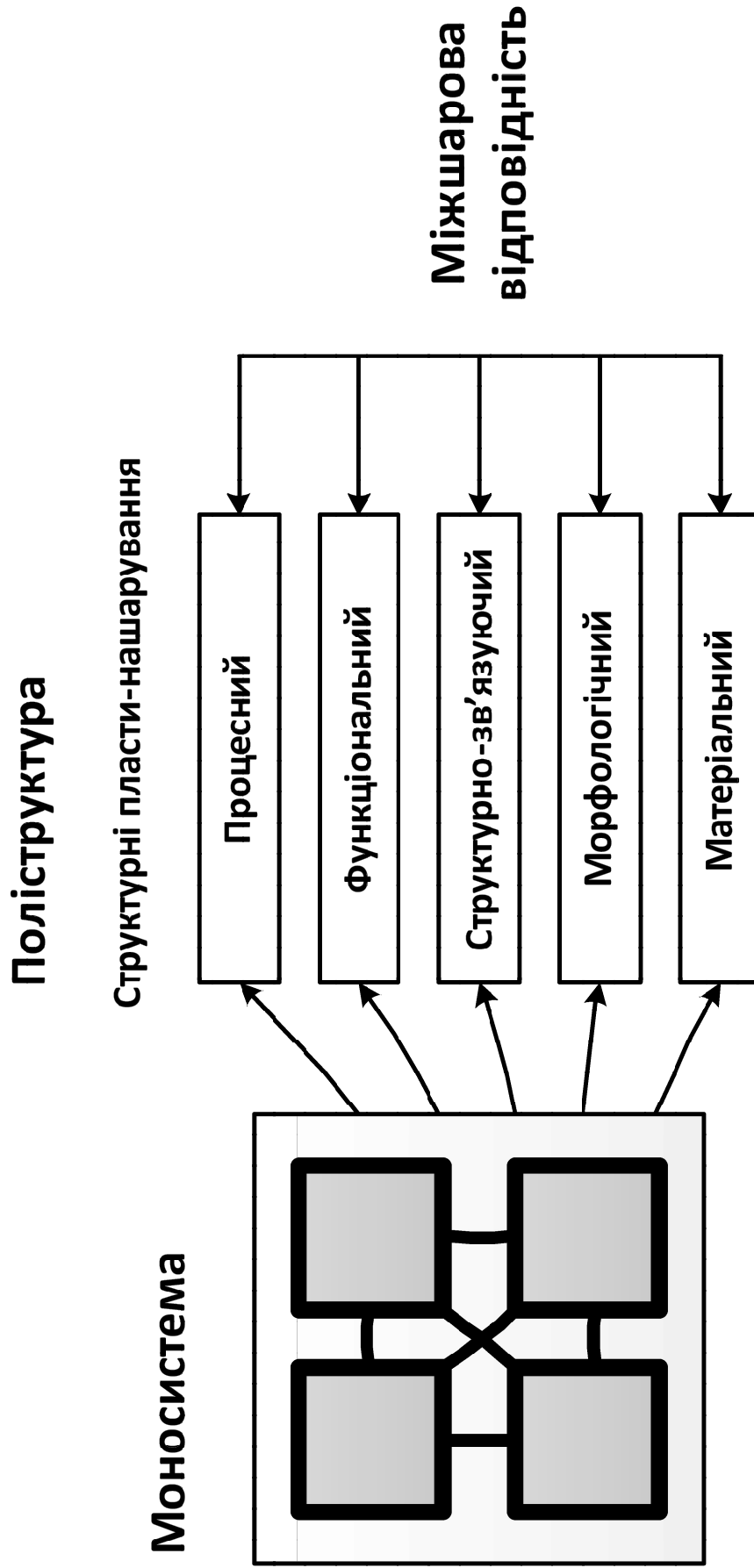

Рис. 10.
Друге поняття системи (“п’ятишарівка”) за Г.П. Щедровицьким [4, с. 123]

культурної методології є вельми розлогою, адже, крім численних робіт Г.П. Щедровицького, також містить, з одного боку, фундаментальні методологічні праці із філософсько-психологічної теорії вчинку В.А. Роменця, з іншого – новітні напрацювання авторської школи із розробки все тієї ж вітакультурної методології, теорії і практики професійного методологування та циклічно-вчинкового підходу в соціогуманітаристиці (див. *цит. літ.*). Наразі з'ясування фундаменталій двох останніх напрямів розвитку методології виходить за цільові рамки цього дослідження. Та й читачі мають змогу детально ознайомитися з ними за літературними джерелами, щонайперше науковими публікаціями у ж. “Психологія і суспільство”, починаючи із 2000 року і підбіркою методологічних творів, зібраних у четвертому томі хрестоматії “Система сучасних методологій” (2021). Тому висвітлюмо ще одне важливе питання, що проливає рефлексивне світло істини на принципи, закономірності та особливості використання наукового методу в методології.

Методологія, як зазначалося, виокремившись із філософії і знімаючи її софійні горизонти буттєвості, сутнісно залишається філософським мисленням як особливим різновидом чи типом філософування – *рефлексивним методологуванням, тобто метаметодологуванням*. Методологія також знімає й фактично реконструює **науковий метод**, зберігаючи ідеальний спосіб розумового досягнення світу, але перетворюючи його на *один із дієвих методів філософування*. Крім того, на відміну від науки з її атрибутивним напрямком розвитку – методологією наукових досліджень, – у методології як самобутньому світі рефлексивних мислєдіяльності і мислєвчиненні науковий метод застосовується поза локалізованих рамок теоретично обґрунтованих наукових предметів. А це означає, що вона перебуває під контролем не предметних дослідницьких програм і не під впливом відповідних їм онтологічних картин, а під визначальною дією загальнометодологічних принципів, підходів, парадигм, котрі мають універсальний характер стосовно форм, методів, засобів та інструментів утвердження сферичного всесвіту людської діяльності.

Перед тим, як аргументувати *сутнісну еволюцію наукового предмета* Г.П. Щедровицький здійснив ще два важливих кроки: а) створив загальну схему організації системно-структурної роботи і методології та б) обґрунтував схему організації найпростішого наукового

предмета. У першому випадку отримав фактично не чотири, а *п'ять пластів діяльності* методологічно зорієнтованого характеру [33, т. 4, с. 13-14; 80, с. 102-103; 81, с. 38-39]:

1) *пласт практик*, зокрема інженерно-конструкторських, організаційно-управлінських, проектних, психотерапевтичних, соціальних, педагогічних, експертних та інших розробок, що стосуються виробництва, інженерії, управління, соціогуманітарної сфери;

2) *пласт наукових*, інженерних, оргуправлінських, науково-проектних, психосоціальних, освітніх та інших предметів;

3) *пласт окремих методологічних розробок* системно-структурного спрямування, що охоплюють науку, політику, управління, виробництво, освіту, національну безпеку, сферу послуг та відпочинку;

4) *пласт загальної методології*, основна частина якої є конструкторською, проектною, нормотворчою, тоді як методологічне системно-структурне дослідження належить до розряду супутніх, вторинних подій;

5) *пласт методологічної авторефлексії, або, власне, метаметодології*, “призначення якого полягає в тому, щоб усвідомлювати та систематизувати організацію всієї здійснюваної методологічної роботи у системно-структурній сфері”; у підсумку цей вершинний блок згармонує методологію у довершену цілісність, пов'язуючи та об'єднуючи у єдиний ансамбль рефлексивні конструювання, проектування і нормування зі всіма знаннями, що їх обслуговують, і з методологічно повновагомими системно-структурними дослідженнями. Інакше кажучи, даний пласт пов'язує цей надважливий сегмент методології як надпредметної мислєдіяльності “з більш широкими, об'ємнішими її системами – із філософією діалектичного матеріалізму і всією культурою людства, яка накопичена у процесі історичного розвитку. Сутнісно це і є пласт власне методологічної рефлексії та методологічного мислення, що охоплює всі інші компоненти методологічної роботи і створює специфіку методологічної організації мислення та діяльності...” [33, т. 4, с. 15-16].

Другий крок на шляху *розробки системно-структурної методології* пов'язаний із створення схеми організації *найпростішого наукового предмета*, котра, згідно з авторським підходом Г.П. Щедровицького, містить принаймні дев'ять різних епістемологічних одиниць, що розташовані у певних комбінаціях у трьох перпендикулярно залежних площинах:

– у г о р и з о н т а л ь н і й – це:
1) проблеми і 2) задачі із їм відповідними

процедурами проблематизації й озадачення (постановки задач);

– у ф р о н т а л ь н і й – 3) дослідні факти і 4) експериментальні факти, що здобуті за допомогою спостереження, вимірювання, експериментування і виробничого практикування, 5) сукупність тих загальних знань, що накопичуються в окремому науковому предметі, 6) онтологічні схеми і картини як теоретичний продукт онтологічної роботи, 7) моделі як проміжні ланки між онтологічними схемами і картинами та здобутою системою загальних знань про предмет;

– у п р о ф і л ь н і й – 8) засоби (мови, поняття, категорії) та їх цілеспрямована (за потреби) розробка у сфері методологічної роботи і 9) методи та методики, які також продукуються у цій інтелектоємній сфері [33, т. 4, с. 14-16; 80, с. 104-108].

Оскільки світ людського повсякдення, як зазначалося, утворюється із всеможливих діяльностей, що організовані у вигляді окремого часопростору глобальної культури, важливо в цілому окреслити *архітектоніку предметної структури*, себто те, що слушно назвати п р е д м е т о м. Якщо об'єкти персональних і групових дій виокремлюються із природної чи соціальної реальності, поіменовуються, контурно обмежуються, виходячи із конкретних цілей, і потім переводяться у схематизми, зокрема у знакові форми як замітники окремих об'єктних локальностей, то будь-який предмет являє собою вельми складну структуру, котра пов'язує схеми, знання, уявлення в контексті інтенційно упрозороженого свідомою здатністю людини певного упредметнення із тим, що існує насправді, в реальності, і на що, власне, спрямовані її поведінкові акти чи вчинкові діяння. Прикметно, що покомпонентний набір *окремого предмета аналізу* як зв'язної структури має четвірну організацію: людина та її табло свідомості, ідеальний об'єкт, його знакова форма (до прикладу, схема), реальний об'єкт, що наочно підтверджує нижчеподана схема (*рис. 11*). У будь-якому разі людина ніколи безпосередньо не виходить на об'єкти та об'єктивну реальність, а має справу тільки із сконструйованими її свідомістю предметами, що на рівні речей і життєвих ситуацій позначені словами, котрі наповнені значенням, несуть смисл і мають сенс. Функціональним осередком цієї свідомої здатності особи-творця є *дійсність мислення*, де зв'язуючою ланкою постає поліфонія знакової форми (символи, схеми, мови, графіка), тобто всеохватний *світ людської культури*, який актуалізується,

оживає й збагачується в постійно оновлюваному універсумі діяльності.

Для обґрунтування *сутності наукового методу* в його циклічно завершеній еволюційній розгортці Г.П. Щедровицький *здіяв навколо схеми ідеального об'єкта два дихотомійних виміри* логіко-методологічної роботи, що атрибутивно характерні саме для цього методу: “емпіричне (чуттєве) – логічне” і “конкретне – абстрактне”. У рамках їх рефлексивно організованого використання, по-перше, отримано чотири етапи розв'язкового постановня наукового методу: чуттєво конкретне – емпірично абстрактне – логічно абстрактне – логічно конкретне; по-друге, виокремлено, названо й описано рух-поступ між цими еволюційними віхами становлення: спадання – перехід – сходження – співвіднесення, що наочно демонструє побудована нами мотрійкова мислесема (*рис. 12*). “Сукупність усіх суджень та умовиводів, з допомогою яких ми, починаючи із чуттєво конкретного, – пише Георгій Петрович, – переходимо до чуттєво абстрактного, потім до логічно абстрактного і врешті-решт знову сходимо до логічно конкретного, – увесь цей процес, розглядуваний як результат наукового дослідження, становить сучасне поняття. Тільки вся ця складна система, вся сув'язь абстракцій, поєднаних у судження й умовиводи, є знанням про той чи інший предмет... [Саме цей] процес узасаднює сьогочасне наукове мислення. Лише на його загальних засновках можуть бути вивчені всі окремі прийоми і методи абстрагування, всі закони функціонування і розвитку форм нашої думки... Через ускладнення й употужнення перебігу даного процесу в науці [закономірно] ускладнюються та вдосконалюються форми понять, якими вона користується” [91, с. 37, 51]. При цьому застосування наукового методу породжує *уявлення об'єкта думки саме як ідеального об'єкта*, котрий знаходить фіксацію-прихисток у схематичній знаковій формі. Ось чому методологічно грамотне наукове дослідження вимагає у ролі передумови і необхідної засади аналітичного виокремлення ресурсами розумінневої і мисленневої роботи з актуалізованого проблемно-сислового хмаровиння ідеальних об'єктів думки, їх фіксації, поіменування та оперування в матеріалі знакових схем і схематизмів.

Отже, розлога і продуктивна за творчими здобутками *передситуаційна стадія розвитку методологічної рефлексії* у 60-70-их роках минулого століття вже тоді самоідентифікованими методологами – це справжній культурно

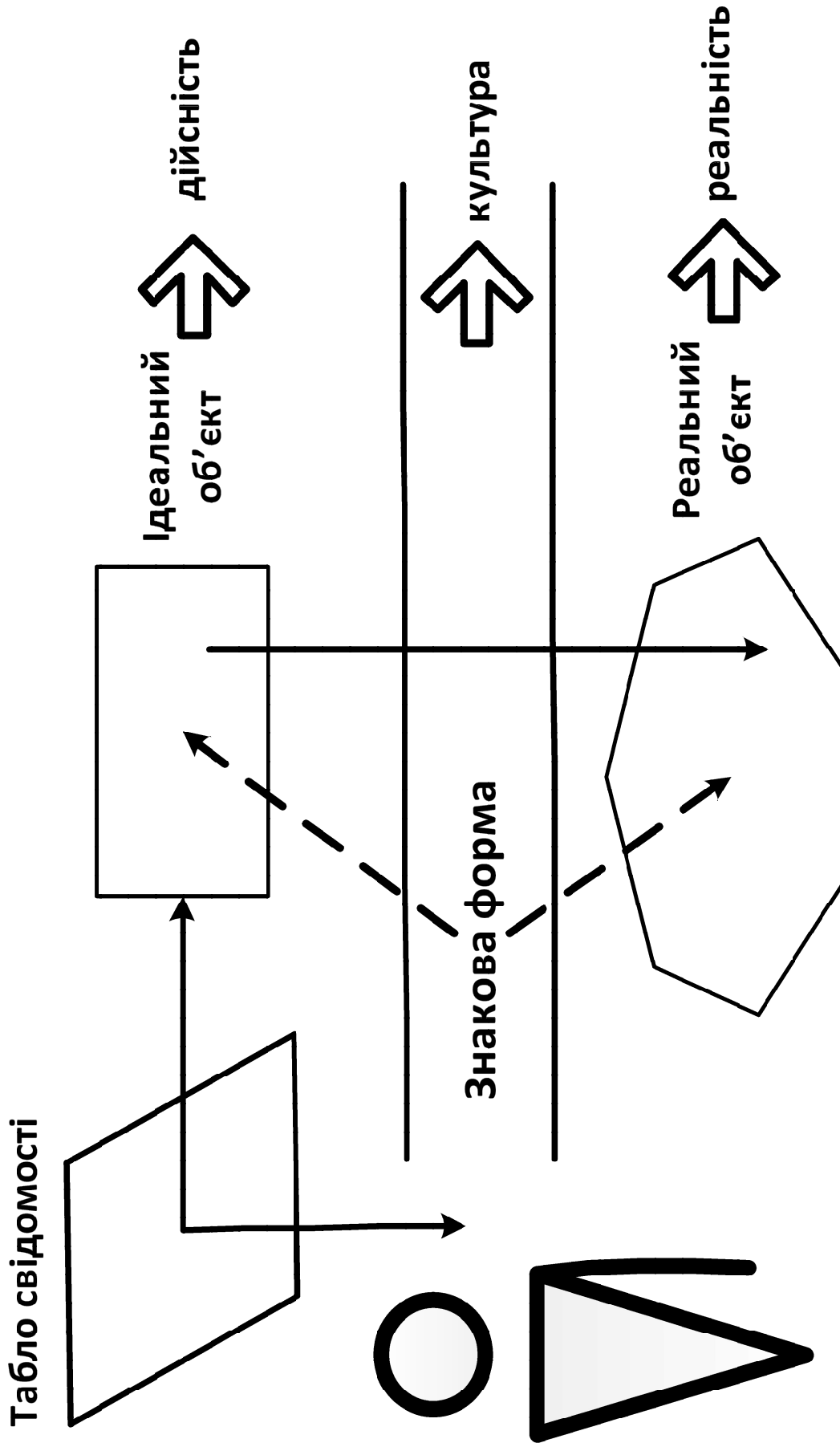

Рис. 11. Схема уконкретненій предметної структури за Г.П. Щедровицьким [24, с. 75]

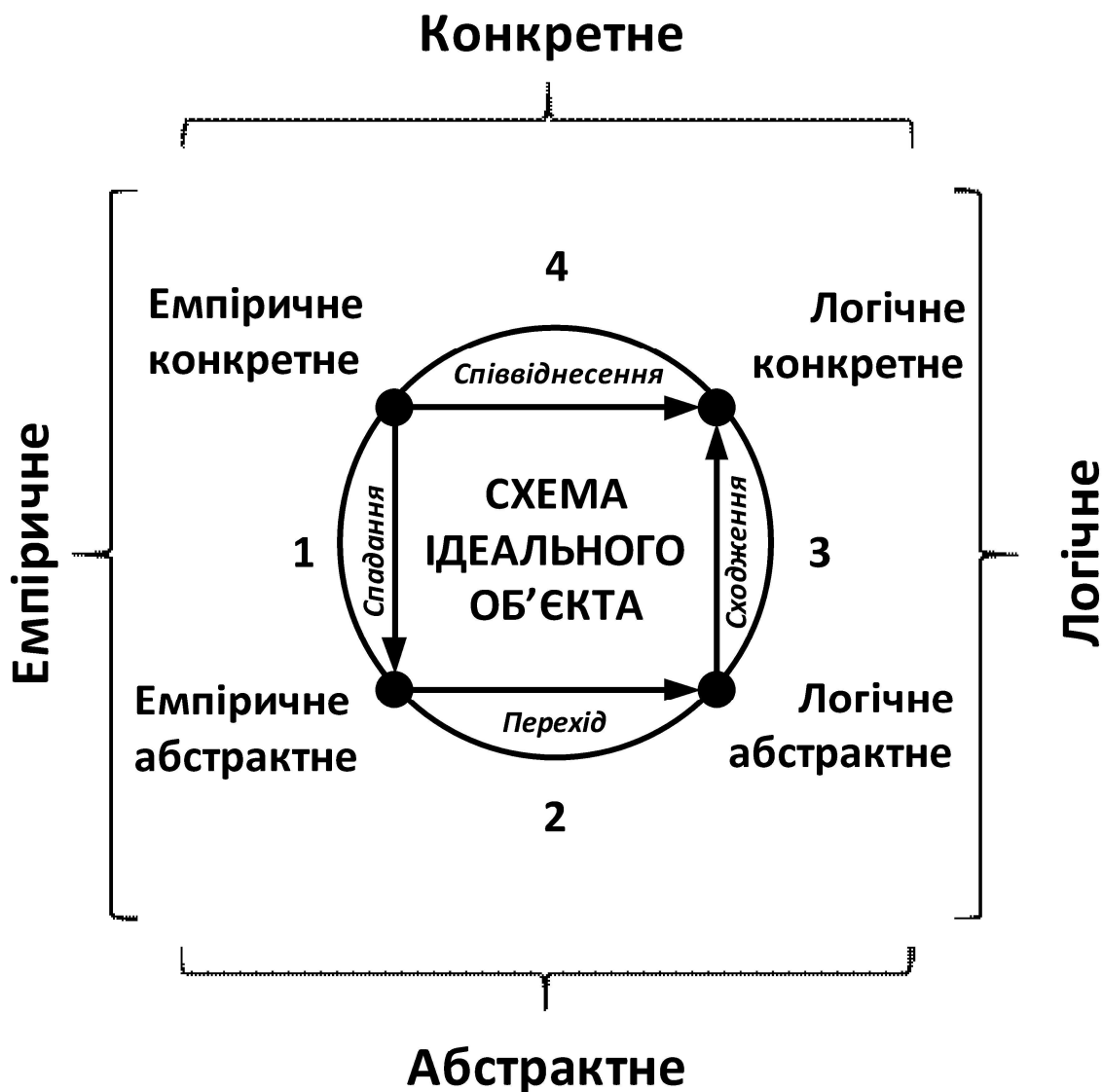

Рис. 12.

Еволюція наукового предмета, створена на категорійних засобах Г.П. Щедровицького (графічна реконструкція А.В. Фурмана 14.11.2021 р.)

значущий фундамент майбутнього *колективного вчинку метаметодологування*, що знайшла канонічно-сценарне втілення у філософській творчості Г.П. Щедровицького. Зокрема, *системомислєдїяльнїсний підхід* був розроблений як логічно обґрунтована інтеграція ідей, принципів, понять і категорій діяльнїсних і системних онтологічних уявлень, збагачених як поєднувальним фактором методологічної організації мислення, так і загальнометодологічними засновками і схематизмами конструювання наукового предмета. Для довершування бінарного взаємопроникнення цих двох уявлень ресурсами методологічної рефлексії (головно засобами, методами, структурами, способами, процедурами метаметодологування) була, з одного боку,

прийнята *стратегема мислєдїяльнїсного визначення світу і взаємоотожнення методології і діяльності*, що утверджує методологічну роботу-діяльність як замкнене ціле універсуму людської життєдіяльності, з іншого – розроблена епістемологічна матриця системного підходу, що охоплює перше і друге поняття системи, метод поліструктурного аналізу, відповідні способи знакового оприявлення складних об'єктів і новітні категорійні засоби названого підходу. В результаті так онтологічно зображена діяльність становить зміст, що співмірний об'єктно-предметній поліфонії системної сфери, тоді як окрема поліструктурна система виконкретнюється у вигляді форми схематичного відтворення мисленнєво просякнутої діяльності.

3. СИТУАЦІЯ ЯК ПЕРША СТАДІЯ: КОНСТРУЮВАННЯ ОНТОЛОГІЧНИХ СХЕМ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ

Перша стадія розвитку методологічної рефлексії характеризує ситуативну сценарну архітектуру відпочаткового становлення *вчинку колективного творення методології як культурозбагачувального проєкту* другої половини ХХ століття, який ґрунтується, з одного боку, на фундаментальному припущенні, що світ існує реально і що він незалежний від унікальної субстанційної буттєвості мислення, з іншого – на методологічно сконструйованій онтологічній картині універсуму людської діяльності у її абстрактно-схематичному і конкретно-схематичному аспектах чи інваріантах, ще з іншого – на моделі чотирирівневої системної організації беззупинного відтворення діяльнісних практик у житті соціумів і людства в цілому, а також надзвичайної важливості у цьому глобальному форматі систем кооперації діяльностей, критичної і креативної рефлексії та різноканальної мислекомунікації. Оргсхемою рефлексивного методологування для нас буде *модель чотириетапної еволюції наукового методу* (див. рис. 12), що в даному разі уможлиблює логічно обґрунтоване конструювання схеми діяльності та результативне отримання ескізного системного уявлення цієї діяльності як ідеального об'єкта.

Окремо зауважимо, що має місце істотна відмінність онтологічного уявлення складного об'єкта від знань. Річ у тім, що це уявлення конструюється у вигляді такої схеми і такого уявлення, які ототожнюються із самим цим “справжнім” об'єктом, а знання про нього добуваються у процесі пошуково-дослідницької роботи як множинний, відсторонений від самого об'єкта, продукт пізнавальної творчості. На це вказує й таке визначення Г.П. Щедровицького: “Ми називаємо онтологічною картиною таке зображення об'єкта розгляду, яке в певному перебігу мислення розглядається як сам об'єкт, тобто передбачається точним та адекватним, абсолютно відповідним самому об'єкту. Вказане зображення відіграє засадничу роль в усій сукупності знань і відтак текстів...” [91, с. 365].

Завдання першого етапу конструювання – схематизувати зміст наявних конкретно-чуттєвих описів діяльності та отримати її пер-

винне, емпірично підтверджене, абстрактне уявлення. В аналітичному розрізі його виконання навколишній світ – це передусім часопростір неозорого багатоманіття процесів-актів людської діяльності, тотальне річище якої поглинає осіб, речі, знаки, знання, переживання, когніції, навички, компетентності й багато іншого. Сприймання, осмислення, розмежування, відчування ситуаційно спричиненої *предметної мозаїки докільля* можливі лише через особисте, групове чи масове *удіяльнення*. Більше того, навіть розкодування емпірично відстороненої від людини предметної конфігурації найближчого чи віддаленого оточення вимагає окремої *мисленнєвої діяльності*. Звідси, власне, й постають та утверджуються максими, що набувають вагомості загальних методологічних принципів, базових постулатів: “Світ є світ діяльності і мислення”, “Діяльність – це єдине висхідне існуюче”, “Діяльність – єдина реальність, що породжує організованості матеріалу, в яких вона утамовується, створює своє інобуття”, “... діяльність – це те, що має бути подано в онтологічній поліструктурній системній схемі”, “... методологія пізнає і проєктує саму себе і таким чином здійснюється як діяльність...”, це особлива форма організації діяльності загалом” і т. ін.

Логіка розмірковувань Г.П. Щедровицького на першому етапі онтологічного конструювання була такою. Оскільки в діяльнісному вимірі життєзреалізування людей саме *процес* визначає образ того чи іншого об'єкта і задає його цілісність, то розпочинати всю системно-аналітичну роботу потрібно із визначення і зображення тих процесів, які оприявнюють атрибутивні характеристики діяльності. Проте складна поліфонія процесно-змістового наповнення останньої вимагає виокремлення засадничого і визначального процесу, тимчасово відсторонивши решта її процесних потоків. Указане теоретичне припущення й дає змогу презентувати сутнісне, чисто плінно-розвиткове, наповнення діяльності, котре й становитиме результат спадання від емпірично конкретного до емпірично абстрактного.

Із багатоманіття спостережуваних процесів діяльнісної присутності людини у світі Георгій Щедровицький виокремлює в ролі основоположного *процес репродукування, відтворення* (рос. – *воспроизводства*). Він так аргументує свою позицію: “Основним процесом у діяльності, який конститує саму діяльність у формі об'єкта розгляду та дослідження, є

процес відтворення. Він захоплює собою все, що існує в діяльності, – матеріал, морфологію, структури зв'язків і функцій, процеси. У діяльність попадає практично все, що ми знаємо, – люди, машини, знаки, організації, взаємостосунки, сама природа. Такий процес відтворення задіює все це у діяльність і забезпечує їх єдність і цілісність у рамках [сфери] діяльності, у т. ч. і в історичному часі. Завдяки процесу репродукування діяльність зберігає і підтримує структури, охоплюючи і структуру самого відтворення. Тому цей процес відродження накладає своє тавро на всі структури та організованості діяльності; через це кожний акт діяльності вибудовується таким чином, щоб брати участь у процесі відтворення і підтримувати його” [25, с. 98-99]. Зазначене унаочнюють вищеподані рисунки постійного відновлення діяльності через трансляцію культури, що схематично фіксують два інваріанти – без та із дослідженням і прожектуванням – процесу відтворення (див. *рис. 1 і 2*), який з допомогою системних термінів задає єдність процесного плину архітектонічної структури діяльності.

Відтак цілком закономірно схема відтворення діяльності оголошується єдиною рамковою умовою, у форматі якої діяльність може бути адекватно задана й пояснена, а процес відтворення обстоюється у ролі осереддя, котре конститує саму діяльність. У зв'язку з цим Г.П. Щедровицький формулює основний постулат спричинення останньої – *принцип нормативності діяльності*, згідно з яким “будь-яка діяльність є реалізація норм” [83а, с. 38], що становить *засадничий механізм* її відтворення, котрий пояснюється через дихотомійну пов'язь “норма – реалізація” як одного з категорійно значущих онтологічних визначень безмежного плетива явищ людського діяльного світу. Системодіяльнісний підхід у цьому процесному вимірі рефлексивного аналізування обґрунтовує дві базові онтологемі: а) *актуалізацію*, тобто наступне інтенційоване виконання діяльності і б) *трансляцію*, себто передачу норм для ініціювання чергової актуалізації. Перебіг цих складних процесів відбувається у різних часових діапазонах: перший процес розгортається в актуальному часі, де норма діяльності реалізується не миттєво, а поступово, покроково, другий – у часовому потоці трансляції, коли сама норма передається цілісно та одномоментно шляхом активізації способів мислєдїяння між поперемінно здійснюваними актуалізаціями.

Сьогодні є можливість істотно реконструювати пропоновану Г.П. Щедровицьким темпоральну схему актуалізації і трансляції діяльності в категоріях і закономірностях *циклічно-вчинкового підходу*, подавши її у вигляді мислєсхеми (*рис. 13*). Згармонування цих оприявнень-упредметнень у рамках екзистенційного теперішнього “тут і тепер” задля того, щоб процес конкретної діяльності міг здійснюватися відповідно до певного нормативного репертуару, становить предметну конфігурацію *ситуації*, що реалізує той чи інший набір норм, еталонів, цінностей. Цю першопочаткову *онтологему вчинення* слушно назвати “с и т у ю в а н н я м”. Сутнісно зміст процесу *ситуювання* полягає у формуванні особою, котра посідає певне заповнене собою місце в суспільній ієрархії повсякдення, ситуації в ідеальній площині сферного життя її свідомості (див. детально [46; 61]) на фундаменті сприйнятого, почутого, відчутого, емпірично прожитого, тобто на джерельній базі всеможливої інформації, що надходить від довкілля, зовнішнього оточення, соціумно організованого часопростору. Ситуювання – це завжди розрізнення і взаємодоповнення, з одного боку, особистості із її засобами мислення та окультуреними способами роботи-зреалізування, з іншого – обставин як збалансованого комплексу предметів, інших суб'єктів і середовища, що важливі для її діяльнісного поступу вперед. Тому створити ситуацію вказаного конструювання – це власним прожиттям перейти в усуб'єктнені обставини, задіяти арсенал засобів і способів здійснюваної роботи й головне – займати особистісну позицію, обстоюючи привласнені цінності та оцінюючи прийнятність оточення і визначаючи наміри та цілі вчинкових діань.

У висвітлюваному метаметодологічному контексті *актуалізація* – це, на наш погляд, не стільки “чергове виконання діяльності”, як загальноприйнято у системомислєдїяльнісній методології, скільки *мотиваційно-інтенційна внутрішня готовність* особи, групи, колективу до такого виконання, до її реального здійснення. Річ у тім, що назване поняття трактується неоднозначно, що спричинено його подвійним перекладом: або як процесу відтворення (переживань, дій, знань, змісту діяльності тощо), адже з латинської мови *actualis* означає “діяльнісний”, або як процесу зреалізування (задатків, схильностей, здібностей, компетентностей і т. ін.), що ґрунтується на іншому варіанті перекладу – як

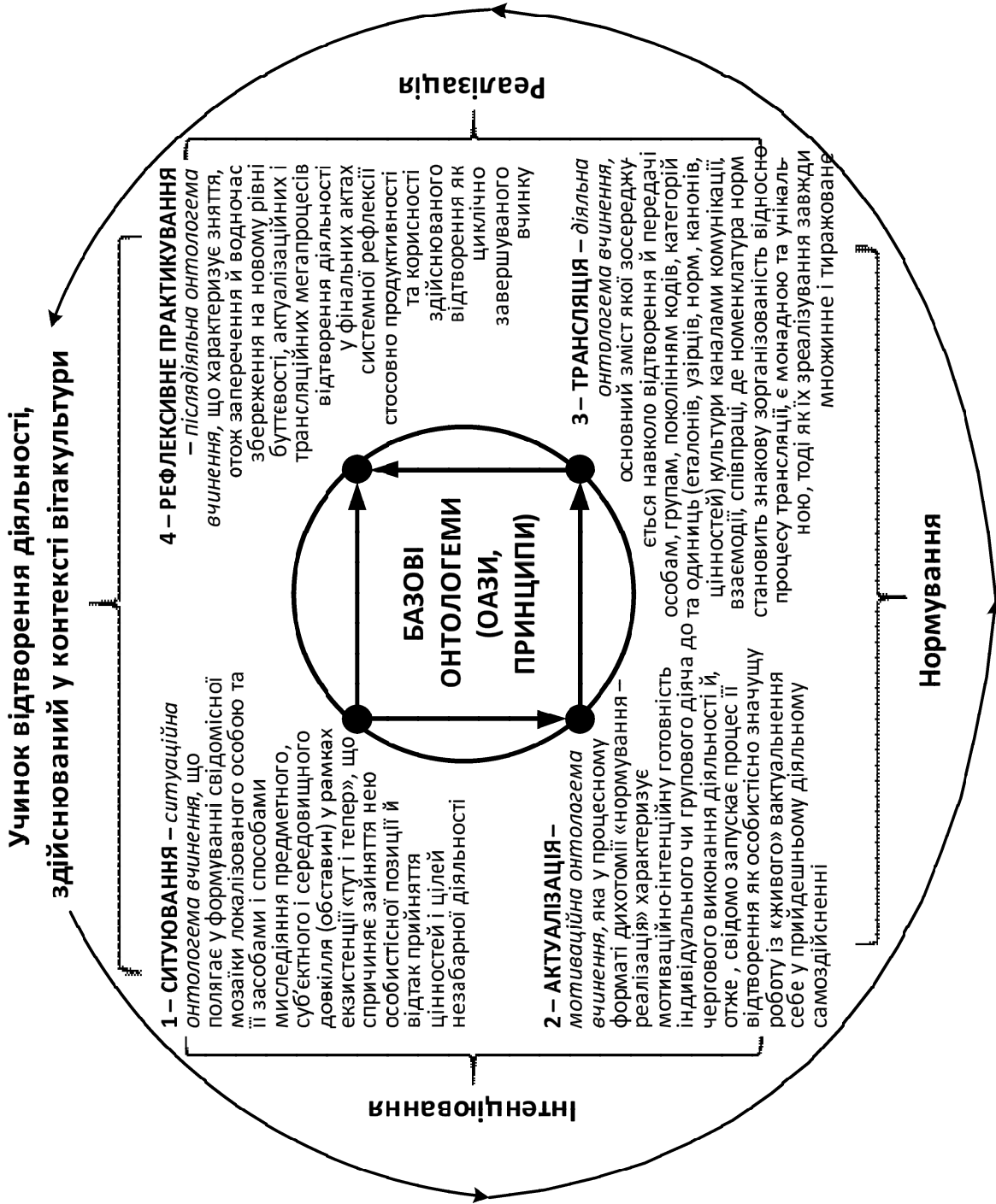

Рис. 13. Абстрактна онтологічна схема діяльності як учинку відтворення (автор А.В. Фурман, створено 20.11.2021 р., друкуються вперше)

“справжній”. Проте в будь-якому разі наша позиція має етимологічне підґрунтя: актуалізація – це переведення чогось (процесу, стану, структури, організованості тощо) у дію, а не сама дія, себто *робота з вактуальнення*, а не дійсна активність.

Трансляція еталонів, взірців, норм, канонів і відтак у їх підґрунті цінностей – це передача соціокультурного досвіду від осіб і груп до інших осіб і спільнот, від зрілого покоління до юного через канали комунікації, взаємодії, співпраці; інакше кажучи, це відтворення кодів, категорій та одиниць культури в межах життєдіяльності окремої соціальної спільноти (головно етносу, нації). Якщо ситуація становить *предметну організованість* відносно актуалізації, то норма являє собою *знакову впорядкованість* стосовно трансляції. Водночас, якщо еталони, взірці, норми, канони, задані у процесі трансляції, монадні та унікальні, то їх зреалізування завжди є множинними і тиражованими, будучи відмінними як за місцем актуального існування, так і за часовим плином їх ситуативного задіяння.

Надважливе місце у повноті, змістовності і завершеності відтворення діяльності посідає її **рефлексивне практикування**, що вводиться нами за логіко-канонічною оргструктурою вчинку. Його суть полягає у знятті актуалізаційних і трансляційних мегапроцесів у фінальних актах системної рефлексії діяльності щодо продуктивності та корисності самого здійснюваного відтворення як циклічно завершуваного вчинку. В цьому контексті, як відомо, найпростішою формою нормативного удіяльнення праці є рефлексивне практикування майстра, котрий “тут і тепер” демонструє *взірці* екзистенційно виразних у процесних і результативних оприявненнях *діяльності*. Натомість найпростіша форма предметної норми – це взірець речі як знакової організованості, себто як знак, що, позначаючи сам себе, володіє автономним функціональним призначенням. До прикладу, використання будь-якого документу Державного стандарту становлять яскравий факт нормування нашої діяльності, а з методологічного погляду витлумачується як спадання від емпірично конкретного до емпірично абстрактного. Проте всі ці вектори трансляційного нормонаслідування мають бути не лише діяльно організовані та здійснені, а й рефлексивно опрацьовані у післядіяльній свободі-практиці відтепер збагаченого образно-семантичними ресурсами сферного життєпотуку свідомості того, хто став на шлях метаметодологування.

Відповідно до моделі еволюції наукового предмета (див. *рис. 12*) другим кроком побудови онтологічної картини діяльності є перехід від емпірично абстрактного до логічно абстрактного, який у філософії традиційно здійснюється шляхом протиставлення онтологом (рівно як оаз, засад, принципів). У нашому випадку (*рис. 13*) абстрактне уявлення діяльності отримано через переінтерпретацію зв'язку в рамках дихотомій “ситуація – практикування”, “норма – реалізація” не як реального взаємопроникнення актуалізації і трансформації, а як логічного відношення протиставлення цих двох процесів загальним узасадненням відтворення. Тоді останнє як холистична єдність складного метапроцесу діяльності та кватерного набору процесів (ситуювання – актуалізація – трансформація – рефлексивне практикування) як чотири елементи, що утворюють процесно-вчинкову архітектуру такої, безперечно культурно вагомої, діяльності.

Третім етапом застосування наукового методу до конструювання зазначеної онтологічної картини є сходження від логічно абстрактного до логічно конкретного (див. *рис. 12*), яке покликане зліквідувати головний недолік абстрактної схеми – неможливість її використання в емпіричних дослідженнях і сценаріях практичного вжитку. Процедура конкретизації абстрактної схеми діяльності вимагає опису *діяльнісних механізмів*, що продукують і взаємопов'язують процеси ситуювання, актуалізації, трансляції та рефлексивного практикування за вчинковим принципом. Логіка розмірковувань Г.П. Щедровицького тут така. Спочатку аргументуються найпростіші механізми актуалізації і трансляції, якими відповідно є нормодіяльна здатність осіб до діяльності та безпосередній перехід (головно через канал зініціювання способів удіяльнення) і предметів-елементів ситуації до змінного часоплину трансляції. Далі, якщо такого переходу не відбувається через застарілу інформацию чи поломку знаряддя, то за допомогою задіяння механізму діяльності інформація здебільшого оновлюється, або за взірцем виробляється нове знаряддя. Й насамкінець, якщо особа вийшла за межі ситуації чи остання докорінно змінилася, то у цьому випадку потрібно залучити додаткові важливі механізми відтворення – навчання і нормування діяльності (див. [80, с. 260-267]).

У системомиследіяльнісній методології **організоване навчання** – один із базових механізмів нормування діяльності включених

до цього процесу суб'єктів: а) *учителя чи наставника* як живого носія певних діяльностей, котрі у його виконанні постають узірцями-еталонами для наслідування при передачі тим особам, які навчаються; б) *учень чи наступник*, який задіяний у процес навчання через суб'єктний канал учіння як його особливу діяльність із опанування зразками, нормами, засобами власного мислення. “Функція навчання у системі суспільного виробництва полягає в тому, щоб забезпечити формування у дітей і юні діяльностей відповідно із взірцями, наявними у сфері культури у вигляді “живої”, реально здійснюваної діяльності, або у вигляді її знакових засобів і продуктів... [В останньому випадку] трансляція упредметнює діяльність, дає їй перетворені – предметні і знакові – форми, а навчання забезпечує зворотне переродження даних форм у діяльності осіб, воно немовби виплекує діяльність відповідно до цих форм і навіть із них” [80, с. 202].

Отже, учитель як безпосередній носій норм культури, котрий досконало володіє засобами діяльності та здатністю навчати, а також загальними і спеціальними психодідактичними компетентностями, навчає учнів-вихованців, котрі привласнюють пропоновані норми і цінності та опановують засобами і способами виконання різних діяльностей, формуючи відповідний репертуар здібностей та розвиваючи власну, психосоціально і духовно зрілу, особистість. Цілком закономірно, що процес навчання організується за *вчинковим освітнім сценарієм*, де: 1) с и т у а ц і й н и й компонент характеризує суб'єктне входження кожного учасника в обставини демонстрації “живої”, чітко унормованої, компетентної та культурно значущої, діяльності; 2) м о т и в а ц і й н и й – полідіалогічне спілкування між учителем і навчальною групою, передусім їхні міжособисті комунікаційні акти, опосередковані різними текстами, зображеннями, кодами, схематизмами; 3) д і я л ь н и й – процеси активного наслідування і тренувального виконання кожним учнем освоюваної діяльності під час взаємодії з учителем та іншими учнями на рівні “зони найближчого розвитку” (Л.С. Виготський); 4) п і с л я д і я л ь н и й – групову та індивідуальну рефлексію учасниками методично впорядкованого навчання результативності, компетентності та корисності опанування ними конкретними видами і засобами діяльності. При цьому висвітлення здатності особи у ролі

окремленої перетвореної форми суб'єктного оприявлення норм чи еталонів дає підґрунтя витлумачувати актуалізацію не як абстрактну реалізацію норм, за якими перебувають об'єктивовані цінності культури, а як соціальну практику, як чуттєво-практичне свobodодіяння (у розумінні І. Канта), тобто як конкретну діяльність особистостей, котрі реалізують її відтак нарощують свої здібності поза безпосереднім зв'язком із трансляцією культурних кодів, правил, канонів.

Обґрунтування обов'язковості другого проміжного механізму сфери відтворення – **нормування** – зумовлено, на наше переконання, як часовою ситуативністю норм і цінностей, коли настає їх докорінна неадекватність за нових життєвих обставин, так і логікою структурної побудови вчинку відтворення будь-якої цілісної діяльності, де апарат нормування переважно виконує функції діяльного компоненту, тоді як делегування культурних норм потребує більше рефлексивних зусиль й тому переходить у приналежність післядіяльного стану вчинення. Оскільки транльовані норми – це завжди особливі *знакові конструкції* (та й культура у сутнісній розгортці становить складну систему символів і знаків), то нормування охоплює два аспекти – розробку норм і покладання їх на обов'язок, або власне їх реалізація у повсякденній мислєдіяльності. Зокрема, за змістом норми створюються шляхом оновлення їх певного набору чи репертуару, що уможлиблює певну діяльність, а саме її нові взірці, соціальні проекти, дослідницькі програми, оргуправлінські технології тощо. Вочевидь у цьому разі розробник норм має перебувати у *рефлексивній позиції* стосовно до попередніх, сьогочасних і наступних діяльностей як до об'єктів аналізу і нормування за принципом “виокремлення із минулого належного” (Г.П. Щедровицький). Відносно формальної організованості нормування підкреслимо головне: надання знаковому оприявленню норми вагомості обов'язковості у її дотриманні-виконанні головне через узаконення, санкціонування, державне регулювання (яскравими прикладами тут є законодавча база, державні стандарти на продукцію сільськогосподарського і промислового виробництва, різні квоти, пільгові, персоніфіковані дозволи).

Водночас не дивно, що до фахової компетентності розробника норм ставляться високі вимоги. Передусім він має бути проникливим *експертом* у певній професійній сфері й до

того ж або сам володіти легітимною владою, або бути визнаним авторитетом, або ж діяти від імені такого авторитету як його вповноважена особа. Крім того, зважаючи на темпоральне розмежування взаємоперехресного перебігу процесів актуалізації і трансляції, цілком логічно всі норми розподілені на два типи: культурні (“традиційні”), що вже належні культурі як особливій сфері передавання й накопичування людського досвіду-капіталу, і новостворені, котрі є продуктами діяльності нормування, тільки просякають усталений часопростір культури і ще мають бути інтегровані в його цілісний когнітивний організм. Передбачається, що для успішного здійснення інтеграції нових норм в культуру потрібна особлива професійна роль – *культуротехніка*, котра зреалізовує вказану новаторську діяльність. Усе зазначене стосовно спільної діяльності осіб як учинково завершеного циклу відтворення знайшло схематичне унаочнення у єдності практики актуалізації, проміжних ланок навчання і нормування й трансляції норм культури (*рис. 14*). Відмітимо один недолік названої схеми. Вона, відображаючи найістотніші елементи, складники та їх зв'язки, все ж відрізняється високою редуційністю й відтак невиправданим спрощенням онтологічної картини відтворення діяльності, що стосується структурно-функціонального наповнення усіх чотирьох блоків учинкової спіралі задіяння механізмів зазначеного відтворення. Так, у блоці практичної актуалізації не вистачає *цінностей* як надважливого компонента ситуаційного підґрунтя вчинку відтворення. Відносно взаємодії вчителя та учня, яка у пропонованій версії зводиться винятково до причинної зв'язки “норма навчальної діяльності – розвиток здібностей наступника”, взагалі не прояснюється дійсна, передусім мотиваційно-інтенційна, буттєвість їхньої освітньої співдіяльності, котра насправді організовується як досить складний *цикл модульно-розвивального метапроцесу*, що охоплює чотири періоди і вісім етапів із їх окремими інваріантами потрібного змістового і методично-засобового наповнення (див. [17; 40; 54; 72]). Блок нормування, фіксуючи на схемі трьох позиціонерів (авторитета, експерта і культуротехніка), на жаль, позбавлений головного учасника – самого учня як суб'єкта учіння із його готовністю, спроможністю, особистісним прийняттям і рефлексивним практикуванням зовні нав'язаних учителем культурних норм

(див. [60; 65; 74]). Узмістовлення механізму трансляції винятково нормами і близькими до них формами (головно еталонами і взірцями) є серцевинним, але неповним, обмеженим, оскільки модуль норм, за нашою теорією освітньої діяльності містить також цілі, плани, проекти, програми, алгоритми, інструкції, стандарти, методики, техніки, технології, правила, версії, стратегії та ін. [3, с. 330-349; 54; 70].

Окремо нагадаємо про раніше контурно окреслене – *про методологічну вимогу розглядати діяльність безсуб'єктно*. Тому й конкретна онтологічна схема діяльності оприявнює залучених у неї діячів як безособових індивідів, котрі не постають суб'єктами діяння. А це означає, що вигляду із платформи відтворення все рівно, яка саме людина входить у зону діяльного ситуювання та актуалізує діяльність, адже тут важливо, щоб вона тільки володіла відповідними здібностями і засобами, була готова і спроможна рефлексивно слідувати декларованим нормам. Стверджується, що ні практикування, ні навчання, ані нормування чи трансляція, і навіть відтворення, їй не належить. Швидше людина належить діяльності, яка полонила її у ролі агента-виконавця, тобто особливого елемента ситуації, за посередництва якого самотутня діяльність реалізує норми, коди та цінності культури.

Проте це аж ніяк не означає, що методологія ігнорує розгляд людини у її різноаспектних образах суб'єктивної реальності – суб'єкта, особистості, індивідуальності (таланту), універсуму (генія). Навпаки ці визначення переймаються нею з інших онтологічних уявлень і систем філософсько-психологічного спрямування (метафізики, феноменології, екзистенціалізму, герменевтики, синергетики) для належного метаметодологічного опрацювання. Яскравим прикладом, скажімо, тут є фундаментальне дослідження В.О. Сабадухи “*Метафізика суспільного та особистісного буття*” (2019 р. [30]), що отримало схвальний відгук і від представників нашої методологічної школи (див. [42a]). Головне завдання методології у цьому напрямку творення власного світу мислєдіяльності і професійного методологування – це проведення системної реконструкції цих та інших трансцендентно-субстанційних даностей (також переживання, свободи, свідомості, святості та ін.), з одного боку, на фундаменті наявних евристичних онтологем і парадигмально-дослідницьких сценаріїв, з іншого – відповідно до вітакультурної матриці

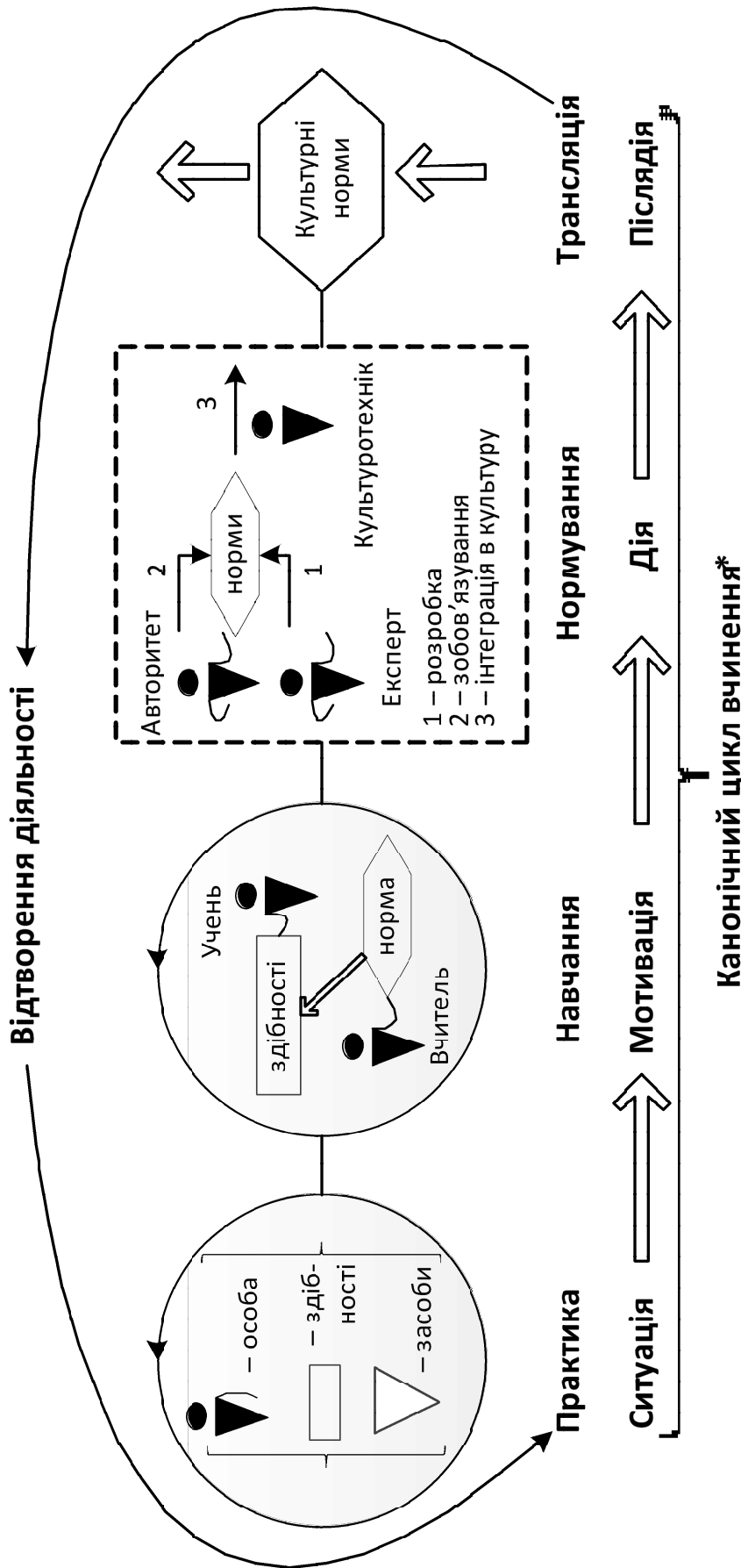

Рис. 14. Конкретна онтологічна схема діяльності за Г.П. Щедровицьким [4, с. 131] з доповненням — проєкцією на канонічний цикл вчинення

універсуму діяльності людства, ще з іншого – засобами та інструментами пропонованої нами новітньої метаметодологічної оптики як кано- нічно вершинної стадії становлення методо- логічної рефлексії.

Одним із вагомих наслідків отриманого конкретного онтологічного уявлення діяльності є *множинне існування об'єктів у сфері діяль- ності*. Ще із схеми відтворення (див. *рис. 1 і 2*) уможлиблюється бачення чотирьох іде- альних об'єктів:

1) *ситуації соціально продуктивного мис- ледіяння*, у яких людьми ставляться і до- сягаються різні цілі, розв'язуються проблеми і вирішуються похідні завдання; окрім того, певним чином організується їх співдіяльність й обов'язково втілюються ті чи інші еталони, взірці, норми, цінності; це, власне, й становить часопростір спільних робіт і колективного життєреалізування;

2) *окремих організованостей світу культури*, що займають свої місця в існуючій номенклатурі еталонів, зразків і норм, та *організо- ваностей суспільно-виробничого повсякдення*, котрі розвитково функціонують як під дією життєвих обставин, так і під тиском від- повідних еталонів і норм;

3) *процесів-механізмів трансляції і реалі- зації еталонів, узірців, норм і цінностей у соціальному часопросторі мислediaння*, що здійснювані на фундаменті механізмів ситую- вання і нормування та із цільовим настанов- ленням на відновлення і збагачення світу людської культури;

4) *структури зв'язків між різними органі- зованостями діяльності*, що наявні як у про- сторі культури, так і у світі соціального життє- зреалізування людей; ці мережні структури за ступенем ускладнення слушно типологізувати на соціальні, культурні, соціокультурні і віта- культурні (антропологічні) системні утворення.

Водночас у системомислediaльній мето- дології важливим принципом структуру- вання всього приналежного до глобального світу діяльності є розмежування і протистав- лення двох часопросторів – соціального і культурного. Це різне відділення слугує важливою передумовою задіяння *вчинкової спіралі відтворення діяльності*, що фік- сується як *принцип подвійного і в тенденції множинного існування всього діяльнісного у різних векторах утвердження людської при- томності чи свідомої здатності*: один раз – у вигляді еталонів, зразків і норм культури, вдруге – в оприявненні живих психосоціальних

процесів мислеактивності, втретє – у формі особистісно осмислених і самісно прийнятих цілей і цінностей, у четверте – у сфері актуа- лізованих образів і функціоналів свідомості, уп'яте – у засвіті самопізнання, самоконструю- вання і саморефлексії на рівні індивідуального “Я” та колективного “Ми” і т. ін. Тому цілком закономірно, що аналогічне диференціювання отримують і ті процеси, що позначаються поняттями-приймниками “культурний”, “со- ціальний”, “ціннісно-смісловий”, “свідоміс- ний”, “саморефлексивний” та ін. У сутнісному витлумаченні очевидно, що перебіг базових процесів діяльності у річищі її відтворення відбувається на різноманітному матеріалі, що залишає свої свідчення чи посліди у вигляді знаків і речей. До слова, останні у своєму осередді також являють собою знаки особли- вого гатунку. Більше того, якщо речі, машини, знаки і люди є заkostenілими формами живо- дайної діяльності, є її інобуттям, то природно, що вони можуть бути істинно осягнуті розумом тільки у зв'язку і єдності із процесним розвитком екзистенційної хвилі діяльності. Ці повно живі процеси, знаходячи осідлий прихисток у “втишених” знаках і речах, “закарбовуються в них і немовби відкладаються та застигають на деякий час, а потім ці знаки і речі знов оживають – стають елементами нових процесів діяльності, і при цьому багато в чому визна- чають і покладають наперед характер самих процесів; [а далі] ці нові процеси діяльності повторно костеніють на взір знаків і речей, котрі вкотре відроджуються до життя в нас- тупних процесах. І так повторюється знову і знову, система діяльності безперервно пульсує, переходячи від “живої” форми свого існування до “змертвої і навпаки” [25, с. 101].

Завданням четвертого еволюційного етапу наукового методу (див. *рис. 12*) є спів- віднесення логічно конкретного із наявним масивом емпіричного матеріалу. В цьому аналітико-рефлексивному розрізі конкретна онтологічна схема діяльності потенційно має цілий спектр можливостей із застосування у прикладних й суто досвідних дослідженнях і в організованих практиках суспільного життя. Зокрема, мовиться про: а) опертя мислителя чи інтелектуала на цю схему як на світо- глядний засіб (своєрідні окуляри чи прилад орієнтування в невідомій місцевості), що дає змогу відфільтрувати певне бачення окремого фрагменту ідеальної об'єктивної реальності; б) використання цієї схеми у ролі шаблону для виокремлення цілісних патернів емпірич-

ного матеріалу задля їх детального вивчення й використання у подальшій роботі; в) застосування її архітекτονіки і цілісної метасистемної карти як евристичного ключа-коду побудови інваріантних моделей діяльності; г) накладання одних субсистемних блоків діяльності на інші за горизонталлю і вертикаллю їх зв'язків у чисто практичних цілях, отримуючи як різні інтерпретаційні версії онтосхеми, так і відмінні канали та засоби входження теоретичних розробок у практику суспільного повсякдення та ін.

Після першочергового процесу ситуювання, коли *свідомісно організована ситуація удіялення* життєвих обставин як фундамент майбутнього конструювання процесів відтворення (актуалізації, навчання, нормування, трансляції, рефлексії) закономірно ініціюється окремою людиною *робота акту діяльності як елементарної клітинки*, здійснюваної в руслі інтенційно-вчинкового спонукання нею власних здібностей, знань, образів свідомості та цілей через задіяння знарядь і засобів (інструментів, машин), що уможливають предметне, технічно чи технологічно забезпечене перетворення вихідного матеріалу в конкретний продукт та досягнення раніше поставленої цілі (див. схему акту діяльності [24, с. 14; 80, с. 267], а також її реконструйований варіант [49, с. 18]). У будь-якому разі обґрунтована Г.П. Щедровицьким схема названого акту має кілька переваг, що спричинені дотриманням вимог таких принципів:

1) *оптимального мінімуму* найнеобхідніших складових-елементів процесно завершеного фрагменту діяльності;

2) *холістичності* поданих структурних елементів схеми, що оприявнюють цілісну картину їх по-різному взаємозалежних і функціонально навантажених вузлів;

3) *системної відкритості*, що вказує на можливість залежно від завдань і наявного емпіричного матеріалу доповнення даної схеми іншими елементами (до прикладу, нормами, цінностями, мотивами, компетентностями);

4) *інтерпретаційної варіативності*, що дає змогу проводити категорійний аналіз та понятійні визначення компонентів і функціоналів оприявленого акту й таким чином розширювати багатоманіття способів побудови складних систем діяльності з актуальних та імовірнісних одиниць.

Спосіб у методології відрізняється від методу. Якщо *метод* становить специфічну конфігурацію знань про слідування певним прин-

ципам, нормам, цінностям й, отже, про завершену наступність дій-кодів на шляху до окремої мети, то *спосіб* – це так організоване практикування (за канонічного погляду – миследіяльність, мислевчинення, професійне методологування, методологічна рефлексія) стосовно стилю або порядку здійснення дослідницької, методологічної, теоретичної чи будь-якої іншої роботи, яке керується важелями трансльованих еталону, норми чи взірця, здебільшого відповідає дистанції окремого акту індивідуальної діяльності і приводить до реального досягнення мети (див. [33, т. 1, с. 207-213; 51, с. 18-22]). Звідси очевидно, що способи миследіяння також підлягають відтворенню. У цьому контексті актуальні одиниці діяльності в доповнення до перебігу належних актів охоплюють ситуювання, навчання способам, нормування, яке продукує нові способи, а також трансляцію і рефлексивне практикування способів. Загалом для оновлення існуючого набору способів на індивідуальному рівні соціального життя, особа, котра володіє численними здібностями, знаннями, вміннями, навичками, компетентностями, що відповідні іншим, вже здобутим, актам діяльності, здатна комбінувати їх різними способами для освоєння проблемних ситуацій повсякдення. Водночас для створення докорінно нових, власне інноваційних, засобів і способів миследіяльності потрібно зосередження творчих зусиль фахівців різного профілю (онтропологів, соціологів, культурологів, інженерів, проєктувальників, економістів та ін.), причому за обов'язкової участі у груповій роботі методолога.

У методологічній концепції конструювання складних систем діяльності Г.П. Щедровицького основними зв'язуючими ланками є акти, що, з одного боку, поєднують у цілісність ситуювання і трансформацію способів, навчання й опанування ними, їх нормування та оновлення, з іншого – забезпечують між цими актами *зв'язки координації і кооперації*. Найпростіший зв'язок тут відображає відомий приклад економічного порядку і суто емпіричного характеру, коли має місце перенесення продукту одного акту діяльності, а саме *виробництва*, на інший акт – *споживання*, де він відіграє роль окремого дієвого чинника-складника. Причому цей зв'язок обумовлений однією важливою групою спеціальних норм, що координують спільні дії, передусім спілкування, всіх учасників, – *протолами* їхньої оптимальної міжособистісної взаємодії,

щонайперше протоколами комунікації, кооперації, взаємодопомоги. Очевидно, що існують більш складні, синтетичні та мережні, лінії розгортання схем діяльності. Тому через закономірне культурне ускладнення всеможливих систем діяльності виявляється, що одних “горизонтальних” зв’язків забезпечення явно недостатньо для ефективного функціонування кооперативних спілок. Це спричиняє розвій глобальної тенденції: на фундаменті зв’язків забезпечення надбудовуються “вертикальні” *соціотехнічні* зв’язки організації, керівництва, управління, узасаднені на рефлексії і комунікації (див. [24-25; 77; 86]).

Г.П. Щедровицький аргументує важливість методологічного обґрунтування і конструювання *складних соціотехнічних ансамблів та соціотехнічних систем* і новопосталих конфігурацій діяльності. У першому випадку така модульна зв’язка виникає тоді, коли активізована структура діяльності однієї людини стає вихідним матеріалом діяльності іншої, тобто коли остання спрямована не на перетворення природного матеріалу, а на організацію мислєдіяльності співпрацівників чи навколишніх, на керівництво іншою людиною чи власне на управління великою системою. У другому випадку також мовиться про постійне здійснення діяльності над діяльністю, що спричинює ситуацію, яка у підсумку створює канонічну мислєпрактику управління. Було запропоноване схематичне зображення соціотехнічної системи у вигляді “жолудя” (рис. 15), коли одна діяльність – **a** (адміністративний тиск і відповідне йому дослідження), у рамках якої

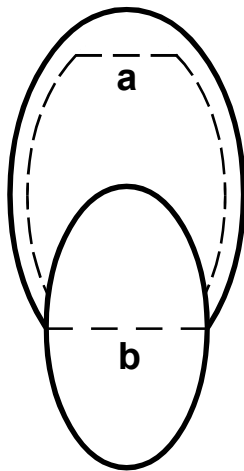

Рис. 15.
Схема соціотехнічної системи
за Г.П. Щедровицьким [25, с. 29]

проектуються і потім реалізуються певні організованості (знакові, матеріально-технічні, психосоціальні та ін.), повністю захоплюється іншою діяльністю – **b**, що також організується на новому структурно-функціональному рівні, охоплюючи і захоплений базовий матеріал, і власний ресурсний потенціал. Таким чином проєктована й утілювана у життя друга підсистема діяльності є рефлексивним функціоналом або керівництвом (процесом чи процесами), або управлінням (надскладною системою, соціальною структурою чи інституцією тощо).

Оскільки, як підкреслювалося, сутністю методологічного мислення і методології в цілому є рефлексія, то слушно зафіксувати у власному метаметодологуванні її базове абстрактне уявлення, котре, як відомо, оприявнюється *схемою рефлексивного виходу* (див. [80, с. 275; 77, с. 134]). Канонічною для активації процесу рефлексивного виходу приймається така різнопроблемна ситуація, коли особа, виконуючи певну діяльність, або наштотується на інтелектуальне утруднення в її належному здійсненні, або потрапляє в обставини особистісної невизначеності, коли отримує незадовільний результат, або заходить у ціннісно-смыслову пастку за відсутності додаткових засобів чи інших ресурсів, що взагалі унеможлиблює виконання діяльного акту, хоча, здавалося б, є матеріал, знання, інтенція, мета і навіть окремі знаряддя. Інакше кажучи передбачається, що саме в таких непевних проблематичних ситуаціях особистість задає сама собі питання: чому діяльність невдала, безуспішна, і що треба зробити, щоб вона була ефективна, результативна? Для отримання адекватних правдивих відповідей на ці питання їй потрібно мисленнево вийти із своєї попередньої внутрішньої позиції діяча в нову зовнішню позицію і немовби збоку подивитися як на всі попередні, вже виконані і зняті, діяльності, так і на чергову, прийдешню діяльність. У такий спосіб перебування особи у цій зовнішній позиції “над” спричиняє своєрідне “рефлексивне поглинання” колишніх діяльностей як матеріалу для аналізу й інтелектуального опрацювання, а майбутню діяльність – як проєктувальний об’єкт, що підлягає свідомому цілеспрямованому зорганізуванню.

Парадоксальність описаної ситуації джерелить із методологічного постулату *безсуб’єктності діяльності* та полягає у можливості розглядати рефлексивний вихід як різновид кооперації між діяльними актами, коли

функції обох акторів виконує одна особа. Більше того, запропонована схема оприявнює рефлексію не як процес чи акт-подію, а як отриману в результаті рефлексивного виходу генетично первинну функціональну структуру – самобутню кооперативну зв'язку-комбінацію. Тому закономірно, що тут *рефлектувальна* діяльність перебуває на більш високому системно-ієрархічному щаблі буттєвості, аніж *рефлектована*, у діалогічному взаємопроникненні яких і постає методологія як особливий спосіб їхнього зв'язку, як виняткова форма організації тієї і тієї ж загалом усього сферного універсуму людської діяльності [91, с. 413]. До того ж рефлектувальна діяльність охоплює рефлексивну, долучаючи її до свого лона переважно як об'єкт перетворення, рідше як матеріал для опрацювання. Вказане перетворення здійснюється у різних модальних регістрах наказової, імперативної комунікації, котра вимагає беззастережного підпорядкування заданим цілям співпраці, специфікації і якості створюваного продукту, зміною стандарту вихідного природного матеріалу тощо в контексті слідування комунікативним нормам *керівництва-підпорядкування*. У зв'язку з цим Георгій Щедровицький висновує: “Відношення рефлексивного поглинання, що постає як статистичний еквівалент рефлексивного виходу, дозволяє нам відмовитися від принципу “ізолюваного всезагального індивіда” і розглядати рефлексивне відношення безпосередньо як вид кооперації” між різними особами й відповідно як вид кооперації між різними діяльностями. Тепер суть рефлексивного відношення [полягає] вже не в тому, що та чи інша людина виходить “із себе” і “за себе”, а в тому, що *розвивається діяльність*, створюючи все більш складні кооперативні структури, засновані на принципі рефлексивного поглинання. Воднораз ми отримуємо можливість навіть власне рефлексивний вихід окремого ізолюваного індивіда розглядати єдино подібним способом – як утворення рефлексивної кооперації між двома “діяльнісними позиціями” або “місцями” [25, с. 115].

Під завісу 1960 років Г.П. Щедровицьким було розроблено уявлення про *оргтехнічні відношення* і про *організаційно-технічну систему* (ОТС), поняття якої знімає ідею кооперації – заперечує і водночас зберігає її концептуально на вищому рівні узагальнення. Логіка розмірковувань відомого методолога тут була такою.

По-перше, оргтехнічно спрямована миследіяльність, захоплюючи і долучаючи

всередину себе багато інших актів і систем миследіяння, співорганізовує їх у складні *полі-системи* шляхом: а) прямого чи безпосереднього впливу, б) нормування діяльнійсної активності учасників, в) напрацювання єдиних уявлень і знань, що задають одну для всіх орієнтацію спільних учинкових дій, г) рефлексування значущих та особисто прийнятих співдіячами цінностей, що уможливають утворення об'єднувального сенсосомиологічного поля їх групової миследіяльності.

По-друге, оскільки оргтехнічні миследіяння – це завжди опрацювання актів і систем діяльності, то структурна схема ОТС поєднує зображення щонайменше двох автономних систем миследіяння – тієї, яку штучно й технічно організують і завдяки цьому також перетворюють, і тієї, котра здійснює штучно-технічну організацію і перетворення першої системи (*рис. 16*).

По-третє, насправді ОТС може охоплювати будь-яку кількість систем миследіяння як у позиції організовувальних, так і в рамках організованих, де головним є збереження самого оргтехнічного відношення, сукупність чи плетиво яких в антропологічному аспекті вибудовуються ієрархічно чи навіть гетерархічно за слоями або поясами.

По-четверте, у всеможливих оргтехнічних схемах перша система миследіяння зображується завжди зверху й тому називається “верхньою”, або “охоплювальною”, а друга – знизу й відтак іменується “нижньою”, “охопленою”, або “включеною”; при цьому вона може бути структурно статичною, віддзеркалюючи якийсь один свій стан, або процесно плинною, перебуваючи у двох станах, які поєднуються “кроком розвитку” чи “кроком перетворення”, спричиненого конкретним оргтехнічним впливом.

По-п'яте, хоча верхня система охоплює як власну специфічну морфологію, так і чужорідну, нею захоплену, все ж остання (нижня) залишається автономною і системно замкненою у собі; тому ОТС є надскладною, неоднорідною, мотрійковою організованістю.

По-шосте, ці надскладні ОТС містять як відношення відображення, що реалізуються у вигляді пізнавальних чи суто дослідницьких взаємодій, так і прожективні (планові, нормативні, програмні, проєктивні, сценарні тощо) відношення, а також практико зорієнтовані оргтехнічні впливи першої системи на другу.

По-сьоме, в організаційно-практичному аспекті взаємодій обох систем варіативність

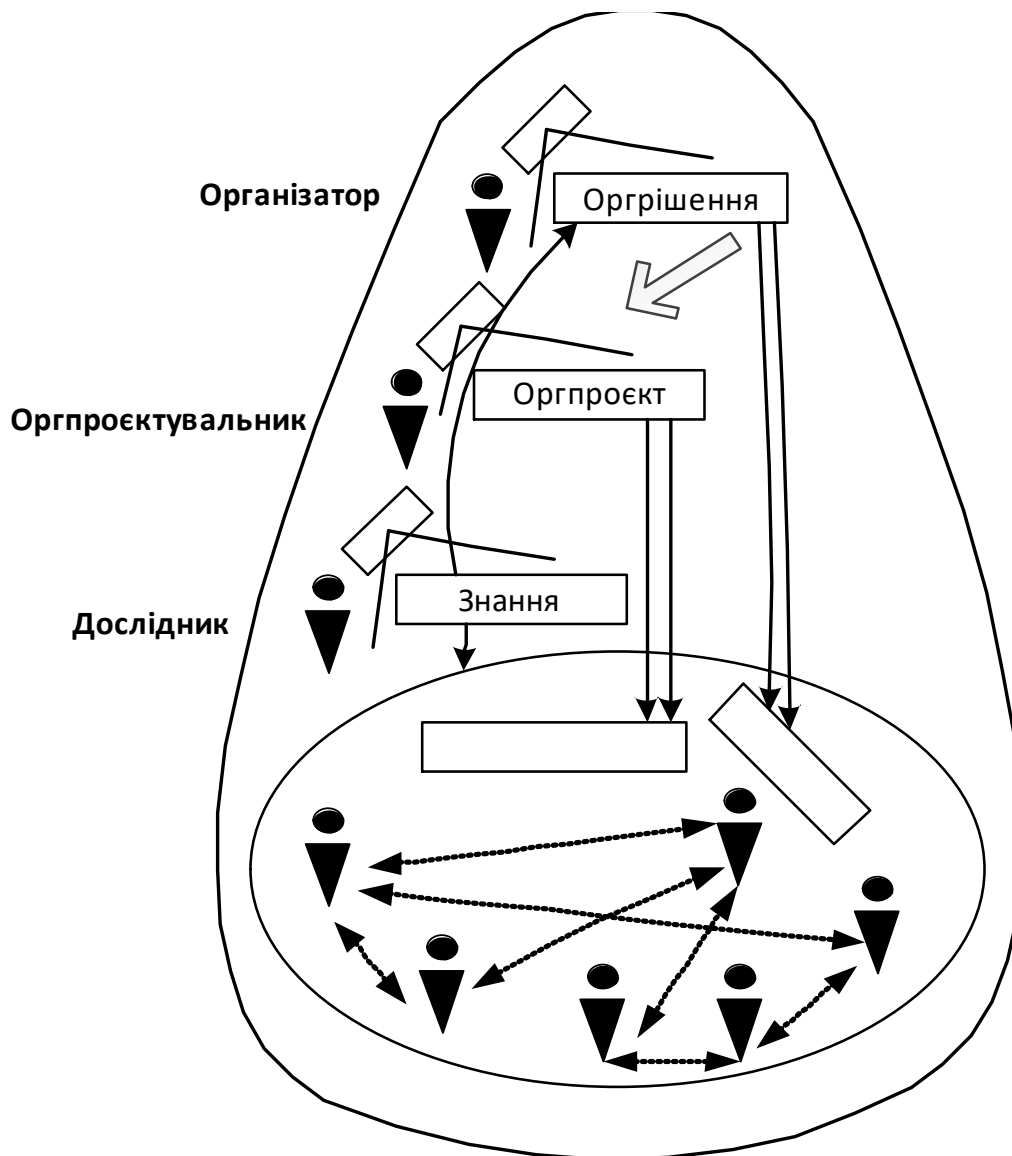

Рис. 16.

Схема ОТС (організаційно-технічної системи) як функціональної структури за Г.П. Щедровицьким [4, с. 138; 25, с. 140; 86, с. 148]

ОТС як надскладної організованості визначається, з одного боку, цілями і цінностями мислєдїяння, з іншого – реальним характером впливу першої (верхньої) системи на другу (нижню), що спричинюється можливостями (глибиною, шириною, адекватністю, дієвістю та ін.) її пізнавальних і проєктивних відношень до охоплюваної системи.

П о - в о с ь м е, самостійне розвиткове функціонування складних систем першого – охоплювального – типу може бути субординоване і скоординоване між собою; якщо таке відбувається, то це дає змогу отримати організаційно-технічну полісистему; натомість у

разі їх автономності вони невідвернено будуть входити у відношення конкуренції і боротьби одна з одною.

На ідеях мотрійкової організації ОТС і полісистемності сфери діяльності ґрунтується *концепція процесу розвитку* і в її осередді створюється схема “кроку розвитку” (рис. 17). Річ у тім, що за Георгієм Щедровицьким у людській мислєдїяльності все ґрунтується на переносі із минулого (досвіду, обізнаності, світогляду, компетентностей) через теперішнє (ситуаційну актуалізацію сферного життєпотуку свідомості) в майбутнє (цілі, мрії, плани, проєкти, програми, сценарії, передбачення,

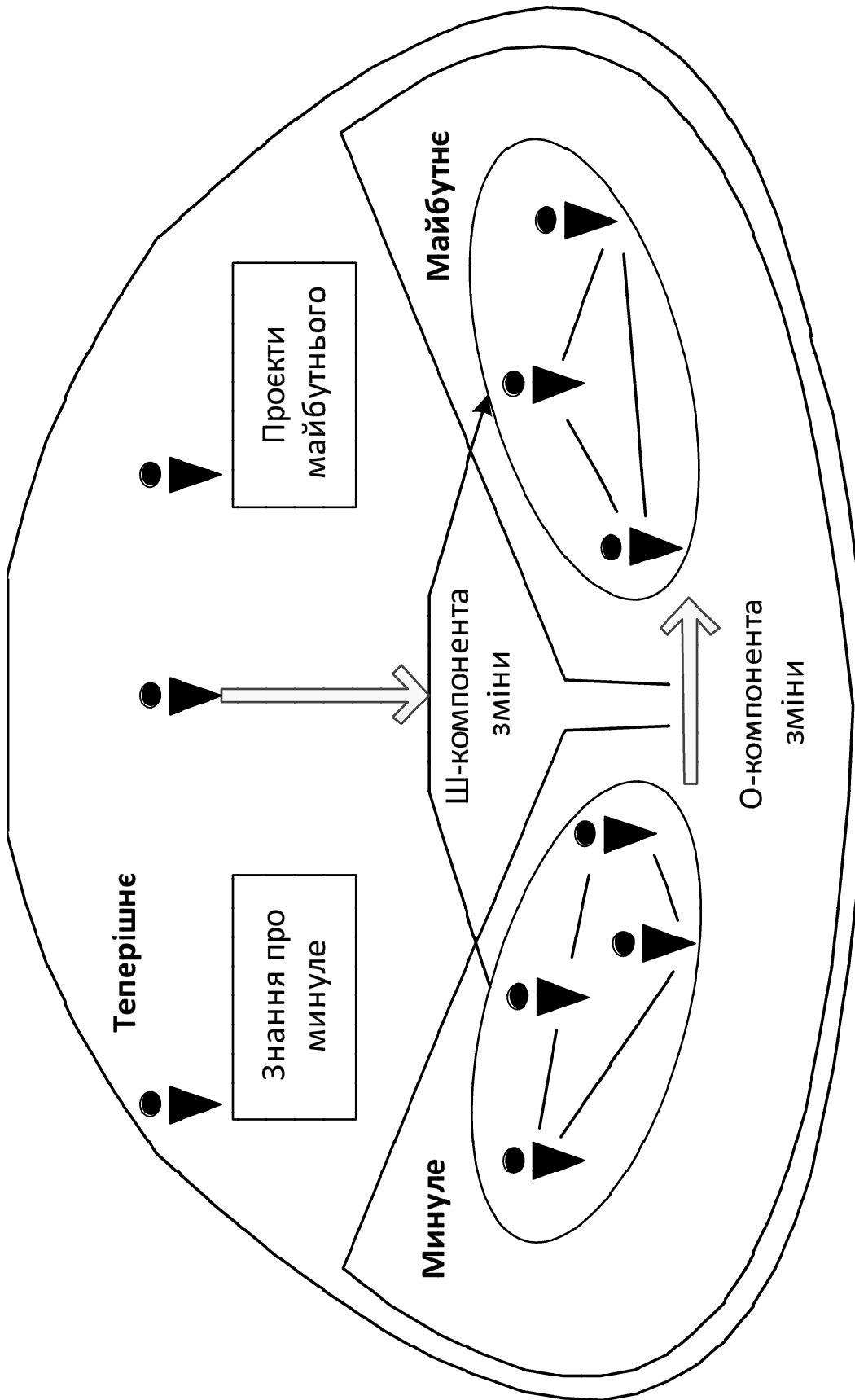

Рис. 17.
Схема кроку розвитку за Г.П. Щедровицьким [4, с. 138; 33, с. 117, 118, 133 та ін.]

прогнози тощо). Йому сенс пізнання, сенс-творення, оперування знанням полягає в тому, щоб, особистісно реалізуючись “тут і тепер”, забезпечити роботу в близькому та віддаленому майбутньому на основі того, що було в минулому. При цьому предметне поле розвитку, як мінімум, утворюють дві протиставленні одна одній й одночасно пов’язані між собою системи, де одна становить процес зміни вихідно заданого предмета, інша – механізм цієї зміни, дія-перебіг якого продукує розгортання переміни об’єкта діяльності. І тільки об’єднання цих двох процесів у єдиний цілісний потік змін може бути названо **розвитком**. У цьому рефлексивному форматі, якщо говорити про *поняття розвитку*, то воно охоплює четвірний набір ознак: а) структурну зміну станів об’єкта у часовому розрізі, б) спричинення наступного стану попереднім, в) наявність усередині об’єкта механізму, що самопродукує його зміну-перетворення і г) досягнення результуючої іманентності (тобто викристалізація такої властивості, що притаманна внутрішній природі самого об’єкта), його переходу від попереднього стану (головно знання про минуле) до майбутнього (у формі різноякісних проєктів). Водночас треба відібрати чи створити окремі моделі об’єктів, що уможливають фіксацію структурних змін у його дійсному стані на рівні зображень як складу і будови, так і засновків та механізмів цих змін.

Контурно окреслений розвитковий перехід з минулого в майбутнє пов’язаний зі змінами подвійного – органічного і штучного – ґатунку, що впливає із фундаментального засновку: “всі об’єкти практики і діяльності являють собою **кентавр-об’єкти**, що поєднують натуральний і штучний, [або природний і діяльнісний], компоненти” [25, с. 27]. Звідси, до слова, й походить аргументоване розмежування двох великих груп систем: тих, що живуть за власними природними законами, і тих, що слідуєть законам діяльності. Отож тут важливо підкреслити, що будь-який кентавр-об’єкт чи О/Ш-об’єкт постає у двох іпостасях: як самодостатньо існуючий організм і як об’єкт людської діяльності. До прикладу, знак як певний об’єкт, взятий спільно із процесами його породження і подальшої зміни, матиме два докорінно різних механізми власного життя – *органічний*, що визначає зміни в матеріалі поза можливості якимось вплинути на властивості цього матеріалу чи на утворення даного об’єкта, і *штучний*, що спричинений впливами і рознарядками діяльності, об’єктом якої цей знак є.

Якщо більш детально розкодувати вищенаведену схему кроку розвитку (див. *рис. 17*), то потрібно визначити ту її особливість, що плин часу в ній подано нелінійно, хоча часові інтервали розбито вповні традиційним способом. Так, минуле зображене зліва, а майбутнє – справа, тоді як теперішнє займає незвичне місце: воно не розмежує ці два часові виміри людського життя, а клином врізається між ними зверху, постаючи понятійно у двох значеннях – або як певного (здебільшого коротко-ситуаційного) екзистенційного інтервалу, або як здійснення діячем теперішнього реального впливу на перетворювану систему. При цьому перехід із минулого в майбутнє можливий двома шляхами: а) безпосередньо, через тривалість минулого, котре прямо перетікає у прийдешнє, між якими існує *сьогочасне* як межа їх розрізнення, тоді наявні зміни у системі відбуваються органічним, природно іманентним чином (траєкторія О-компонентних змін), себто самі собою, закономірно незворотно, а тому піддаються більш-менш точного прогнозу; б) опосередковано, через теперішнє, коли минуле ним відокремлюється від майбутнього, а зміни організуються й удіяються штучно, “рукотворно” (траєкторія Ш-компонентних змін) й, на відміну від натуральних ліній розвитку, вимагають не передбачення і прогнозу, а програмування і проєктування та реалізації програм і проєктів. Відтак темпорально подовжене теперішнє, характеризуючись коротко-минушістю, схематично фіксується тільки на траєкторії Ш-перетворень, натомість на шляху О-перемін воно стягується в точку, або в лінію чи миттєвість, що цілком відповідає природничо-науковій картині світу. Адже теперішнє становить витвір людського розуму, якого у природі не існує. Продовжуючи рефлексивну роботу, узагальнимо таке: Ш-перетворення цілевідповідні, тому вимагають задіяння цільової – телеологічної – логіки, тоді як О-переміни закономірні, що існують у руслі науково-природних канонів, тобто причинно-наслідкової (каузальної) логіки, та пояснюються цими раціонально відкаліброваними канонами. Звісно, що в дійсності, ці траєкторії взаємопересікаються, Ш- та О-компоненти змішуються, хоча очевидно, що нині відсутній інший спосіб розрізнити штучну та органічну складові реальних процесів як мисленнєве протиставлення їх або у ролі людського, діяльнісного, або у формі природного, натурального. У будь-якому разі “штучне та органічне змінюють спосіб свого існування: з іманентних характеристик самого об’єкта вони пере-

створюються у маркери нашого підходу, відношення до нього, у засоби нашої роботи з ним. Походження і “природа” об’єктів – це одне, їх з’ясування є завданням науки, що вимагає звернення до минулого; категоризація об’єктів як штучних чи як природних – справа зовсім інша, що належить до компетенції не науки, а методології, й пов’язана вона не стільки з минулим, скільки з майбутнім, крізь яке... лише “просвітлює” минуле” [4, с. 330].

Оскільки люди живуть у більшою чи меншою мірою окультурених соціумах і через реальну, ситуаційно плінну, участь у життєдіяльності різних неформальних і формальних груп долучені до глобального мегапроцесу відтворення світу діяльностей, то цілком доречно говорити про масову діяльність. А це означає, що в кожний даний момент часу окремий акт мислєдїяння де-небудь та й здійснюється, реалізуючи відповідну норму, обстоюючи певну цінність і досягаючи конкретної мети. У такій буттєвій мозаїці масовості копіювання діяльності набуває статусу існування. І якщо одиничний акт забезпечує унормовану постійність відновлення дій і діянь, то масив актів повторюваної діяльності є безперервним, чотирисферним (практика, навчання, нормування, культура). Причому кожному масштабному рівню відтворення відповідає окремий тип норм: актів діяльності – норма-спосіб, ОТС – норми організації, а щаблю сфер діяльності – такі інтегральні норми, як *інститути* чи *інституції*. Проте тут найголовніше те, що кожна розвинена система діяльності, набуваючи сферної організованості, прагне інституціоналізації та розширення кількості своїх установ, тим самим домагаючись самопідтримки, самозбереження, самозростання. Але якою б розвинутою та досконалою вона не була, все ж є, поряд з іншими складними системами, лише однією зі складових сукупної суспільної діяльності, становить самотутній сегмент глобального полісоціумного життя (насамперед виробництва і споживання, відновлення багатоманітного реєстру діяльностей і трансляції норм та цінностей культури).

Отже, глобальне відтворення діяльності охоплює *чотири основних ієрархічних рівні системної організації*: а) на вершині – репродукування масової діяльності, котрому нормативно суголосні загальні людські цінності; б) нижче рівень – існування сфер діяльності, які самостверджуються через власні інститути та установи; в) далі – ОТС, що підтримуються і розвиваються протоколами ко-

ординації, субординації і комунікації; г) і в засновку – поле актів діяльності, які зреалізуються різними способами окремими акторами. Вся ця ієрархічна мегасистема безперервного відновлення універсуму діяльності має суспільну форму організації, у якій, крім структур виробництва, споживання, освіти та культури, існує сфера особистих стосунків між людьми, котрі виникають із приводу функціонування цих структур і набувають соціально-класового характеру відносин та різномодальних міжособистісних стосунків. В останньому випадку мовиться про *клуб* як самотутню відкриту сферу людського життя, у якому відбувається довільне переміщення, контактування, комунікація і співпраця осіб, де вони стикаються і взаємодіють (принаймні потенційно) як незалежні особистості й навіть індивідуальності. Нагадаємо також, що для лідера і членів Московського методологічного гуртка “протиставлення соціальних систем і культури є конституювальним та одним з найважливіших. Можна бути скільки завгодно соціалізованим, адаптованим до соціальності і – через це – бути абсолютно безкультурним чи антикультурним” [91, с. 585].

4. МОТИВАЦІЯ ЯК ДРУГА СТАДІЯ: ЗАНУРЕННЯ МИСЛЕННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ І ПОСТАННЯ КОРПУСУ МИСЛЄДІЯЛЬНІСНИХ УЯВЛЕНЬ

Мотиваційне навантаження цієї стадії розвитку методологічної рефлексії полягає в досягненні такої *інтенційності свідомості*, яка через внутрішні, головним чином суб’єктно-особистісні, ресурси породжує мисленнєвий потік рефлексивного заглиблення у реально існуючий і незалежний від мислення світ, що унаслідок інтерпретаційними можливостями понять і категорій онтологічної картини цього світу як універсуму людської діяльності. Наснаження вказаної інтенційності посилювалося *за етапами становлення методології*, починаючи із середини 1950 років, коли мислення оголошувалося діяльністю, а методологія витлумачувалася як “особлива форма діяльності взагалі, що знаходить відображення в аксіомі пантематичного характеру: “Діяльність – це єдине основоположно існуюче” (Г.П. Щедровицький [78, с. 40]). Проте це занурення мислення як докорінно нової реальності у світ матерії і повсякдення, як особливої субстанції існуючого соціокультурного часопростору, де “людина є випадковий

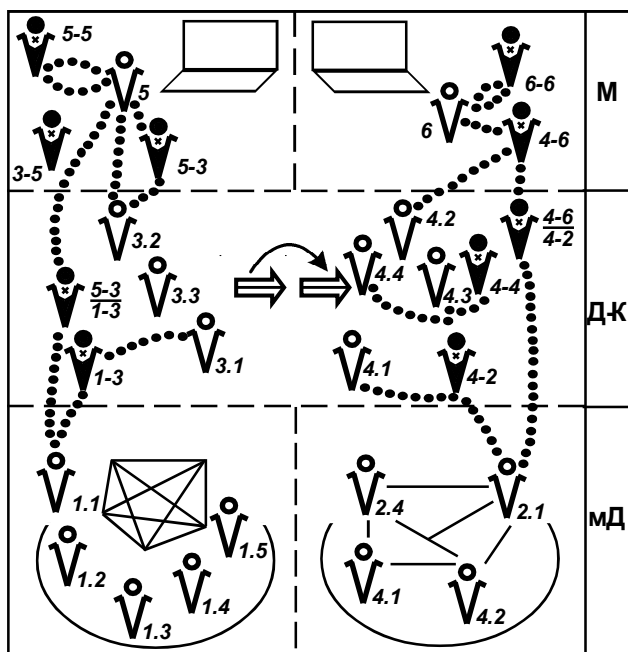

Рис. 18.

Робоча схема миследіяльності
(за Г.П. Щедровицьким [90, с. 33])

матеріал, носій мислення” [91, с. 11], вдалося цілісно реалізувати тільки під кінець 1980-х років з допомогою *ідеї та робочої схеми миследіяльності (рис. 18)*. Остання схема належить не до онтологічних, тобто до тих, котрі висвітлюють об’єкт діяння таким, яким він є насправді, а до *класу організаційно-свідомісних*, що упрозорюють шлях-спосіб того, як найпродуктивніше організувати колективне мислення та повно втілити у рефлексований життєвий простір *ідею миследіяльності*. А це означає, що зазначена схема має розглядатися не як схема-модель тієї чи іншої реальної системи, а як *схема ідеальної засадовості* буттєвої присутності людини у світі, що призначена слугувати теоретичним підґрунтям для виведення з неї різноманітних схем і моделей, що деталізують і водночас розвивають її циклами вторинного, третинного і навіть енного уконкретнення чи навпаки – узагальнення, або шляхом і засобами оновлених відрефлексованих структуризації, типологізації, систематизації. Аргументація Г.П. Щедровицького у цій проблемній ситуації, власне як методологічний спосіб її розв’язання, полягає у приписуванні виняткової базової значущості для всієї методології саме цієї схеми трипоясової побудови миследіяльності (МД). “Передусім вона обґрунтовує органічний, неподільний зв’язок усякої дії і будь-якої діяльності з підготовлю-

ваними їх розумовими і комунікативно-смісловими процесами. Із цього погляду самі вирази “діяльність” і “дія”, якщо залишити збоку визначення їх через схеми відтворення, відіграють роль надзвичайно сильних ідеалізацій, надмірних редукцій і спрощень, яким насправді можуть відповідати тільки занадто рідкісні, штучно створені та екзотичні, випадки. У реальному світі суспільного життя діяльність і дія можуть та повинні існувати лише разом із мисленням і комунікацією. Звідси [походить] і сам вираз “*миследіяльність*”, що більше відповідає реальності, а тому повинен замінити і витіснити термін “діяльність” як при дослідженні, так і в практичній організації повсякдення” [33, т. 4, с. 40; 90, с. 38].

І справді, введений Г.П. Щедровицьким у 1980-у році *неологізм* “миследіяльність”, як переконливо підтверджує інтелектуальна практика рефлексивного методологування упродовж останніх чотирьох десятиліть, виявився вельми евристичним як у *концептному відношенні*, щонайперше стосовно значеннєво-сміслового збагачення субстанцій мислення і самобутньої сфери свідомості, так і в *категорійному обґрунтуванні*, передусім для отримання більш достовірної онтологічної картини суспільної життєдіяльності, що повсюдно знаходить воб’єктивоване оприявлення у системному наборі чотирьох характеристик змісту знань, котрі завжди належать певній категорії (мовиться про об’єкт, дії-операції, знаки або мови, поняття). До прикладу, один із відомих представників названої філософської школи Ю.Г. Громико стверджує, що “миследіяльність є засобом позначення, поіменування, виявлення реальності, у якій відбуваються будь-які події. Тобто, кажучи філософською мовою, схема МД віднаходить і визначає не посталу реальність, а ту, що стається, [перебуває у процесі становлення]. Причому в постанні миследіяльнісної реальності колосальну роль відіграє і сама людина, котра використовує схему МД і спирається на розуміння її побудови, – системомиследіяльнісний методолог” [4, с. 160].

Отож, ідею миследіяльності реалізує вищенаведена засаднича схема МД, що обстоює *основоположення* (або ще принципи) щодо співіснування трьох відносно автономних поясів, що розташовані горизонтально один над одним:

п е р ш е відповідне *поясу практичної МД*: за певних передумов та обставин реально існує соціально організоване і культурно закріплене

групове мислення, що фундується на повсякденному універсальному факті екзистенційної неподільності у свідомому житті людей мислення і діяльності;

д р у г е суголосьне *поясу думки-комунікації (Д-К)*: у соціальній взаємодії широко наявні ситуації поліфонічного (значеннево-смыслового) перебігу мислекомунікації, котра виявляється і закріплюється у висловлюваннях і словесних текстах, що спричинено не менш повсюдним фактом: мислення без комунікації не існує, воно породжується нею, виявляється через неї та реалізується завдяки їй;

т р е т ь е належне *поясу чистого мислення (М)*: в ідеальній площині сферного життєвого потоку людської свідомості існує особлива смуга чи зона мисленнєвої діяльності, котра здійснюється за посередництва *невербальних засобів* – схем, формул, графіків, таблиць, карт, діаграм, матриць, графічних моделей; причому саме *мислесхеми* є живою стихією і водночас продуктом теоретичного чистого мислення, що спрямоване на переборення усталеної буттєвої практики, її переконструювання та оновлення за законами істинності.

Підкреслимо найважливіше. У цій трипоясовій системі МД Георгія Щедровицького серцевинним, системотвірним є пояс думки-комунікації, оскільки саме він, поєднуючи протилежні рубежі практичної мД і чистого М й не керується розрізненням правильного і неправильного, живе за *принципом відкритого полілогу*, тобто за правилом зіткнення багатьох мовленнєвих логік й відповідно позиційованих висловлювань, що неминуче супроводжуються суперечностями, конфліктами, проблематизаціями. Звідси закономірно, що *ситуаційна екзистенція Д-К* – це завжди актуально унаявлене поле боротьби конкретних позиціонерів із їх різними здібностями, настановленнями, знаннями, поглядами, переконаннями, віруваннями, ментально-досвідними ресурсами й, отже, їх взаємні заперечення, або ж одностороння чи обоїпільна висловлювана аргументована підтримка ідей, схем, доводів. При цьому живильним “духом часу” (з нім. *zeitgeist*) є процеси *проблемної організації мислекомунікації*, що скупчують довкола себе багатопозиційне і різнотипове мислення і мислення, уможливають максимальне розрізнення і розведення близьких за смисловим наповненням змістів й одночасне утримання їх у загальному свідомісному *полі порозуміння*, щоразу окультурюючи й навіть інституалізуючи події *сцени вчинкових спів-*

актів проблематизації у їх екзистенційному осередді – проблемно-полілогічних зіткнень різноконкуруючих вособистіснених мислень.

У будь-якому разі аналізована схема МД пропонує один із цілком прийнятних варіантів просвітлення, інтерпретації та опису тієї *ко-вітальної складної реальності*, у якій нині живе більшість глобалізованого людства, але яка ще належно несприйнята, неосмислена, не вивчена, тим більше, невідрефлексована. Це вповні засвідчує *методологічний статус схеми*: вона, пропонуючи новітні категорійні та епістемологічні засоби адекватного відтворення цієї сьогочасної антропологічної реальності, задає *альтернативне уявлення* про п р а к т и к у та інтенційно вимагає широкої проблематизації її гуманного збагачення і полікультурного розвитку, причому в найрізноманітніших локусах і масштабах людського практикування – від психосоціальних і вітакультурних до духовних, трансцендно зорієнтованих, молитовно-екзистенційних практик, а також від різних інноваційних форм прикладної (психологічної, соціальної, правової, освітньої, управлінської тощо) роботи-діяльності до корпоративних і масових практик різних професійних товариств, великих суспільних спільнот і міжнародних організацій. Саме характеризується схема дозволяє діячумислителю не обмежуватися конструюванням окремих мислесхем і методологічних моделей, а й змістовно та компетентно спілкуватися із професіоналами, лідерами і живими носіями різноіснуючих каналів, форм і способів практикування, розкодовувати засоби і техніку їхніх дій, комунікацій, мислезреалізування у контекстних проблемних ситуаціях соціального повсякдення. Із цього приводу Ю.В. Громико пише, що “робота СМД-методолога також здійснюється та організується на основі схеми мисленнєвості: він організує процес мислення, демонструє різні гуманітарні стратегії у поясі мислекомунікації і розробляє сценарії операцій діяння у ситуації колективного мислення-практикування й також домагається розуміння тієї ситуації, з якою він зіштовхується, і рефлексування власних способів роботи...” [4, с. 161].

Очевидно, що з’ясування евристичного потенціалу базової схеми МД як потужного інструменту професійного методологування потребує окремого вичерпного дослідження. Тому наразі, зважаючи на мету і завдання цієї методологічної розвідки, зупинимося на двох аспектах пошукової роботи: а) системного визначення оптимального набору епістемо-

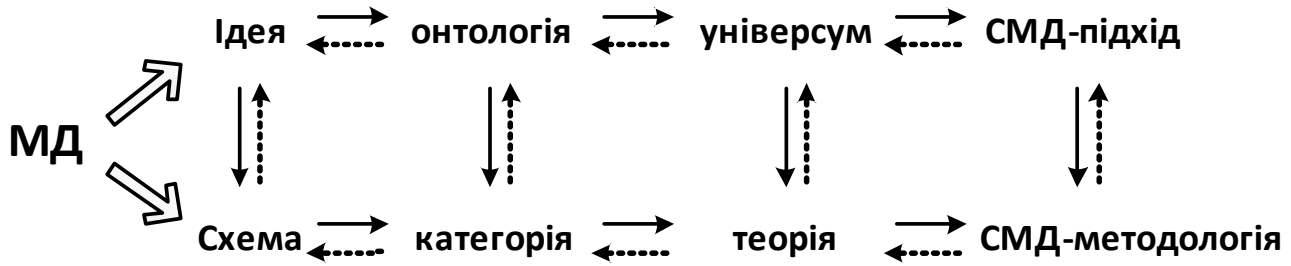

Рис. 19.

Бікватерні організованості корпусу епістемологічних одиниць у полісистемному обґрунтуванні мислєдїяльнїсних уявлєнь (автор А.В. Фурман, створено 31.11.2021, друкуєтьсѧ вперше)

логічних одиниць, що цілісно відображає повноформатну картину актуальних і прихованих мислєдїяльнїсних уявлєнь; б) аргументованого співвіднесення поясів схеми МД із раніше висвітленими рівнями онтологічної схеми діяльності й таким чином, покроково характеризуючи занурення мислення у діяльність та інтегруючи їх у самотутню єдність категорійними і засадово-нормативними ресурсами методологічної концепції мислєдїяльності.

Першу спробу логічного виокремлення корпусу мислєдїяльнїсних уявлєнь здійснив Юрій Громико в 2010 році, вказавши на *шість епістемологічних одиниць*: схему, онтологію і категорію МД, мислєдїяльнїсний універсум, теорію МД і системомислєдїяльнїсний підхід [4, с. 190-192]. Однак, як не парадоксально, зважаючи на високу філософську компетентність автора, ці одиниці вочевидь виокремлені шляхом відбору з донині опрацьованого в СМД-методології репертуару знаннєвих організованостей різного ступеня узагальненості, структурної функціональності, змістової наповненості, метасистемності. Натомість наша ідея полягає в тому, що для віднаходження адекватного способу розв'язання цієї, хоча й локальної, проте важливої, проблеми потрібно скористатися *принципом подвійної кватерності*, що неодноразово виправдав себе як дієвий інструмент зрілого методологування (див. [3; 16; 43]). Застосування його основоположень і нормативів дало змогу, по-перше, розмежувати наведені та інші наявні епістемологічні одиниці на дві групи залежно від того одну чи кілька (щонайменше дві) функцій кожна із цих одиниць виконує; по-друге, в кожній групі розташувати їх за критерієм структурно-функціонального ускладнення; по-третє, організувати ці четвірні ланцюжки знаннєвих одиниць між собою як згармонізоване

суголосся двох контурів чи поясів мислєдїяльнїсних уявлєнь; по-четверте, зафіксувати всі можливі функціональні зв'язки між цими вісьмома епістемами у вигляді чітко структурованої й довершеної цілісності (рис. 19).

Ідея мислєдїяльності виникає в напруженому спільнокомунікаційному часопросторі методологічних семінарів і перших організаційно-діяльнїсних ігор із *думки-осаяння* про органічний неподільний зв'язок усякої дії і будь-якої діяльності із їх підготовчими та супутніми мисленнєвими і комунікаційно-смісловими процесами як інтелектоємними подіями ковітальної буттєвості. Ця *ідея-думка*, оформляючись відпочатково як розвитково-синергійний *задум-інтенція*, самоспричинила доленосний для світу методології прорив – розробку і полісистемне опрацювання не тільки нових засобів, методів і форм організації надпредметного і надпрофесійного мислення, а й віднаходження ресурсів і засобів позначення, поіменування та упрозорення тієї нововиявленої надскладної реальності, котра супроводжує та узаasadнює всі антропоцентричні ситуації і соціальні події, може бути піддана проектуванню, конструюванню та імітаційно-ігровому творенню як згармонізована динамічна єдність розуміння, спілкування, діяння, мислення, рефлексії і яка й отримала назву “мислєдїяльність”.

Схема мислєдїяльності – це потужний *інструмент* рефлексивного методологування, оскільки відображає донині утаємничену архітектуру постання нової ковітальної реальності, у якій актуалізуютьсѧ буденно окремішні, але за певних умов єдиноцілісні процеси – згармонізоване плетиво мислення, комунікації, діяння, розуміння, рефлексії, що підлягають у досвіді зрілої методологічної роботи цілеспрямованій організації як довершена

розвиткова єдність *метасистеми* МД. Ця засаднича методологічна схема “виявляється своєрідним магічним кристалом, який виштовхує у поле незвіданого, у поле тільки ще формувальних та утворювальних систем і типів мислення” [4, с. 159]. Вона є своєрідним к а н о н о м й відтак шаблоном любого способу діяльнісно оформленої активності у різних професійних співтовариствах, лідерських візіонерських групах, політичних союзах, корпораціях і найрізноманітніших системах практикування, що дає змогу локально оновлювати часопростір полісистемного унаявлення типологічно різних миследіяльнісних подій. Аналізована схема МД за призначенням однозначно належить до класу принципів, або *схем-принципів*, що дають змогу використовувати її і в об’єктно-онтологічних цілях, і в оргдіяльнісних, реалізаційно-імплементавальних. Вона започатковує мережну розгортку цілісного класу схем, що уможливають розлогу *деталізацію миследіяльнісних уявлень*: оперувати й рефлексивно обертати довкола ситуаційно змінного інтелектуального спілкування пояси МД, виокремлювати різні структури, підсистеми і зв’язки трьох засадничих і похідних поясів МД. Виявляти походження і способи застосування у полісистемі цілісної миследіяльності різні організованості – здібності, знаки, схеми, знання, компетентності та ін., обґрунтовувати процеси наступного шабля системного аналізу (розуміння, концептизації, категоризації, інтерпретації, рефлексії), що виконують функцію матеріалу для базових процесів – мислення, думки-комунікації, практичного миследіяння, а також надавати оформленості спільному прожиттю подієвого багатоголосся системотвірних процесів МД у протилежних напрямках здійснення методологічної роботи – як *культурного оштучнення* цих процесів та механізмів їх розвиткового функціонування, так і *предметного оприроднення*, ситуаційно-буттєвого уконкретнення.

Онтологія миследіяльності – це *вершинна*, передовсім у сенсі відкриття, інтерпретації та опису канонічно довершеної новопосталої реальності ковітального повсякдення сучасного глобалізованого людства, *онтологія*, що, на відміну від предметних й теоретично обтяжних онтологем, розглядає все ситуаційно подієве життя-існування людей, груп, соціумів як розвитково здійснюване у внутрішньосферному універсумальному потоці миследіяльності, охоплюючи, з одного боку, соціальні й

суто професійні види і способи миследіяння, з іншого – процеси пізнання і проектування, політичні, економічні та освітні цикли, вчинкові акти Богопізнання і віросповідання, ще з іншого – форми і способи міжособистісних стосунків, стилі, засоби та інструменти мислекомунікації, прийоми і техніки особистісного і суто рефлексивного мислепрактикування. Стверджується, що ні мислення, ні комунікація, ані практична дія-робота не існують самі по собі поза *миследіяльнісною реальністю*, що існує насправді у різних формах активного спільно життєвого уприсутнення людини у світі – сприймання довкілля, пізнання природи і космосу, конструювання свого життєвого шляху, оновлення мрій і самоактуалізаційних ресурсів тощо, а тому є реальністю, яка стається, розвивається, збагачується, й відтак саме в цьому витлумаченні протистоїть уже полісистемно цілісним онтології і схемі діяльності. Водночас інтелектуально-рефлексивне опрацювання цієї відкритої нетривкої реальності спричинило аргументоване виокремлення та виконання в СМД-методології окремого сегменту докладання мисленнєвих зусиль – *онтологічної роботи* як самобутнього стилю мислення, що поєднує метафізично налаштоване традиційне філософування з методологічним підходом і штучно-технічною орієнтацією на організацію мислення і діяльності та свідомісну експлуатацію їх освоєних дуальних онтологічних обширів.

Категорія миследіяльності становить таке найзагальніше поняття, або категорійне поняття, що фіксує певну зв’язну єдність чотирьох фокусів: а) *понять* з особливим логічним змістом, значенням і смислом, що розширює розуміннєві горизонти органічного, неподільного зв’язку будь-якого діяння і всякої діяльності із підготовлювальними їх мисленнєвими та комунікативно-смісловими процесами у так чи інакше вактуальненій сфері свідомості на індивідуальному чи груповому рівнях розвиткового функціонування цієї загальнолюдської здатності (див. [46; 49]); б) адекватних *уявлень* цієї сфери як *надскладного полісистемного об’єкта* у згармонізованій цілісності його трьох засадничих, змістово і функціонально різних, процесів – мислення, мислекомунікації і практичної миследіяльності і трьох наскрізних процесів – розуміння, інтерпретації та рефлексії; в) операції-дії із цією повновагомою сферою МД як із відкритим до змін і збагачення, безперервно реконструйованим і постійно оновлюваним за плінних

умов та обставин *метаоб'єктом*, що знаходить відображення у фіксації меж і перетинів основних та наскрізних процесів *миследіяльної мультисистеми* й широкому використанні мислесхем, категорійних і мотрійкових схем як інструментів досконалого методологування; г) *знання*, що викладені мовними (семантичними) засобами про миследіяльність як про новопосталу для життєпоточку свідомість, універсальну, всеохватну сферну реальність людського буття; саме знання, поруч зі схемами і схематизмами, є своєрідним фундаментом чи каркасом накладання ідеальних уявлень-картин на миследіяльну реальність, що породжує *мислення*, зокрема й методологічне, котре інтегрує сферу МД й саме організується у цій сфері; врешті-решт вся методологічна робота спрямована на миследіяльність та її організованість. Відтак *категорія миследіяльності* істотно відрізняється від категорії діяльності і життєдіяльності, тому що дає змогу зафіксувати сферну повноту МД як полісистемну єдність трьох базових і трьох наскрізних процесів, що все ж відмінні між собою за процедурно-функціональним наповненням. За допомогою цієї категорії відтворюється не мисленева діяльність і тим більше не діяльність мислення (звісно, мислення – це не діяльність!), а самотня універсальна цілісність поясів практичного мислення, думки-комунікації і чистого мислення, що підтримують сталість їх розвитково-динамічного співвідношення, будучи водночас поєднані процесами розуміння, інтерпретації, рефлексії. На продовження близьких аналогій категорійного протиставлення вкажемо важливу відмінність мислення як поясу всередині мультисистеми МД і *методологічного мислення* як універсальної рефлексивної форми і типу думання, котре має власну субстанційну буттєвість, колективно-розподільний характер перебігу, невербальні (символічні, схематичні, графічні) канали оприявлення, дво площинну просторову організацію (онтологічна та оргдіяльнісна картини) самого себе як ідеальної дійсності і практикує всеможливі знакові форми, засоби та інструменти (до прикладу, ідею, схему, онтологему і категорію миследіяльності).

Миследіяльнісний універсум – це сферний всесвіт активної присутності людини на Землі, або все те існуюче, що пов'язане із філогенезом та онтогенезом й організоване через своєрідну *свідомісну рамку миследіяльності*, що потрібна для аналізу, розуміння і творення процесів

антропогенезу, культуругенезу, соціогенезу. А це означає, що миследіяльними структурами наповнені всі форми-організованості індивідуально-суб'єктної активності в історії людства; тому постає завдання розкодувати, виявити й проаналізувати зміни та перебіг формування в історії (культурі, науці, суспільствах) різні системи і типи миследіяльності – думки-комунікації, мислення, миследіяння, мислевчинення, методологування, зокрема й процеси походження мислення, мови, свідомості, психіки. У цьому аналітичному форматі, скажімо, в 1989 році Г.П. Щедровицький, висвітлюючи основні напрямки розвитку СМД-методології, вказав на актуальність завдання замість класифікації наук створити “методологічну таблицю” систем МД. Зокрема, цю думку він висловив так: “... А нам потрібна методологічна розробка типології систем миследіяльності, й відповідно до неї ми маємо входити у свою практику методологічної роботи в різних групах наук, у наукових дисциплінах та інших видах практики...” [91, с. 594]. Яскравим прикладом тут є розшифрування нами спільно з О.Є. Фурман *миследіяльнісних структур психічної організації внутрішнього світу людини* та обґрунтування й утвердження психології не стільки як науки, а як онтично вкоріненої, вселенської, самотньої сфери МД та її розвиток як особливого світобачення, ковітального способу повсякдення і навіть способу та якості життя, коли основними є питання цілей і цінностей, форм і методів, засобів та інструментів так чи інакше здійснюваної кожною особою *психологічної миследіяльності* (див. [39; 67]).

Теорія миследіяльності, що створена в загальних контурах представниками філософської школи Г.П. Щедровицького, є за визначенням *методологічною*, тобто такою мультисистемною організованістю раціогуманітарних знань, що знаково фіксують, позначають і пояснюють не природні об'єкти та їх численні упорядкованості (із чим, власне, кажучи мають справу різні науки), а з мисленням і діяльністю, що розвитково функціонують на людському матеріалі у різних знакових (культурних) формах. Ось чому “методологія є найрозвиненіша і найпередовіша форма організації мислення та діяльності...” [91, с. 590], теоретична система якої сконструйована зі *знанневих модулів* особливого – методологічного – типу, яке центрується на оперуванні формами, методами, засобами та інструментами здійснення саме методологічних мислення і

діяльності у їх субстанційній самотності й водночас у взаємопрониклій, синтетичній єдності і цілокупності. Мовиться насамперед про конструювання на теоретичних вершинах персоніфікованого вакуальнення чистого мислення *ідеального часопростору* колективно розподільної, соціокультурно зорієнтованої, інтелектоємної роботи, де за умов його належного практичного впровадження під час проведення методологічних семінарів та організаційно-діяльнісних ігор задає особливий клімат мислекомунікації та рефлексивного спілкування, атмосферу боротьби поглядів, уявлень, позицій, що вимагає постійного виходу в рефлексивну позицію, самовизначення і свідомісної самоорганізації учасників, урешті-решт спричиняє не лише розвиток колективної миследіяльності та незвіданих особистісних ресурсів, а й долучення всіх і кожного до вкрай напруженого, штучно виплеканого ритму мислевчинкового життєреалізування. Однак, на наш погляд, ця поки що контурно окреслена загальна теорія МД потребує системної реконструкції і логіко-структурного завершення, зважаючи, з одного боку, на новітні розробки в напрямку обґрунтування методологічної оптики циклічно-вчинкової організації теорії [3, с. 827-837; 48, с. 4-15], з іншого – на важливість обґрунтування окремих методологічних теорій миследіяльності – предметних і розпредметнених, міждисциплінарних і комплексних, ситуаційних і метапредметних, завдання яких полягає у здійсненні якомога повнішого опису еволюції і можливостей використання в так чи інакше предметно зорієнтованих процесах МД різних організованостей (знаків, схем, моделей, інституцій, знань, здатностей, компетентностей, особистісних ресурсів і т. ін.).

Системомиследіяльнісний підхід сьогодні є особливою знаннєвою (епістемною) поліструктурою й одночасно надскладним методологічним засобом, що розглядає людський універсум як світ взаємопрониклих мислення і діяльності, тобто як *вселенську універсальну сферу МД*, що вимагає задіяння різноманітних схем організованих форм знання. Цей підхід у витлумаченні Г.П. Щедровицького сутнісно відрізняється та перебуває в опозиції до натуралістичного підходу. Якщо останній розглядає світ як природу, що дана чи охоплена в суб'єкт-об'єктних пізнавальних схемах, і домагається природничо-предметної інтерпретації у пізнанні, розумінні та світобаченні всього, що оточує людину й водночас її саму

у різних теоретичних уявленнях та онтологічних картинах, то СМД-підхід виходить “із самих систем діяльності і мислення, тобто з тих засобів і методів, тієї техніки і технології, тих процедур та операцій і, нарешті, тих онтологічних схем та уявлень, які утворюють розлогу й містку структуру миследіяльності – МД (зокрема дослідницької) і задають основні форми її організації” [33, т. 4, с. 42; 83, с. 43]. Отож СМД-підхід становить культурно значущий взірць “знаннєвої зв'язки нового типу” – особливим чином організованої єдності способів онтологічного бачення, засобів і методів мисленнєвої роботи, інтелектуальних стратегій, конструктивістських технік-процедур і постійно відновлювальних практик здійснення методологічної рефлексії, переводячи увагу з об'єктів вивчення на знаряддя і механізми самої миследіяльності, котра творить об'єкти та уявлення про них. Очевидна новизна цього підходу полягає у створенні *цілісної епістемної архітектоники рефлексивного методологування*, яка дає змогу співорганізувати об'єктно-онтологічні уявлення про розвитковий перебіг миследіяльності, зв'язки базових і наскрізних процесів, організованостей, врешті-решт захопленою різноманітним матеріалом і формами та способами задіяння, реалізації прожиття всіх цих уявлень і схематизмів як на фундаменті культурно-історичного аналізу, так і на живильному ґрунті виняткових за актуалізованими мислерефлексивними горизонтами практичними заходами – методологічних семінарів і сесій, дискусійних клубів та організаційно-діяльнісних ігор.

Системомиследіяльнісна методологія як самотній соціокультурний феномен і як колективне досягнення передової філософсько-гуманітарної думки останніх п'ятдесяти років, як аргументовано нами раніше (2012 р. [33, т. 2, с. 45-49; 50, с. 44-54]), доцільно розглядати щонайменше у взаємодоповненні чотирьох вимірів-сегментів її постановки та утвердження на теперішній час уже унікальної і конче продуктивної *інтелектуальної традиції*: а) як окрему філософську програму або методологічний підхід Московського методологічного гуртка, б) як напрямок у розвитку радянської і пострадянської філософії соціогуманітарної думки, в) як філософсько-методологічну школу Г.П. Щедровицького, г) як метапарадигму, що прийнята методологічно компетентним співтовариством як полісистемна миследіяльнісна модель постановки і розв'язання найскладніших проблем суспільного повсякдення (зо-

крема, культури, науки, інженерії, організації, керівництва та управління, гри, влади та ін.). Сутнісне аналітичне висвітлення цих вимірів СМД-методології здійснено нами при обґрунтуванні четвертої метапарадигми – **методологізму** як тенденції-перспективи розвитку сучасної епістемології, тоді як деталізоване – виходить за рамки завдань цього методологічного дослідження і потребує спеціального ґрунтового розгляду. Наразі обмежимося головним: *сенси і призначення компетентного методологування як живого уреальнення світу методології полягає в тому, щоб мислєдіяльно і мислєвчинково розвивати, перетворювати матеріал усієї минулої культури людства (значення, смисли, знання, норми, цінності, святості тощо) залежно від сьогочасних соціально-економічних, політико-правових, науково-освітніх та інших численних проблем суспільного життя.* “Методологія – це програма отримання потрібного вам продукту в умовах, коли ви вкрай погано уявляєте собі цей продукт, коли ви сутнісно ще не можете відповісти на питання, яким він буде” [91, с. 411-412]. Вочевидь соціокультурна значущість такої методології і похідних від неї численних рефлексивних практик методологування й особливо метаметодологування в майбутньому людства тільки зростатиме. Тому на черзі – *мода і престиж на професію методолога*, котра, за нашими далекими прогнозами, буде панувати в ХХІІ ст. (див. детально [51]). І це спричинено *великою місією методології* – здійснювати дійсну й коректну постановку найскладніших проблем та організувати інтенційований процес їх оптимального розв’язання із набору рефлексивно опрацьованих траєкторій імовірного поступу мислєдіяльними засобами і методами, які зі знанням справи вмело використовує поліпрофесійний інтелектуальний колектив, дослідницька креативна школа чи група, а також віднаходити в такій постійній спільній мислєкомунікації і продовжуваному персональному мислєвчиненні адекватні способи виходу чи здолання проблемних, критичних, екстремальних, конфліктних ситуацій різної складності та відмінного ковітального масштабу – від епізодично-подієвого і локально-соціального до міждержавного та геополітичного.

Занурення мислення в діяльність і постання, власне, *онтології МД* щонайперше пов’язано із розмежуванням буттєво відпочатково нероздільних діяльності, мислення, комунікації, що тісно узгоджено із розрізненням

діяльнєсних планів *канонічного циклу вчинення* – ситуювання, мотивування, нормування і трансляції (реалізації), що в нашій методологічній реконструкції отримали фіксацію на онтологічній схемі діяльності (див. *рис. 14*). В рефлексивній оптиці нашого бачення у *ситуаційному плані* цим поясам відповідає практика кооперативно-розподільного мислєдіяння як певна наступність ситуаційних змін у часопросторовій розгортці конфліктно-драматичного перебігу конкретної колективної МД; у *мотиваційному* – породження на фундаменті цієї ситуаційної динаміки мислєнневого процесу в його сутнісному осередді – *вактуальненні інтенційних структур усередині себе* і у його подальшому розвитковому функціонуванні як мінімум процесу дво площинного – одночасного розпросторення у знакових формах і в об’єктивному змісті (хоча інтенційність у цьому разі вельми складна, багатовимірна, тому й досконалий мислєпотік здебільшого багатоплощинний) [91, с. 531-532]; у *діяльно-нормувальному* – *крок-процедура* “нормативного обособлення” [4, с. 145], що здійснюється у процесі розвиткової поліфонії мислєдіяльності у її центральній ланці – під час формування особливих нормоціннісних систем на рівнях їх наслідування, відновлення, творення, метанормотворення; у *післядіяльно-рефлексивному* – трансформація цих нормоцистем у різний спосіб і різними каналами та їх вторинне рефлексивне поєднання при подальшому зануренні мислення в універсум діяльності, що й становить реалізацію норм, еталонів і цінностей культури у контексті циклічного відтворення *вчинків мислєдіяльності*.

Методологічна інтерпретація діяльності у єдності з мисленням уможливує нове витлумачення людської реальності, упрозорену через оптику *онтології мислєдіяльності* як багаторівневої структурно-функціональної сфери олюдненого й усупільненого буття. За логікою викладеного змісту *мислєдіяльність всеохопно існує на чотирьох р і в н я х організації відтворення*.

А. На рівні у н і в е р с у м у – це все предметно невичерпне багатоманіття світу (перша реальність) як ситуаційно безперервна тотальність *поновлення* діяльностей, типів і засобів мислення, норм і цінностей культури, що є результатом історичного, практико ініційованого, мислєдіяльнєсного освоєння другої реальності – об’єктів та об’єктивного всесвіту. Ось чому, наголошує Г.П. Щедровицький, “треба рухатися від предметів як

феноменальної даності, тієї даності [явищ], із якої утворюється наш світ”, до об’єктивної, достеменної, хоча й вторинної, реальності, що конструюється людьми спеціально і для вивчення, і для проектування, і для використання чи відтворення [91, с. 560-562]. Тому *тотальність предметів, мислення і діяльності становить первинний, реальний, матеріальний світ*, тоді як *світ об’єктів* є результат історичного, миследіяльнісного і суто практичного, їх спочатку маніпулятивно-фізичного задіяння, потім виокремлення з них шаблонів, узірців, еталонів, далі їх поіменування, себто позначення з допомогою слів-назв, і врешті-решт застосування набору опрацьованих зразків до інших об’єктів удіяльнення і зведення, відтепер поіменованого у семантичній поліфонії різних мов і зафіксованого в історичних нашаруваннях матеріальної, соціальної і духовної культури, всесвіту об’єктів до порівняно вузької *групи еталонів* й утворення квінт-есенції вторинного освоєння всього суцього – *пізнання*. І знання, як один з органічних продуктів пізнання, – це за влучним висловом Георгія Петровича, не що інше, як “оприявлення світу об’єктів через набір взірців” [86, с. 368]. Та й “побачити” можна тільки те, що знаєш і для чого слово маєш” [4, с. 557]. Саме цей універсальний факт М.К. Мамардашвілі назвав *законом названості або поіменованості* (див. детально [15, с. 181-182; 61, с. 27-32]). Коли суспільно відібрані еталони і норми безперервно відновлюються в лоні культури та опановуються підростаючими поколіннями у процесах навчання, виховання, наставництва, що узасаднена на мислекомунікації, міжособистому спілкуванні та спільній освітній діяльності, то одночасно наступниками як привласнюються значення слів і навички розпізнавання й повсякденного вживання предметів, так і формулюється і ситуаційно реалізується здатність живого мовлення рідною мовою. Загалом в універсумі масової діяльності мислення спрямоване насамперед на практичне оволодіння юною особою *предметним оточенням* шляхом потребоно спричиненого породження єдиного *поліпроцесу думки-мовлення-дії-оцінки*. При цьому еталонні норми думки-мовлення і норми безпосереднього використання предметів обособлюються й транслюються різними каналами: або за посередництвом стихійного та організованого навчання, або через довільне буденне чи професійне спілкування, або шляхом дослідження, пізнання, інноваційної діяльності,

або за допомогою миследіяльнісних практик прикладного й чисто досвідного характеру. Воднораз на всіх етапах *циклу відтворувального вчинення* більшою чи меншою мірою має місце усвідомлене фізичне й відповідно емпіричне долучення предметного плетива до діяльності завжди опосередковане думкою-комунікацією, котра, своєю чергою, стимулює аналогічне задіяння символів і знаків як надважливого культурного матеріалу МД.

Б. Миследіяльність на рівні сфер діяльності пов’язана із ситууванням та інтенціюванням свідомого діяча в особливих зонах або згустках відтворення норм, еталонів і цінностей удіяльненої культури у специфічному форматі втілення у життя буттєвої зв’язки “норма – реалізація”, а саме у відношенні *парадигматики* як транслювального джерела норм-взірців, і *синтагматики* як актуалізаційного чинника, що уможливорює послідовне конструювання мовленнєвого (“синтагматичного”) ланцюжка, зібраного із парадигматичних елементів-удетальнень. Останнє розрізнення аналогічне відмінності, що існує між мовою (правилами граматики) і мовленням (використанням слів і фраз у конкретній ситуації) у відомій лінгвістичній концепції Ф. де Сосюра (1857-1913), який уперше виділив та обґрунтував ці два аспекти (див. [34]). Так, парадигматичні (або асоціативні) відношення пов’язують мовні одиниці як сукупність структурних елементів, що поєднані у пам’яті мовців і пов’язані опозиційністю взаємозв’язків на основі спільності/відмінності за формою чи/і значенням; натомість синтагматичні – це відношення співіснування і послідовності, що контрастно наявні тільки в мовленні, тобто між почергово розташованими мовними одиницями за їхнього безпосереднього поєднання в реальному потоці мовлення, або в тексті; причому синтагматичні відношення є первинними, а парадигматичні – вторинними, перші утворюють горизонтальну вісь – наступність мовних одиниць у мовленнєвому ланцюжку, що записуються в рядок, другі – вертикальну вісь, або вісь вибору мовних одиниць, що занотуються у стовпчик. Отож, у методології, з огляду на розрізнення парадигматики і синтагматики, була розроблена схема “*мовного мислення*”, відповідно до якої синтагматична конструкція, а саме *мовлення-думка* одночасно реалізує норми-еталони двох різних парадигматичних систем – **мови і мислення**. Якщо у функційному вимірі синтагматичної (горизонтальної) вісі мовлення і думка екзистен-

ційно невіддільні одне від одної, то на розвитковому рівні парадигматики (вертикальної вісі) їм відповідає два відмінних інститути – організованості мови і мислення, які транслюються самотньо відсторонено та різними каналами інтенційованого удіяльнення [83а, с. 33-35, 453-459]. Вочевидь за цими концептуальними тематизмами перебуває вище згадувана онтологічна конфігурація “кроку нормативного відокремлення”: від початку мовлення-думка неподільні, а їх перші канонічні нормативи виникають у вигляді взірців народного епосу – колядок, дум, пісень, легенд, балад, казок (до прикладу, в літературознавчих колах загально визнано, що українська мова і мислення стабілізувалися і постали в осучасненій семантичній досконалості після виходу в світ у 1842 році поеми Івана Котляревського “Вергілієва Енеїда” (далі – “Енеїда” [14]), яка й донині виконує нормативну функцію взірця українського мовлення-думки); далі у процесі культурно-історичного розвитку людства відбулося відокремлення сфер мови і мислення, що було спричинено утворенням відповідних установ і закладів у формі двох різних нормозберігаючих парадигматичних систем; і сьогодні їх вторинне, третинне та ене поєднання відбувається завдяки безперервній ситуаційній актуалізації та інтенційованій визначеності мовлення-думки, котрі одночасно реалізують обидва каталоги норм: парадигми норм нормують осмислене мовлення, а парадигми мислення впорядковують будь-яке висловлювання, унормовують перебіг процесу висловлення думки згідно із внутрішніми умовами свідомісного оперування ідеальними об’єктами і мисленнєвими переходами від одних схем відеальнення до інших.

В. *Мислєдіяльність на рівні організаційно-технічних систем здійснюється у різногрупових чи суто командних формах, коли мовлення-думка кожного учасника проблемно-діалогічним способом організується у спільне і навіть колективне мислекомунікаційне річце. Скажімо, одна особа створює певний науковий текст і “передає” (виголошує, пише на дошці, адресує тощо) його навколишнім, а ті, кожен у своєму ритмі та глибині значеннєво-сміслового осягнення його інтерпретує й так чи інакше (вербально, знаково чи символічно) відраговує, інтенсифікуючи чи згортаючи багатопозиційну діалогічність, посилюючи або послаблюючи проблемність ситуації. За Г.П. Щєдровицьким, мислить тільки та особа, котра творить власний самотній текст і фіксує отримані*

при цьому ідеальні продукти у невербальній формі – у схемах, рисунках, таблицях, формулах, графіках; натомість особа, яка отримує цей текст, має його зрозуміти, тобто пристосувати його до своєї смислонаповненої вчинкової дії в загальному контексті групової проблемно-комунікативної ситуації, або ж вибудувати власне нове діяння відповідно до зовні заданого текстового фрагменту спільної інтелектуальної роботи. При цьому рефлексивний аналіз штучно конструйованої сфери колективної МД у її еталонному структурно-процесному наповненні дав змогу обґрунтувати функції парадигматичних систем мислення і мови: версії та інваріанти логіки створювалися головним чином для нормування мислення, тоді як системи мови – для нормування розуміння. Аргументуються ці залежності так: “Логік, як і нормувальник, починає склеювати тексти мовлення із відповідними ідеальними об’єктами, створює правила такого поєднання, де [кожен] текст точно відповідає розгортанню ідеальних об’єктів... І я стверджую, що всі системи мови були зорієнтовані на забезпечення та організацію розуміння... Логіка висловлювання (тексту) відповідає правилам оперування з ідеальними об’єктами, а мова уможливує розуміння текстів мовлення або конструкцію ідеальних об’єктів, адекватних текстам” [83а, с. 704]. На думку В.Я. Дубровського (див. зноску [4, с. 148]), тріадної схеми “мислення – текст повідомлення – розуміння” недостатньо для повного занурення думки-комунікації у діяльність, тому що ця схема не може розглядатися як холістично завершений ідеальний об’єкт. І справді, якщо у природничих науках вимагається, щоб об’єкт був цілісним стосовно закону, який його пояснює й описує, то у системодіяльнісному підході така цілісність потрібна відносно норми. Тому цілісність мислекомунікативного акту відображає четвірна схема, що побудована за принципом кватерності: “мислення · текст повідомлення · розуміння = рефлексивні протоколи комунікації”. Саме протоколи або сценарії проблемної комунікації дають змогу, з одного боку, рефлексувати змістово-функціональну повноту її базових трьох складових, з іншого – цілеспрямовано координують спільні дії команди інтелектуалів над пошуком способів і засобів розв’язання складної проблеми чи проблемної ситуації. Відтак належне рефлексивне опрацювання втілених у життя сценаріїв групового вербального контактування вказує на те, що роздумовування-комунікація стає особливим

цілісним об'єктом аналізу відносно протокольного унормування всього актуалізаційно-трансляційного шляху поступу вперед у загальному потоці колективно здійснюваної МД. У будь-якому разі сформульовану Георгієм Щедровицьким *проблему нормування* мислення і діяльності у зв'язку із їх організацією та управлінням вдалося певною мірою вирішити у практикуванні, починаючи з 1979 року, із періоду *оргдіяльнісних ігор*, що обґрунтовані на сьогодні щонайменше у чотирьох аналітичних аспектах, а саме як нова форма організації, інтегральна соціокультурна умова, інноваційний метод розвитку і як самотутня рефлексивна технологія-практика миследіяльнісного перетворення чи конструювання світу (див. [68; 76; 84-85]), що закономірно потребує окремого детального вивчення.

Г. *Миследіяльність на рівні актів діяльності* у їх особистому виконанні оприявнюється у творчих здатностях, продуктивній креативності. А це означає, що будь-яка свідомісно організована людина у здійсненні персоніфікованого акту МД є не просто акторно-носії цього акту, а постає й утверджується як *особистість*, котра, будь-що реалізуючи свою життєву програму та похідні від неї цілі і завдання, протистоїть певній соціальній організації чи всій державній системі, розвиває, здійснює й удосконалює себе цілісно як причинник і виразник власної "мікрокультури", тобто живого функціоналу норм, еталонів, цінностей, привласнених у вигляді здібностей, знань, умінь, навичок, компетентностей. У цьому разі *норми-способи* індивідуального самоздійснення інтерпретуються як монадо локалізованої парадигми МД, тоді як актуалізувальні ці норми і цінності акти – як синтагматичні (мислемовленневі) процеси. Кожний такий особистісний акт завжди втілює у життя норми та канони відповідно до об'єктно-предметної мозаїки конкретної ситуації, персонально прийнятої мети-цілі і, звісно, людських – командних і власних – вітакультурних ресурсів. Взаємодоповнювальними чинниками ту є, з одного боку, цілі і норми, що створюють своєрідний запас міцності особистості в миследіяльнісному плині змінних умов співпраці, з іншого – ресурси та різнопроблемні обставини, які уможливають креативне екзистенціювання та постійно відновлювальне інтенціювання (до слова, стан, який, у термінології Е. Гусерля, названий "переживанням свідомості" [10]). На наше переконання, тільки у разі виходу окремої

особистості на *канонічний рівень* або *цикл учинення* миследіяльність набуває буттєвої довершеності, коли проблемне ситуювання змінюється переважанням інтенційованих її самісних здатностей, а далі на їх ресурсному фундаменті вибираються та комбінуються елементи-складники парадигматики в миследіяльнісному руслі цілеспрямованого відшукування способів і засобів розв'язання колективно опрацьовуваних проблем, що хвилеподібно ініціює розгортання *унікальної творчої екзистенції-актуальності* особистого самозреалізування, яка час від часу переривається індивідуальними рефлексивними включеннями у мегапроцесі групової мислекомунікації. Тому будь-який акт діяльності, будь-який учинковий ритм розумової праці процесно є ситуаційним та інтенційним, нормативним і креативним водночас. При цьому спосіб миследіяння ініціює та унормовує не лише саму внутрішню вчинкову дію особи, а й проблемно-комунікативну ситуацію, полімотиваційний процес творчого діалогу, мету спільного пошуку і підсумкову рефлексію здобутого інтелектуального продукту. Зауважимо, що реальне слідування нормам завжди пов'язано з відхиленнями суб'єктного та особистісного характеру, передбачає рефлексивне прийняття сукупності тих чи інших рішень задля спрямування обраного способу МД та контролю за його процесним наповненням відповідно до конкретно-ситуаційної динаміки змін. Здебільшого стратегії, тактики, техніки і прийоми прийняття рішень знаннево оформляються як набір специфічних *мисленневих норм*, котрі підлягають трансляції у системах організованого навчання і професійного практикування, забезпечуючи формування мисленневих компетентностей і миследіяльних навичок. Причому у сферному плинні актів діяльності прийняті рішення входять як особливі стадії до різних рівнів ситуаційно спричиненого учинкового діяння (мотиву, цілі, методу, процедури, операцій), коли особа використовує як стереотипні, так і новостворені мислесхеми рішень, задіює парадигмальні засоби своєї мікрокультури, здобуті знання, сформовані здатності, уміння і навички. Вона фактично вибудовує прийняті рішення у єдиний інтелектуальний процес – унікальний синтагматичний ланцюжок, адекватний мислекомунікативній розгортці розвитку ситуації.

Отже, занурення мислення в діяльність, *п о - п е р ш е*, фундується на схемі "кроку нормативного відокремлення", що становить онтологічний засновок розрізнення живих

зразків думки-інтенції-комунікації-дії у процесі еволюції діяльності й відтак формування особливих нормативних систем, що транслюються різними окультуреними каналами соціальної взаємодії;

п о - д р у г е, передбачає в онтологічному форматі узагадання вторинне об'єднання виявленого багатоманіття норм у єдиному потоці актуалізації-виконання діяльності;

п о - т р е т ь е, здійснюється на всіх чотирьох рівнях її відтворення – універсуму, сфер, організаційно-технічних систем та окремих актів діяльності, що дає змогу отримати якісно новий інтерпретаційний результат – *онтологію мислєдіяльності*;

п о - ч е т в е р т е, спричиняє постання останньої, хоча й не змінює сам статус онтології бути картиною світу як такого поза субстанційною дійсністю мислення, котре відтепер стало обґрунтовуватися як невід'ємна складова діяльності.

Насамкінець цього підрозділу підкреслимо, наслідуючи Г.П. Щедровицького, виняткову значущість терміна-неологізму “мислєдіяльність” з огляду на позицію В.Я. Дубровського, котрий називає його непотрібним у такій аргументації: терміну “діяльність” “цілком достатньо, тому що, з одного боку, сама діяльність завжди містить мислення як свою невід'ємну сторону, а з іншого – мислення є діяльністю, адже задається нормами винятково і вичерпно” [4, с. 150]. Очевидно, що цей відомий дослідник у даному питанні не тільки заперечує вищевикладені аргументації свого вчителя, а й суперечить щонайменше двом актуальним моментам онтологічного гатунку: а) субстанційні горизонти мислення буттєво охоплюють не тільки і не стільки його багатоопосередковані феноменальні оприявнення, а й ноуменальні, не проявлені, трансцендентні функціонали; б) на вищих щаблях інобуттєвості мислєдіяльність перетворюється у *мислєвчинення*, котре має свої атрибутивні ознаки і надскладну архітектуру розвитку функціонування (див. детально нашу роботу [53]) і може реально відбуватися як за ситуаційно відкритим, мистецьки зорієнтованим, сценарієм розгортання подій, так і за нормативним й навіть за канонічно-еталонним.

5. ВЧИНКОВА ДІЯ ЯК ТРЕТЯ СТАДІЯ: ЗАНУРЕННЯ ОНТОЛОГІЇ МИСЛЄДІЯЛЬНОСТІ В МИСЛЕННЯ І ПРИНЦИП МНОЖИННОГО ЗНАННЯ

Якщо до цієї стадії розвитку методологічної рефлексії передбачалося, що онтологічна

картина світу абсолютно відповідає сферному універсуму МД і має розглядатися як сама мислєдіяльність, то занурення цього світу (й відтак онтології) в субстанційний простір мислення позбавляє його статусу реальності. А це закономірно спричиняє докорінно іншу концепцію світу, що виголошена Г.П. Щедровицьким у формі *методологеми*: “...світ є те, що ми мислимо, а не те, що реально. І в цьому сенсі Платон був правий: існує світ ідей і світ тіней” [91, с. 13]. Отож, відтепер онтологічна схема витлумачується не як сам об'єкт, а як його уявлення чи образ в ідеальній дійсності нашого мислення, тобто як *зміст* (значеннєво-сислове наповнення) *знань*.

Воднораз це вимагає застосування відомого *принципу подвійного*, а насправді – множинного, *знання* (див. попереду *рис. 4*), суть якого полягає в тому, що об'єкт завжди відрізняється від знань про нього. При цьому об'єкт вивчення чи конструювання постійно даний мислєтелю тільки через знання, котре, зі свого боку, приналежне до тієї чи іншої категорії із її четвірним у змістовленні – об'єктом оперування, мовою-графікою-схематизмами, діями-операціями, поняттями (див. *рис. 5*). Прикладне застосування цього принципу як методологічного прийому відмежовує функціональне місце об'єкта від інших знань про нього і дає змогу уявно розташовувати його перед собою як незаповнений простір. Питання, яке при цьому виникає, завжди більшою чи меншою мірою *проблемне*: а який же об'єкт насправді незалежно й окремо від форми та повноти нашого знання, тобто який він узагалі поза поданими знаннями і знаковою формою? У такий спосіб методолог плекає простір для примноження зображень-проекцій об'єкта і співвідносить їх з особливим простором самого об'єкта, щоразу віднаходить попереду себе незаповнене місце, щоби наповнити його наступним уявним зображенням. А для цього на підґрунті критики існуючої онтології вибудовується нова онтологічна схема, котра як найбільш вдала тимчасово приймається за об'єкт. Важливо, що цей прийом повторюється щоразу, коли формулюється нова проблема, програма розробок, соціальна технологія чи практичне завдання. У результаті занурена у мислення онтологічна картина являє собою вже не морфологічно фіксоване знакове оприявнення об'єкта, а провізоричне наповнення функціонального містця – його наступне оприявнення.

Іншим ваговитим основоположенням, що вимагає подальшого сталого розгортання відправної онтологічної картини МД, є *принцип*

культуrowідповідності, засаднича вимога якого містить аксіоматичну норму: *та діяльнісна картина світу, яка претендує на всезагальність та універсальність, повинна реконструювати онтологему інших підходів*, передусім натуралістичного, феноменологічного і теологічного, як межові випадки мислєдіяльнісних онтологічних картин. Одразу зауважимо, що питання діяльної перебудови теологічної онтологему донині скільки-небудь ґрунтовно в СМД-методології не розглядалося. Майже те саме констатуємо стосовно очолюваної нами науково-методологічної школи: незважаючи на культурно вагомий здобутки її колективної мислєдіяльності (див. [3; 16; 33; 43; 56]), діяльнісна реконструкція вітакультурного і циклічно-вчинкового підходів здійснена частково, у межах їх окремих принципових локальностей (до прикладу, розиткового функціонування навчальних проблемних ситуацій, діяльності психологічної служби ЗВО, освітніх парадигм в історії людства, паритетної освітньої діяльності за інноваційної системи модульно-розвивального навчання та ін. [див. список вик. літ.]). Натомість в останнє десятиліття нами активно здійснюється **вчинково-канонічна реконструкція** низки науково-предметних онтологем як новопосталих надскладних проблем методологічно обґрунтованої соціогуманітарної науки, а саме *гри* як онтофеноменальної даності і ресурсу вчинення [64; 68-69], *колективної пізнавальної творчості* і вчинку пізнання у сфері науки [41; 59], *особистісного прийняття* людини людиною у його здійсненні як внутрішнього вчинку [65], *сферного життя свідомості* як трансцендентного буття суцього в його оприявненні у формі свідомісного уприсутнення людини у світі [46-46; 61]. Проте, сподіваємося, це лише початковий етап у здійсненні метаметодологування в напрямку створення новітньої, канонічно всеохватної і всеосяжної, *мислєвчинкової картини світу*, котра б композиційно згармонувувала найфундаментальніші версії та інваріанти наявних у сучасному філософсько-науковому дискурсі онтологем. Висловимо надію, що вся ця *важка онтологічна робота*, котра має здійснюватися за допомогою спеціально сконструйованої машини, що отримала назву “методологія”, попереду. Наразі зацентруємо увагу на вкрай важливому для майбутнього методології питанні – *призначенні онтології та сутнісних ознаках онтологічної роботи*.

Первинно онтологія, як відомо, вчення про буття, або про те, що є насправді – об’єктивний

світ, тобто об’єктивність як середовище чи довкільне плетиво об’єктів, де кожний об’єкт – це “те, що існує” (Гегель). Звідси *головне призначення онтології* – створювати самотбутню картину сутності виявлених об’єктів, отримувати їх “онтологічні картини” (Ляйбніц), які конструюються філософським або суто методологічним мисленням і передаються науці для використання її діячами *у ролі засновків* їх дослідницької роботи. В ідеально-свідомісній сфері мислєпродуктивного уприсутнення людини у світі завжди актуалізується інтенційність (себто намір-спрямування) *на пошук об’єктивності*, на віднайдення особою у цій ситуації й у цей момент потрібного об’єкта (вивчення, оперування, реконструювання, використання тощо). Власне онтологему як системні уявлення про складні об’єкти самі собою вводяться у філософський і науковий бісферний обіг для розв’язання важкоздоланної, хоча й постійно актуальної, *проблеми доречності застосування мережива понять*, або узагальнювальних форм раціогуманітарного знання. У будь-якому разі, як зауважує Георгій Шедровицький, “сучасна наука без онтологічних картин і схем просто немислима, а тому побудова і розвиток онтологічних картин стає особливою та самостійною метою і завданням методологічної роботи” [91, с. 492]. Остання, будучи центрована на отриманні уявлення-зображення конкретного об’єкта, завжди наповнена процесом мислення, у якому це уявне зображення приймається за сам об’єкт, немов би воно адекватне й абсолютно відповідне цьому об’єкту. Тому закономірно, що таке зображення відіграє ключову роль в усій сукупності знань і, звісно, у створенні усних і письмових текстів. І тут варто віддати належне філософії, яка упродовж історії людства здійснила вагомий внесок у розвиток *культурних форм людського мислення*. Передусім мовиться про відкриття та інтелектуальне опрацювання мисленневих засобів і методів оприявнення, розгортання і цілісного довершення онтологічних картин – всеможливих ідеальних зображень різноманітних об’єктів як таких, тобто таке відтворення певного фрагменту об’єктивної реальності, яка існує насправді, вичерпно і достеменно. Врешті-решт кожен із нас бачить тільки те, що черпає із “власної криниці” онтологічних уявлень і що знає завдяки своїй “онтологічній оптиці”.

На висвітлюваному найважливішому етапі генези методологічної рефлексії як учинкової дії занурення онтології МД в атрибутивний засвіт мислення це водночас не лише сценарне

конструювання еволюційної мозаїки методологічного мислення у всезростаючому системному наборі його принципів, форм і засобів, а й методології в цілому, але не як науки й, відповідно, докінченої сув'язі раціонального знання, а як певного *живого організму*, або як особливої *сфери мислєдіяльності*, яка охоплює масив різних утворень-компонентів, точніше, організованостей. Йдеться про їх триадне згрупування: (а) низку нашарувань системного уявлення – процесного, функціонального, сполучно зв'язувального, морфологічного і матеріального структурних зв'язків (див. попередню *рис. 7*), (б) ланцюг функціоналів – цілей і завдань, методів і засобів, процедур і продуктів тощо, й головне (в) засадничих процесів, які конституують методологію у її специфічності і цілісності. *Архітектоніка організму методології* зафіксована у вигляді рисунку (*рис. 20*). Його розшифрування здійснимо в алгоритмічному стилі:

1) три особи, які займаються методологічною роботою й утворюють певну групу та організацію, символізують чисельну спільність, де між кожним учасником існують певні зв'язки і відношення, а в цілокупній буттєвості вони організовані конкретно-тематичним контекстом проблемної мислекомунікативної ситуації, що безперервно змінюється у своїх часопросторових характеристиках, за умовами, формами, засобами колективної мислєдіяльності;

2) кожний діяч-методолог володіє певною сукупністю здібностей і компетентностей, освоєних знань та інтеріоризованих засобів, що поsegmentно так чи інакше наповнюють сферний життепотік їхньої свідомості, різноманітні змістовлення якої (думки, інтенції, смисли, образи, функціонали та ін.) зображені у вигляді так званого “табла свідомості” (див. детально [49]);

3) зліва зафіксовано набір неспецифічних предметів, до якого належать фізика, хімія, біологія, географія та ін., а також математика, проте не як науковий предмет, а як суто конструктивно-технічний, як інженерія особливого гатунку, що розробляє знакові засоби, і це є підрозділ та служба семіотичної інженерії;

4) поряд перебуває комплекс методологічних, власне специфічних, предметів (теорія діяльності, теорія мислення, теорія знання, семіотика, теорія науки, теорія педагогіки, інноваційна педагогіка, теорія рефлексивного управління, психологія як сфера мислєдіяльності, концепція методологічної експертизи та ін.) із відповідними їм науковими і квазі-науковими теоретичними організованостями;

5) справа на рисунку зафіксовані цілі і завдання методологічної роботи, що ставляться із середини світу самої методології й ні в якому разі не можуть бути задіяні зовні чи нав'язані потребами інших сфер, сутнісно вони відповідають внутрішнім процесам і механізмам життя організму методології, та й виникають вони часто за внутрішньою логікою самої методологічної діяльності;

6) у нижній частині моделі замальований схематично простий, а насправді надскладний, механізм, що названий буденним словом “верстат” методологічної роботи, саме на його взаємозалежні деталі поступає найрізноманітніший матеріал, де він перемішується і з допомогою спеціальних інтелектуальних засобів роботи формується, набуваючи удіяльненого образу і вигляду; принаймні всі зображені на рисунку елементи-організованості сфери методологування можуть перетворюватися на цьому верстаті у сформовану діяльність;

7) окрім того, існує не менш різноманітний матеріал, що може втягуватися організмом методології зовні, тобто з довкілля чи середовища, в якому вона існує та розвивається, так чи інакше взаємодіючи і комунікуючи з ним; передовсім мовиться про весь етнонаціональний соціум, котрий із-за нерозуміння складної МД здебільшого опонує колективній методологічній діяльності;

8) для аргументації того, що методологія являє собою цілісний, замкнутий і самобутній організм, усі вищеназвані й відображені на рисунку елементи-організованості обведені еліпсоподібною лінією, овалом, котрий символізує одну з найдосконаліших форм – сферу метаметодологування, всередині якої розвитково функціонують окремішньо довершені методологічні утворення;

9) елементи-організованості організму методології завжди певним чином пов'язані між собою та утворюють плетиво численних залежностей усередині цього надскладного організму; мовиться, власне, про мережу структурно-функціональних зв'язків і підпорядкувань як між усіма системними утвореннями, так і між ними у форматі цілісності світу методології;

10) методологічна робота первинно урєальнюється й оприявнюється у комбінації процесів, які ковітально й екзистенційно поєднують усі наявні методологічні утворення й завершену метасистемну повновагомість; так, між різними організованостями висвітлюваної сфери й згадуваним “верстатом” існують двосторонні зв'язки: все, що потрапило на механічний стіл цього верстата як матеріал продук-

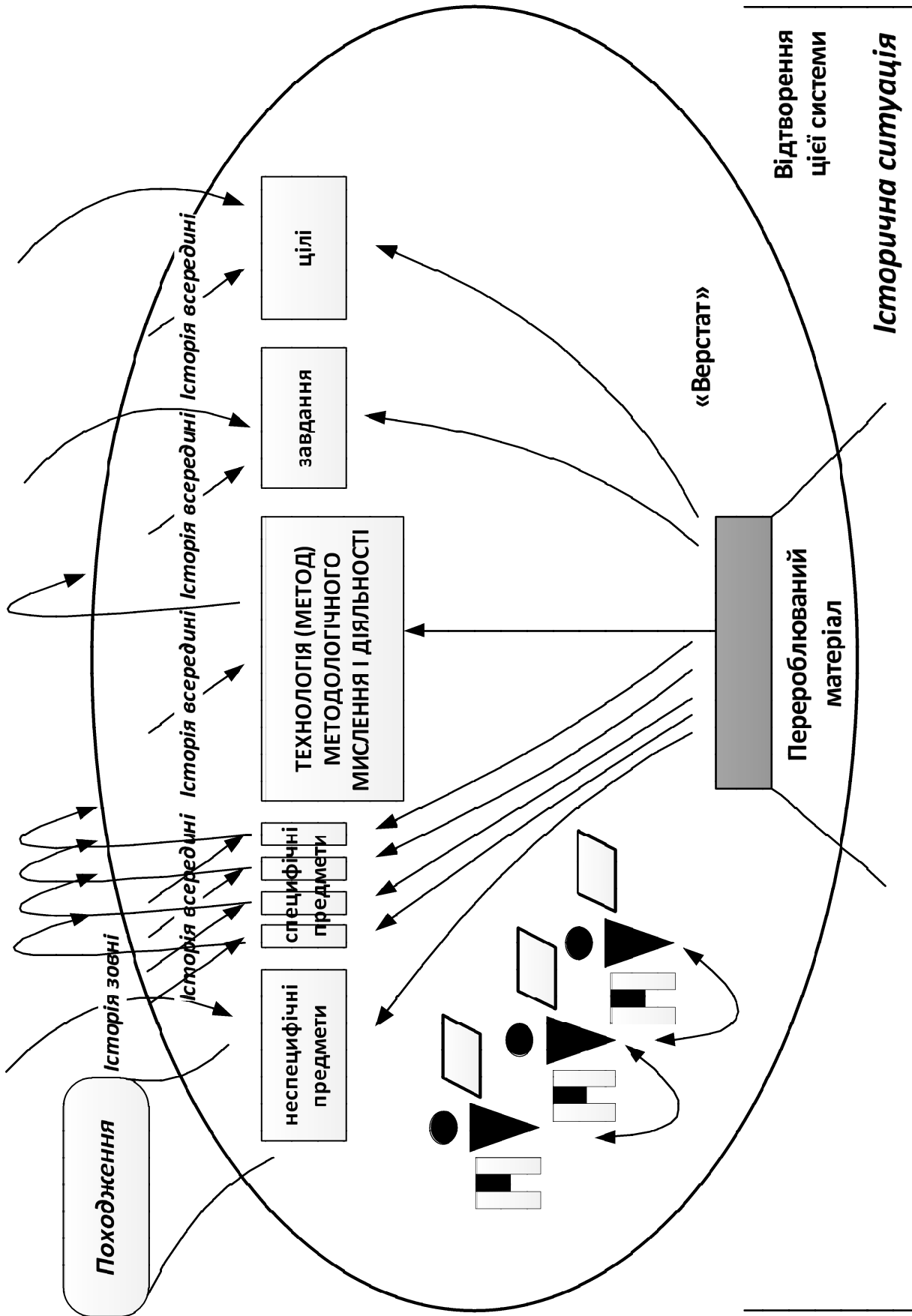

Рис. 20. Цілісний організм методології як самобутньої сфери діяльності за Г.П. Щєаровицьким, 1974 рік [91, с. 366]

тивної формоутворювальної діяльності чи як її засіб, інструмент, створюється й формується вже як ті чи інші робочі елементи-організованості самої методології і методологування як її органічної практики, розподіляючи їх за відповідними нішами чи відсереддями їхньої розлогої функціональної архітекtonіки;

11) воднораз діяльно функціонувальна методологія охоплює різноманітні історичні лінії її здійснення, а саме лінії походження, становлення, розвитку, системної еволюції та ін., причому це притаманно як усій сфері методологування, так і її окремим сегментам, напрямкам, школам; скажімо, є сенс говорити про історичний розвиток та еволюцію цілей і завдань, методів і технологій методологічної роботи; у будь-якому разі це стосується процесів функціонування, історичного розвитку та еволюції, котрі належать як внутрішній історії світу методології, так і зовнішній;

12) отож, обґрунтована методологія не становить системи знань, а являє собою особливу сферу, цілісний організм діяльності, тому її зображення у вигляді унаочненої графічної моделі – це, безсумнівно, складний об'єкт вивчення-конструювання, що існує поза й незалежно від людської присутності у світі, проте який можна споглядати (принаймні завдяки рисунку) і який є змога аналізувати за різними архітектонічними аспектами життя методологічно зрілої свідомості;

13) практичним продовженням методології є компетентне методологування як сфера безперервного колективного та індивідуального мислєдїяння, способу життя людей певної професійної групи, котрі називають себе “методологами”; примітно, що таке методологування не можна взяти, запозичити, привласнити чи використати як сукупність знань про форми, методи, засоби та інструменти методологічної діяльності; натомість можна увійти всередину цієї сфери, спробувати опанувати стилем, змістом і нормами життєреалізування у її лоні та рефлексивно й продуктивно діяти всередині світу методології;

14) винятково значущим, засадничим серцевинним утворенням сферно-процесної дійсності методології є *блок методів і методик* методологічної роботи, що найвизначальнішим чином зумовлює її технологічність і спричиняє їх якісно інше проблемно-комунікаційне зорганізування – як повновагомої технології методологічної мислєдїяльності, що у єдності з верстатом методологічної роботи інтегрує всі структурно-функціональні утворення-матеріки світу методології;

15) отримана *онтологічна картина методології як сфери і як організму*, що ескізно подана у вигляді графічного зображення, все ж не становить знання, а більшою мірою фіксує *функційний спектр* самої методології як надскладного об'єкта, хоча, ради справедливості, треба сказати, що саме завдяки цій картині з'являється змога актуалізувати й передавати іншим комунікантам певні знаннєві уявлення про “методологічне” на відміну від “філософського” і “наукового”, про професійне методологування на противагу методичній роботі т. ін.

Сучасна інтегральна онтологічна картина таких надскладних сферних утворень людської вітакультури, як філософія, наука, методологія однозначно вказує на те, що це сутнісно різні форми організації мислення і діяльності, кожна з яких живе за своїми, історично змінними й усе більш складними, законами [91, с. 512-522]. Якщо фундаментом сфери філософії традиційно вважається *онтологія*, що інтенційована на нові об'єкти вивчення як такі, що існують насправді, і домагається мисленнєво-рефлексивними ресурсами якомога повніших уявлень про них, названих *онтологічними картинами*, або онтологіями, то засадничим підґрунтям методології є *універсум людської діяльності*, в осередді якого вона утворилася як новий тип й одночасно як новий живий організм і як нова сфера – *методологічної мислєдїяльності*. Методологія – це також “особлива форма організації нового за своєю структурою мислення – *методологічного мислення*”, яке “не може бути предметним у прямому і точному узмістовленні цього терміна, воно не може бути науковим у прямому і точному сенсі цього слова, тому що саме наукове мислення призвело до подрібнення світів. Методологічне мислення не може взяти на себе за взірць форми, організацію і технологію наукового мислення, воно не може працювати в колишніх формах та колишніми способами..., воно має напрацювати нові засоби і нову технологію, а саме – засоби і технологію надпредметного мислення. Тому в своєму відправному практичному настановленні воно постає як анаукове і навіть, у відомому сенсі, як антагоністичне відносно наукового мислення. Це, [проте,] не означає, що методологічне мислення повинно чи прагне відсторонити наукове; навпаки, воно покликане його якомога повніше асимілювати і зняти, але у своїх загальній, цілісній структурі методологічне розмірковування повинне бути іншим, ніж мислення наукове. Методологічне мис-

лення має таке завдання – перебороти обмеженість наукового мислення” [91, с. 390] і, продовжуючи думку метра, реалізувати парадигмальні взірці найдосконалішого філософського (рефлексивного) мислення.

У цій фундаментальній відмінності між науковим і методологічним типами мислення є культурно-історичне пояснення. Так, генеза наукового мислення на перших етапах (з кінця XVII до завершення XIX ст.) все більше спричинила диференціювання отримуваних знань, створюючи все нові і нові предмети й примножуючи масив наукових дисциплін. Однак якщо на цих етапах таке предметно-дисциплінарне подрібнення, всіляко підтримуване позитивістськими парадигмально-дослідницькими настановленнями і відповідними методологічними принципами, було корисне й прогресивне, тому що зумовлювало розширення наявної системи знань та розвивало саме пізнання як професійну діяльність, то вже під екватор XX століття стало очевидно, що це подрібнення повною мірою руйнує єдину картину світу й, отже, вкрай негативно впливає на подальше збагачення загальнолюдського фонду знань, на еволюцію і вдосконалення процесу колективного та індивідуального пізнання. Іншими словами, різке розмежування пізнання і мислення на різні й автономні наукові предмети однозначно вказало на кризу існуючого наукового погляду-підходу. Реальна альтернатива останньому – це розробка *методологічного напрямку*, або нової методології із її особливим серцевинним упредметненням – *методологічним мисленням*, через яке діяльно задається – висвітлюється й реконструюється – увесь світ і свідома здатність усупільненої людини, котра не лише активно присутня у повсякденні, а й цілеспрямовано творить його для себе та інших за законами доцільності, комфортності, краси.

Отже, для того щоб у мисленні як діяльності та у його свідомій і суто рефлексивній організації невідворотно з’явилося таке місце, як *онтологічна картина*, що уможливує внутрішнім (інтелектуальним, почуттєвим, духовним) взором бачити світ таким, яким він є насправді, себто у своїй повноті і вичерпності, треба занурити онтологію МД у цей для людини штучно-природний субстанційний світ мислення із його особливим – ідеальним, поліінтенційним – простором, унікальною атмосферою мислекомунікації і водночас вільнодумного, безперервно рефлексивного стилю-вишколу життя. І це притім, що мис-

лення, якщо воно діяльно опанувало людиною чи групою, – це завжди складноорганізований простір, його особливі топіка (комбінація місць) і метрика (їх розташування між собою), тобто виходи в м е т а п л а н, у метадійсність, які мають чітко усвідомлюватися, розуміннево осягатися, рефлектуватися й обов’язково фіксуватися у методологічних схемах, передусім мислесхемах, як у його серцевинних, або безпосередніх, продуктах. У такий спосіб, організуючи мислення через виміри його простору, а саме через різні *топи* – реальності (сукупності об’єктів), діяльності (насамперед її структурних компонентів), знань (щонайменше у їх подвійному розмежуванні), тим самим конструктивно змінюється функціональний ритм *життєпотому сфери свідомості*: від хаотичного плетива думок, смислів, переживань, образів вона стає в локальних оазах методологічного мислення організованою, самозбалансованою (див. детально [49]).

Вочевидь багатовекторна інтенційність мислення й відтак смисложиттєвого буття особистості [35] зумовлює процесне розгортання підсистемних функціоналів сферного життєпотому трансцендентно вкоріненої свідомості, але лише за умов відсутності способів і/чи засобів новопосталих проблем. Так, подумки рухаючись в *n*-вимірах стосовно до заданих організованостей топіки і метрики свідомісно просякненого субстанційного простору мислення, по-перше, його інтенційність набуває розлогості й багатовекторності, розгалужуючись на всі ставлення-відношення “від особи – назовні” (себто на споглядальні образи речей, об’єктивний зміст, знакову форму, знання тощо); по-друге, повно реалізується сутнісне призначення самого мислення – *“нести інтенційні структури всередині себе”* [91, с. 531]. До прикладу, при читанні тексту розмірковування спочатку інтенційно роздвоюється на об’єктивний зміст і на його знакові форми, за якими цей зміст приховано перебуває, а потім мисленнєвій диференціації і деталізації підлягає як заданий об’єктивний зміст (концепти, тематизми, терміни, поняття, аксіоми, принципи, закони, факти й т. ін.), так і вказані знакові форми (символічні, семантичні, графічні, іконічні, індексальні). Тому, чим більш розвиненим у діяльно-функціональному аспекті є *інтенційний горизонт мислення*, тим більш багато площинне вактуальнення отримує процесна поліфонія так чи інакше свідомісно унормованого мислєпотому. В цьому ракурсі висвітлення онтологія становить унікальне місце

у структурно-функціональній мозаїці, або, точніше, є самотутня важлива ніша у динамічних структурах його самоспричинення і самоорганізації, детермінованих культурно-історичними обставинами людського життя. І ця інтенційно структурована самоорганізація поділяє *субстанційний засвіт мислення* на оприявнювані світи – об'єктивної реальності, ідеальної дійсності свідомості і мислення, філософських, наукових, методологічних та інших типів знання.

Інакше кажучи, результатом і продуктивним підсумком удіяльнення різних механізмів мислення є два базових типи знання, що обслуговують універсум людської діяльності: а) знання про об'єкти різноманітного діяння (вивчення, конструювання, відтворення тощо) і б) знання про саму діяльність і, відповідно, про її цілі і цінності, методи і засоби, технології і процедури, матеріал і продукти. Примітно, що ці два типи знань існують у сутнісно різних формах й у різний спосіб задіюються в колективну чи індивідуальну МД: першим притаманні об'єктивність, предметність, обґрунтованість, можливість і потреба перевірки на істинність експериментальним шляхом, другим – універсальність, надпредметність, достовірність і перевірка на можливість зреалізування у всеможливих системах суспільно продуктивного практикування. Об'єднувальним атрибутивним чинником обох названих типів знання є *рефлексія*, котра характеризує сутнісне наповнення методологічного мислення і методології загалом, полягає в інтенційованій фіксації свідомості або на об'єктах оперування – у їх сприйманні, уявному угледінні та поінформованості про них, або на діяльності – у баченні і знанні себе діяльним у тій чи іншій конкретній життєвій ситуації та в усвідомленні своїх дій, операцій, засобів, цілей, завдань, прогнозованого продукту виконуваної діяльності (див. далі наступний підрозділ).

У цьому аналітичному розрізі є підстави підтримати аргументовану думку Г.П. Щедровицького, що онтологічне уявлення об'єкта істотно відрізняється від знання про нього і, більше того, *посутньо отримувані онтологічні картини не становлять знання як таке*, хоча й сприяють його і добуванню, й оформленню. Підтвердженням цьому слугує *науковий експеримент* як один із базових емпіричних методів, що виник на зорі інституціоналізації науки (кінець XVII – XVIII ст.) для прямої і безпосередньої перевірки предметних онтологій. Так, на відміну від буденної практики, експериментальна дає змогу за штучно створе-

них умов у процесі пізнавальної діяльності вивчати спеціально сконструйований ідеальний об'єкт, що виявлений в онтології відповідними дослідницькими методами і засобами. “Не знання ми перевіряємо в експерименті, а наші онтологічні картини, наші ідеальні об'єкти. Ми відповідаємо на запитання: чи можемо створити таку ситуацію, у якій отримає реальне існування зафіксований у нашій онтологічній картині ідеальний об'єкт” [91, с. 495]. Саме із рафінованої експериментальної практики здобуваються як нові експериментальні факти та емпіричні дані, так і нові знання, які охоплюють одиничні залежності та різновагомі каузальні зв'язки сторін, характеристик, ознак досліджуваного об'єкта, й тому є *знаннями узагальненими*, хоча й за своїм походженням одержані з емпіричного матеріалу.

Загалом діяльнісна реконструкція і донині панівних натуралістичних онтологем здійснювалася лідером і Московського методологічного гуртка, починаючи з 1960-х років, кількома каналами: а) шляхом розробки категорій “предмет – об'єкт” і “природне – штучне”, б) через обґрунтування логіко-методологічних процедур конфігурування, об'єктивації, оприроднення, артифікації, в) у спосіб уведення до філософсько-методологічного дискурсу та узмістовлення понять-неологізмів “кентавра-об'єкта”, “плану-карти”, “моделі-конфігуратора”, “плана-конфігуратора”, “верстата методологічної роботи” та ін. Очевидно, що аргументоване висвітлення цього кола складних питань виходить за рамки мети і завдань цього дослідження й вимагає значних, розлогіх у часовій розгортці, інтелектуальних та вольових зусиль.

На завершення цього підрозділу окреслимо проблемне поле діяльнісної реконструкції феноменологічної онтологемі, яка сутнісно поки що не розглядалася методологами, хоча дотично визначена у двох контекстах: а) у рефлексивному переосмисленні традиційної для логіки, математики, епістемології (Г. Фреге, Е. Гусерль, К. Поппер) *критики психологізму* як дискурсної тенденції, окремого світогляду та інтелектуального руху, що пояснюють духовні явища, психодуховні феномени та ідеальні сутності роботою індивідуальної чи колективної свідомості (нагадаємо, що відправною тут є ідея і поняття *концепту* як “особливого стану душі”, енергетичного джерела свідомості П. Абельяра, 1079-1142); б) у методологічному аналізі реального стану і перспектив розвитку психології не тільки й

не стільки як соціоповедінкової науки, скільки як самобутньої універсальної сфери мислєдїяльностї (див. [39; 67; 82]).

У першому контекстї метаметодологування Георгїй Щєдровицький займає відкриту *позицію антипсихологізму*, про що свїдчить його висловлювання 1989 року: “категорія “суб’єкт – об’єкт” дає неправдиву онтологічну схему”, тоді як усі схеми психологїї [знаходяться] саме у їх форматї [91, с. 577]. І тут методологічним принципом є *схема ортогональної* (тобто на перетинї двох картин – ортогональної та оргдіяльностї) *організації простору мислення і діяльностї*, що пояснює двовимірність будь-якого свїдомо втілюваного мисленнєвого процесу й дає змогу немов би напряду працювати з об’єктами оперування (як це має місце у ситуації предметоцентрованого науковця), а й із діяльністю, котра здійснюється над такими об’єктами, й відтак із її базовими організованостями (структурою, матеріалом, методами, засобами, функціоналами), і котра охоплює різноплановий спектр соціальних взаємодій і комунікативних форм чи каналів з іншими – колегами – професіоналами, опонентами, навколишніми (що притаманно для проблемної ситуації методолога). До прикладу, суб’єкт-суб’єктні схеми Б.Ф. Ломова і діяльнісні схеми учнів О.М. Леонтєва перебувають у різних площинах простору мислення й тому вимагають різної організації МД із двома відмінними логіками – з однією злагожденістю думок для горизонтальної царини і зовсім з іншого – для вертикальної. І більше того, “методологічна теорія діяльностї розроблялася до леонтєвської психологічної теорії діяльностї”, і вся вона “є спотворення, психологізоване відображення методологічної теорії діяльностї” [Там само, с. 577, 583]. І якщо суб’єкт-суб’єктна (в даному разї – психологічна) схема прийнятна для онтологічної сторони бачення свїту, то вона докорінно помилкова відносно оргдіяльностї аспекту здійснення мислення.

Однак ризик вільного вживання “психологізмів (мовиться насамперед про широке вживання термінів “самовизначення”, “особистість”, “суб’єктивне”, “особисте позиціонування”, “інтенційність”, “свїдомість”, “психїка”, “особистїсна відповідальність”, “інтелектуальна функція рефлексії” та ін.) у системомислєдїяльностї методологїї істотно зріс у період становлення, починаючи з 1980 року, і розвитку *організаційно-діяльностї ігор* з огляду на зміщення практичного фокусу із безсуб’єктної об’єктивної діяльностї на

індивідуальну та колективну МД в оргтехнічних системах і суспільно значущих проблемних ситуаціях. І щоб звільнитися від *догм психологізму* Г.П. Щєдровицький пропонує ґрунтовно відрефлексувати три важливих м о м е н т и:

п о - п е р ш е, ідеологія матеріалізації психїки, рівно як і її поміщення в голову людини чи в саму людину, характеризує тупиковий шлях розвитку психологїї, поступ якої насправді треба здійснювати позасуб’єктно, субстанційно, мислєдїяльностї (див. також нами виголошені програмні узагальнення [63]);

п о - д р у г е, ідея логічного виведення вищих форм людської активностї із нижчих, інтелектуальної діяльностї – з емоцій і почуттів, свїдомих функціоналів і смислоформ – із несвїдомих надмірно спрощує *онтологію психїчного життя* особи, групи, соціуму; передовсім вона не враховує того, що *психодуховний свїт* людини зітканий із надскладних біполярних переплетень – феноменального і ноуменального, ідеального та емпіричного, досвідного і трансцендентного, природничого (органічного) і діяльного (штучного); до того ж йому сутнісно властива *рекурсивність*, котру, крім іншого, привносить субстанційно домінантна сферна організованість самобутнього життя свїдомостї (див. [46; 47; 61]);

п о - т р е т ь е, правильний розв’язок проблеми здолання психологізму в методологїї було віднайдене ще в 1960 році завдяки так званій схемі квадрата (фактично – мислєсхемі, отриманій за принципом кватерностї. – А.Ф.), що пояснює існування мислення як психїчного процесу (див. до прикладу [23]), а об’єктивно, як субстанції особливого гатунку (*рис. 21*). Найважливіше тут те, що мислення (до слова, як і знання) – це завжди оперування об’єктами і заміщення їх знаковими формами й перехід до наступного оперування зі знаками і символами у своїй сутнісній безобразній актуальностї; причому як діяльність воно розгортається перпендикулярно до відображення й має об’єктивний характер позасуб’єктної буттєвостї, адже “формується не на підґрунті почуттєвих форм пізнавального віддзеркалення, а поза ними”; більше того, мислення “є система, яка сформувалася і розвивається ортогонально до цих форм почуттєвого відображення і підпорядкування їх собі, та яка асимілювала й долучила їх за нормами активного освоєння й діяльного відтворення [91, с. 578; 579; 581]”.

Отже, використовуючи психологічну термінологію, методолог має орієнтуватись на

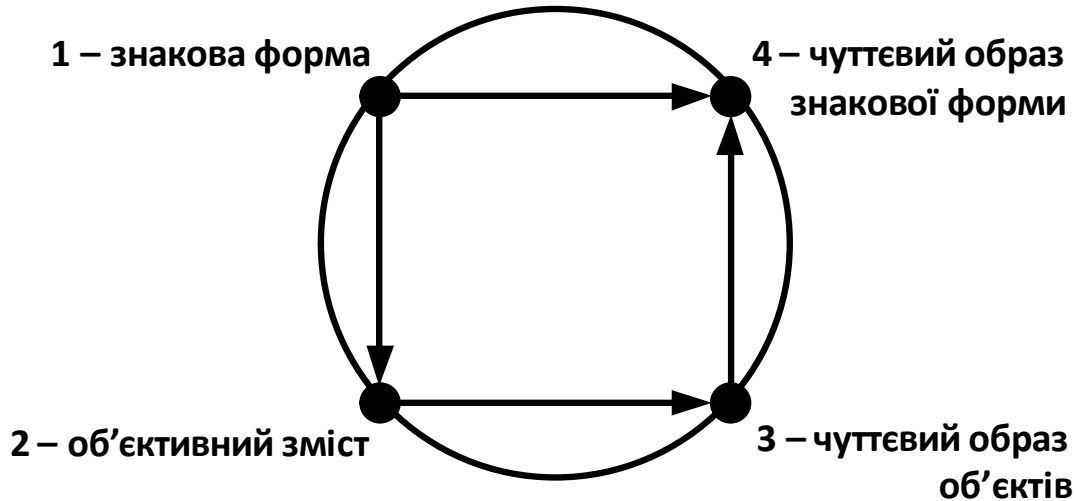

Рис. 21.

Схема складових-сторін мислення в його логічному об'єктивному обґрунтуванні (за Г.П. Щедровицьким [80, с. 40])

нормативну заданість діяльності та її зорганізованостей, опрацьовуючи в термінах діяльнісних онтологем, такі змістовно споріднені, проте смислово відмінні, категорійні поняття, як “суб’єкт”, “суб’єктне”, “суб’єктність”, “суб’єктивність”, або “особа”, “особина”, “особистість”, “вособистіснення”. Ні шляхетна дисципліна розуму, ані висока методологічна культура не допускають вільного чи бездумного використання термінів, понять, дефініцій, тематизмів, характерного для буденної лексики і почасти для малограмотної наукової мови. Приємно констатувати, що онтологія МД, незважаючи на свій молодий вік, сьогодні володіє достатнім потенціалом збагатити наявні інтелектуальні засоби психологічної роботи повновагомим діяльнісним змістом. А це означає, що психологія і методологія мають широкі перспективи співорганізаційного розвитку і світоглядної єдності, адже “не може бути сьогодні психології, яка б, поперше, не співвідносилась із практичними розробками і, по-друге, не підлягала методологічному контролю і керівництву. *Поза рамок методологічної думки ніякої психології більше бути не може...*” [88, с. 125].

З огляду на сказане, нами спільно з О.Є. Фурман нещодавно було проведено фундаментальне дослідження *методологічної організації психології як сфери мислєдїяльності*, що обґрунтовує альтернативний погляд на цю соціально-поведінкову науку не як певну систему знань і відповідних їм методів пізнання та конструювання психічних процесів, станів, властивос-

тей, тенденцій, а як самобутній вселенський універсум людської діяльності й відтак як на особливий світогляд і на здатність бачити все у фокусі людини (див [67], а також [39]). При цьому різнобічно аргументовано, що таке розлоге розуміння психології як сфери МД, по-перше, не заперечує наукового (об’єктно-предметного) методу до її полідисциплінарної розробки, хоча й указує на його редуційні фільтри та пояснювальні обмеження, по-друге, виявляє універсальний спосіб розширення компетентнісного горизонту впливу психології на особисте і суспільне життя та культурний розвиток громадян і всього людства. Комплексним інструментом вирішення останнього надзавдання, як і в нашому теперішньому випадку, став авторський **циклічно-вчинковий підхід**, що дав змогу змістовно деталізувати канонічну оргсхему розгортання вчинку Володимира Роменця (ситуація, мотивація, дія, післядія) у вигляді *чотирьох тематизованих дослідницьких стратегем персонального мислєвчинення*.

6. ПІСЛЯДІЯ ЯК ЧЕТВЕРТА СТАДІЯ: РЕФЛЕКСИВНЕ ЗАМИКАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ШЛЯХОМ РІЗНИХ ОТОТОЖНЕНЬ

Рефлексія, як відомо, – це (а) самоорганізована інтенція свідомості (б) відносно знання, яка (в) надходить від “табла свідомості” (актуального потоку ідеальних образів), (г) або самодіяння зі знаннями “зсередины –

Рис. 22.
Схематичне зображення рефлексії (за матеріалом [91, с. 410])

назовні” як (д) з об’єктами оперування, так і (е) з діями і діяльністю (є) у сфері МД (рис. 22). Рефлексія становить сутність методологічного мислення, методологування і метаметодологування. Більше того, методологія, первинно виникаючи на фундаменті рефлексії, перетворює її на атрибутивну, унормовану, засобово і технічно забезпечену, процедуру. Так, якщо будь-яка зріла, свідомісно інтенційована і сценарно довершена, *технологія методологічної роботи* реально постає як особлива організація рефлектувально здійснюваної МД, то саме процедура рефлексії утворює осереддя чи квінтесенцію мисленнєвої діяльності методологічного, а то й метаметодологічного, вишколу. В цьому разі досягається сенс і виконується призначення методологічної роботи – “розгортати організм методології, втягуючи всередину цієї сфери різний матеріал і переробляючи його відповідно до засадничих системоутворювальних принципів цього організму” [91, с. 374]. Тоді він інтенсивно розвивається шляхом чи каналом перетворення масиву здобутків усієї людської, й передусім етнонаціо-

нальної, культури – ідей, ідеалів, цінностей, норм, еталонів, знань, значень, смислів і т. ін. Ця місія професійного методологування, й особливо рефлексивного метаметодологування, суголосна людській діяльності загалом.

Отож *методологія – це головно відкрита система рефлексії*, тобто інтенційована рефлексія з приводу власної діяльності, щонайперше МД, методологічної діяльності, причому або вже здійсненої (ретроспективна рефлексія), або перебігу реально здійснюваної (актуальна, ситуаційна рефлексія), або тієї, що планується, програмується, проектується, сценарується і буде здійснюватися в майбутньому (перспективна рефлексія). Як рефлексія самої себе методологія – це водночас спосіб поєднання рефлексії і діяльності, або особливої форми організації і своєрідного закільцювання рефлектованої і рефлектувальної діяльностей, котре призводить до такого їх інтеграційного взаємопроникнення, що утворює одну, власне методологічну чи метаметодологічну, МД, котра становить суть і відмінну атрибутивну ознаку методології та пов’язує у форматі

останньої пізнання, критику, проектування, нормування у єдину покомпонентну спіраль методологування як мислевчинення.

Зазначений концептуальний згусток новітнього призначення методології як сфери рефлексивної МД Г.П. Щедровицький обґрунтовує таким чином: “Як рефлексія методологія може бути спрямована на саму себе. Тут відбувається одночасно замикання і розширення методологічної діяльності, розширення від методології до діяльності загалом, замикання [універсуму] діяльності методологічною діяльністю. Остання одночасно виявляється й обтяжною діяльністю у цілому, і долученою всередину неї. Практично це означає, що відбувається взаємоототожнення методологічної діяльності і діяльності, точніше – методології і діяльності, що створює методологічну діяльність як замкнене ціле діяльності. Отже, методологія пізнає і проектує саму себе й саме у такий спосіб реалізується як діяльність” [91, с. 412]. Для нас очевидно, що це вже не стільки сама методологія як надскладний організм із самобутнім субстанційним осердям мислення, скільки її метасистемна миследіяльнісна практика – *рефлексивне методологування*, сфера якого безперервно і стало втягує у свою орбіту найрізноманітніший вітакультурний матеріал, захоплюючи одночасно й інші діяльності, асимілюючи й реконструюючи їх, утверджуючи власні структури та функціонали. У руслі здійснення миследіяльно центроване методологування створює масив власних зорганізованостей на різних пластах-нашаруваннях свого полісистемного розиткового утвердження (див. попереду *рис. 7*). Врешті-решт це спричиняє безперервну зміну і перебудову всього вселенського універсуму людської діяльності, котрому методологія делегує канонічні копії та культурні взірці свого функціонування, розвитку, самоорганізації, саморефлексії.

Замикання рефлексії на діяльності та вищщення МД до рефлексії ставить одну із засадничих проблем фактично завжди практично зорієнтованої методології – *цілеспрямованого конструювання професійної технології й похідних технік-процедур методологування*. Для її прийняттого вирішення щонайперше всі відрефлексовані системні організованості методологічної роботи поєднуються із їх змістовим наповненням, тобто розглядаються в діалектичному взаємодоповненні зі способами, прийомами і засобами використання їх у наступній МД. Окрім того, вказана технологія у її миследіяльнісній цілісності завжди має

вчинково-канонічну сценарну побудову, що охоплює чотириланкове покомпонентне її розгортання – ситуаційну актуалізацію, змістово-функційне відновлення, оргдіяльнісне здійснення і підсумкове рефлексування. Водночас треба пам'ятати про інтегративну чи замикальну функцію методологічної рефлексії, яка ліквідує відмінність між процедурами отримання і викладу, що взаємоспричинюють одна одну. Тому не так важливо, наслідком чого є і мають бути ці організованості – або того шляху, який реально пройшов у своєму мисленні методологічно грамотний дослідник, або маршрутом раціональної реконструкції цього шляху за допомогою задіяння власних інтелектуально-рефлексивних ресурсів. Найголовніше тут те, що “діяльності без рефлексії не існує... Діяльність без рефлексії перетворюється в автоматизовану поведінку, в машинний рух. Але це вже не діяльність... Єдине питання в тому, що зуміла схопити і виявити рефлексія. Те, що вона виявила, те і є, те й задіяно в діяльності, а все решта просто не існує для універсуму останньої... Рефлексія – це те, що приєднує індивідуальне мислення та персональну діяльність до соціального, до загальнолюдського, те, що створює соціальну й суспільно значущу сторону мислення. А тому соціально й суспільно значуще буде існувати тільки те, що зафіксовано й виражено в рефлексії” [91, с. 418-419].

У пропонованій тут *авторській концепції метаметодологування рефлексивне замикання є четвертою, завершальною стадією розиткового становлення методологічного мислення як мислення над мисленням про світ*. Повний учинковий цикл такого замикання здійснюється завдяки *різноманітним рефлексивним ототожненням* та охоплює чотири онтогенетичні с т а д і ї (*рис. 23*):

– с и т у а ц і ї на характеризує певну просторово-часову конфігурацію місць, обставин, сил, смислів, дій в універсумі людської діяльності, що в онтологічному форматі висвітлення поєднує занурене у світ діяльності мислення із самою діяльністю, у результаті чого й відкрита та проаналізована *миследіяльність* як вселенська універсальна сфера активної присутності людини у сучасному глобалізованому світі. Цей важливий початковий момент рефлексивного ототожнення посилюють і водночас конкретизують такі максими фундатора СМД-методології 1989 року: “У людей не може бути мислення, відмежованого від діяльності, і діяльності, від-

1 – СИТУАЦІЯ РЕФЛЕКСИВНОГО МИСЛЕВЧИНЕННЯ:

поєднання зануреного у світ діяльності мислення із самою діяльністю, у результаті чого отримана мислєдіяльність як універсальна сфера активної присутності людини в матеріальному світі; так постає методологія як рефлексія із приводу власних МД і мислєвчинення

2 – МОТИВАЦІЯ РЕФЛЕКСИВНОГО МИСЛЕВЧИНЕННЯ:

уподібнення мислення, у яке занурена онтологія МД із самою мислєдіяльністю, коли методологія проектує, конструює, пізнає і критикує саму себе, проектуючи, конструюючи, пізнаючи і критикуючи таким чином діяльність загалом; відтепер методологія розвивається як самотутня мислєдіяльнісна сфера рефлексивного методологування

4 – РЕФЛЕКСИВНЕ ПРАКТИКУВАННЯ

– післядіяльна онтологема вчинення, що характеризує зняття, отож заперечення й водночас збереження на новому рівні буттєвості, актуалізаційних і трансляційних мегапроцесів відтворення діяльності у фінальних актах системної рефлексії стосовно продуктивності та корисності здійснюваного відтворення як циклічно завершуваного вчинку

3 – УДІЯЛЬНЕННЯ РЕФЛЕКСИВНОГО МИСЛЕННЯ:

здійснення конкретного вчинкового акту як ототожнення рефлектувального мислення із мисленням рефлексивним, тобто із мисленням мисленнєвим, отриманим унаслідок попередніх двох уподібнень; далі методологія оформляється як канонічна рефлексія самої себе як особливий спосіб зв'язку рефлексії та діяльності, врешті-решт як самотутній канал сферного уреальнення МД і професійного методологування

Рис. 23.

Зв'язок онтогенетичних стадій рефлексивно-вчинкового замикання методологічного мислення із різними рефлексивними ототожненнями (автор А.В. Фурман, створено 05.12.2021 р., друкується вперше)

окремленої від мислення”. “...Діяльність поза мисленням є злочин, який підлягає кримінальному переслідуванню, ... тим самим я відправляю туди, “в кримінальний злочин”, усіх психологів, котрі розмірковують про діяльність як таку. І тому виникло поняття “мислєдіяльність”, яке сьогодні замінює надмірне спрощення, що фіксоване у понятті діяльності, й інше непомірне озвичайнювання, що закріплюване у понятті мислення” [91, с. 587];

– м о т и в а ц і й н а полягає у переході ситуації метаметодологування у свідомісно зрілу мотивацію і формування такого інтенційного горизонту думання, у якому мислення, в котре занурена онтологія МД, отримує рефлексивне ототожнення із самою мислєдіяльністю. На цій, другій, стадії зазна-

ченого ототожнення методологія як складна інтелектуальна діяльність “проектує, конструює, пізнає і критикує саму себе, проектуючи, конструюючи, пізнаючи і критикуючи таким чином діяльність загалом” [91, с. 413]. Вона відтепер є самотутнім організмом чи універсумом діяльності, точніше – мислєдіяльнісною сферою філософського методологування, де саме це ототожнення перетворює методологію-методологування у відносно замкнену, цілісну полісистему, проте з можливістю і внутрішніми ресурсами їх подальшого поступального розвитку відповідно до принципів культуровідповідності, канонічного вчинення і багатьох знань, безперервно втягуючи у свій неповторний світ як доконче різний ковітальний матеріал, так і інші діяльності й фрагментарні удіяльнення;

– д і я л ь н а, або третя стадія висвітлюваного ототожнення, є головною у тому незаперечному сенсі, що охоплює вказане ототожнення як конкретний *учинковий акт* у його ситуаційно та мотиваційно спричиненому здійсненні: рефлектувальне мислення уподібнюється із мисленням рефлектованим, себто із мисленням мисленнєвим, отриманим унаслідок попередніх двох ототожнень. У цьому розрізі метаобґрунтування *методологія – це канонічна рефлексія самої себе*, структурно-функціональний модуль взаємопрониклого поєднання рефлексії і діяльності, врешті-решт “особливий спосіб зв’язку рефлектованої і рефлектувальної діяльностей, особлива форма організації того й того, а водночас й особлива форма організації діяльності загалом” [91, с. 413] та самобутній канал сферного уреалення миследіяльності;

– п і с л я д і я л ь н а, четверта, кінцева стадія – це *ототожнення методології із її саморефлексією* як завершальний акорд подієвої, процесно продуктивної, розгортки повноцінної *спіралі методологічної рефлексії як учинку метаметодологування*. Оскільки рефлексія “справді відіграє провідну роль у методологічному мисленні і не має предмета як такого” [91, с. 363], то вона не обмежена будь-якою предметністю, а першочергово стосується діяльності, миследіяльності. Тому методологія у своїй рефлексії як осередді власного самобуття спрямована лише на саму себе, тобто у цьому розлогому вимірі буттєвості вона є *саморефлексія*, причому і розпросторюваного формату методологічної діяльності, і розширення обривів самої методології як живого організму чи сфери МД до всесвіту людської діяльності. У ситуаційній локалізації саморефлексія – це погляд методології в особі мислителя чи дослідника, котрий професійно займається метаметодологуванням, на себе як на особистість, яка здійснює процедурно й засобово зрілу МД у переході її на найвищий щабель – канонічно довершеного, оргдіяльнісно виваженого й інструментально забезпеченого, *мислевчинення* (див. [53]).

Отже, саморефлексивною, циклічно-вчинковою, траєкторією завершується створення самобутнього часопростору становлення еволюційних стадій методологічної рефлексії і самоусвідомлювальних переходів між окремими структурно-функціональними рівнями розвитку методологічного мислення, що довершує інтелектуально конструйований світ методології у єдності й практико зорієнтованих

удетальненнях зі сферою компетентнісного методологування. У результаті отримана нами *модель рефлексивно-сценарного закріплення новітньої методології* на сьогодні являє собою цілісну *онтологічну картину методологічної МД*, а в перспективі – всесвіту миследіяльності і мислевчинення в цілому. Подієвим підтвердженням цього є, з одного боку, творення й розвиток *технології методологічної роботи* (варіативне збалансування принципів, способів, методів, процедур, технік і пов’язаних з ними засобів та інструментів) і їх полісистемного продукту – *оргтехнології рефлексивного метаметодологування*, з іншого – формування і вдосконалення канонічних практик – методологічних семінарів і сесій, організаційно-діяльнісних та організаційно-вчинкових ігор та ін. Однак ці напрямки соціокультурного утвердження методології потребують окремого метадисциплінарного дослідження.

ВИСНОВКИ

“...специфіку системного підходу можна визначити лише при описанні структури і форм організації методологічної роботи, оскільки... системний підхід існує тільки як підрозділ та особлива організованість методології і методологічного погляду на світ і людину”
(*Георгій Щедровицький*
[35, т. 4, с. 12; 80, с. 102; 81, с. 39])

У результаті проведеного міждисциплінарного дослідження на м е т а м е т о д о л о г і ч н о м у щаблі рефлексивно-вчинкового здійснення його мета досягнута, основне і похідне завдання вирішені, об’єкт розкрито в онтологічно повноформатній панорамності, а предмет – *методологічна рефлексія* – сконструйовано формами, методами, засобами та інструментами авторського *метаметодологування* в надскладній сценарній архітектоніці: а) спільно тотожних логік її розгортання із методологічним мисленням і методологією загалом, б) виконання свідомої методологічної роботи з комплексними структурами різнотипних знань, в) чотирьох стадій її генетичного становлення як циклу вчинення і як сценарно зафіксованого вчинку творення методології, г) системного знання як про рефлексію, так і про саморефлексію, котра становить надзвичайний спосіб поєднання рефлектованої і рефлектувальної діяльностей, д) розвиткового руху-поступу миследіяльності

у річищі актуалізованого методологічного знання, що породжує багатоліку дійсність рефлексії, е) вактуальнення, самоорганізації і мислевчинкового її перебігу за рамками методології – у сферній свідомісній дійсності метаметодології і рефлексивних практиках та екзистенціалах метаметодологування. Найістотніші здобутки цього дослідження полягають у таких **узагальненнях і висновках**.

1. Методологічна теорія діяльності у складносистемній комбінації її основоположних засновків і тематизмів, базових онтологічних уявлень і картин, концептів, понять і категорійних засобів, логічних принципів і нормативів рефлексування, мисленневих схем і моделей створена *філософською школою Г.П. Щедровицького* у результаті виконання в 60-70 роках ХХ століття другої великої дослідницької програми. На міцному фундаменті цієї теорії формується **системодіяльнісний підхід** як провісник *нової філософської методології*, що пріоритетно орієнтує методолога не на науково-предметні уявлення і парадигми, а на перетворення, конструювання та розвиток засобів, методів і структури взаємопрониклих мислення і діяльності, тобто на їх *саморефлексію* в найголовнішому осередді – *методологічній організації мислення*, що знайшло аргументоване семантичне відображення у наступності дванадцяти принципів названого підходу. Однак усі ці вагомні здобутки визнаної філософської школи сьогодні потребують не стільки адекватного миследіяльнісного відтворення, скільки істотної інтелектуальної і суто *методологічної реконструкції*, зважаючи на кардинально іншу соціокультурну ситуацію цивілізаційного повсякдення людства та українського суспільства зокрема. До того ж не з'ясованим залишається питання *архітектоніки загальної теорії діяльності* із метаметодологічних позицій та у форматі поетапно здійснюваної **методологічної рефлексії як повноцінного мислевчинення**.

2. Методологія як новий інтегральний спосіб мислення, що синтезує філософування, наукове пізнання, культурно-історичне дослідження, низку прикладних підходів і різнопредметних знань, постає на засадах *онтології діяльності* й утверджується як **мет** а п р о е к т *розширення сфери свідомості* у її центральній ланці – **методологічному мисленні**, яке у собі своїм вактуальненням знімає і філософію, і науку, і теорію пізнання та епістемологію, і практику як атрибутивний спосіб квітального уприсутнення людини,

групи, спільноти у світі. Так, власне, конструюється й довершується один у своєму роді – оригінальний і неповторний – **світ методології**, що охоплює чотири сторони-материк своєї буттєвості (вчення-онтологема, система раціогуманітарних знань, сфера-організм миследіяльності, спосіб життя як практичне мислевчинення). Важливо, що в онтологічному сенсі практика і діяльність співпадають: *практичне існує як свобода удіяльнення, тоді як усе є діяльність, або живе практикування людиною чи спільністю діяльностей*. Тому практикодіялісна прагматика визначає цілі методології, яка ресурсами *рефлексивного мислення* втілює у життя *критерій реалізованості* всього того, що продукується метаметодологуванням (ідеї, поняття, категорії, схеми, моделі, методи, програми, проекти, засоби, інструменти мислення і діяльності).

3. Примітними атрибутивними ознаками методологічного дослідження *категорійної дійсності та онтологічної мозаїки діяльності* є щонайменше ш і с т ь **основоположень**: а) категорія “діяльність” обґрунтовується як більш фундаментальна і загальнозначуща для методології, аніж категорія “мислення”, де остання постає як різновид першої, а саме як *мисленнева діяльність* за умови реального існування світу поза субстанційною самотутністю мислення; б) створення будь-якого однорідного об’єктивного уявлення можливе двома шляхами-методами – *натуралістичним* (пізнання матеріалу природи і світу в їх об’єктно-предметному багатоманітті) і *діялісним* (вивчення самих систем діяльності та мислення у взаємодоповненні їх засобів, методів, структур, процедур, семантики, схем, норм тощо); в) діяльність опрацьовується *онтологічно*, тобто становить безсуб’єктну дійсність, що опановує людиною, котра, будучи захоплена нею, уможлиблює її реальне здійснення, втілюючи у повсякдення норми і цінності відповідно до вимог *принципу культури відповідності*; г) діяльність може бути задана тільки через *процес відтворення* каналами актуалізації і трансляції культури (еталонів, взірців, норм, парадигм), що унаслідок відома схема відновлення діяльності, яка характеризує мислення і діяльність у їх особливому субстанційному зв’язку та унікальному соціотворчому призначенні; д) *рефлексія* становить сутність методологічного мислення і методології, яка фактично виникає на її ґрунті, тому в теорії діяльності понятійна визначеність рефлексії набуває онтологічного статусу: це самотутній

інтелектуальний процес і водночас найважливіший механізм розвитку діяльності, взаємозалежний перебіг яких ініціюється проблемними ситуаціями й діяльно виходить на методологічний рівень власного розвиткового функціонування за чотиристадійною спіраллю вчинення аж до замикання методологічного мислення шляхом різних ототожнень (методології і діяльності, методологічної діяльності і рефлексії, методології і саморефлексії); е) врешті-решт методологічна організація мислення, взаємодоповнюючи системний і діяльнісний погляди на світ, людину, соціум, узасаднює та формує *сисметодіяльнісний метапідхід*, що конструюється у єдності кількох знанневих модулів-функціоналів – способів онтологічного бачення, засобів і методів мисленнєвої роботи, рефлексивних процедур-траєкторій мислевчинення та ін. Відтак **теорія діяльності** *виявляється останнім фундаментом та основою методології як свідомісно організованої сфери миследіяльності*.

4. Для вирішення завдань і досягнення мети дослідження була спеціально створена авторська хитромудра *конструкція метаметодологічної оптики* вивчення і рефлексивно-вчинкової реконструкції загальної теорії діяльності. А це означає, що на доповнення існуючій самобутній *методологічній оптиці* вдалося розробити та освоїти такий *надскладний механізм рефлексивного мислевчинення, як метаметодологічна оптика*. Якщо суть першої складає системний набір методологічних засобів утвердження постнекласичної раціональності у чотирьох сегментах інтелектуального практикування (пізнавального засобу, факту-свідчення особливої спрямованості свідомості дослідника, інструменту методологування і ресурсу саморефлексії здійснюваної діяльності), то сутність другої (як мінімум, подвоєної) оптики становить *інтегрований механізм підбору та укомплектування лінз-модулів* взаємозалежних мислення, розуміння, діяльності, рефлексії, що спричинено логікою постійно повторюваного рефлексування, труднощами метаметодологічної роботи в оперуванні множинними знаннями, високою проблемністю ситуації методологічної діяльності та неможливістю досягти скільки-небудь сталої циклічно-вчинкової організації саморефлексії через відкритість і невизначеність актуально виконуваної миследіяльності. Конструювання цієї *метаоптики* здійснено за квінтетною логічною схемою філософських категорій “*універсальне – загальне – особливе*

– *одиничне – конкретне*”, що сукупно відіграють роль рубрикованого рамкового основоположення методологічного мислення та аргументованих засновків розрізнення системного рефлексивного знання. У результаті *за вертикаллю* функціональної розвитковості істотно розширено мисленнєво-рефлексивний горизонт метаметодологування, за якого операційно-інструментальне зреалізування чітко структурованих рівнів-організованостей вказаного знання повно характеризує авторську метаоптику, де роль універсального виконує розроблена нами *вітакультурна методологія*, місце загального посідає складна диспозиційна палітра взаємодоповнювальних лінз-засобів *сфери професійного методологування*, що супроводжуються створенням особливого – модульно-розвивального – оргпростору, положення якого займає запропонований нами *циклічно-вчинковий підхід* із його чотирма принципами, шістьма закономірностями і низкою похідних нормативів, позицію *одиничного* втілює авторська *схема-модель мислевчинення*, що реалізує вимоги принципів кватерності, поіменованості, культуровідповідності, прагматичності, вчинковості, місце *конкретного* посідає мікромізована фрактальна цілісність особливо понятійного уявлення про предмет, що знаходить графічне вираження у вигляді *мислесхеми* (квадрату, огорнутого колом) і його чотирьох-п’яти сутнісних категорійних визначень (дефініцій).

5. *Горизонталь* обстоюваного тут метаметодологування становлять *стадії розвитку методологічної рефлексії* як довершеного циклу вчинення і як учинку творення методології загалом у наступності п’яти кроків чи етапів: *передситуація* – ідея діяльнісного підходу і методологічна організація мислення, *ситуація* – конструювання онтологічних схем діяльності та організації її відтворення, *мотивація* – занурення мислення у діяльність і постановня онтології миследіяльності, *вчинкова дія* – занурення онтології миследіяльності в мислення і виконання вимог принципу множинного знання, *післядія* – рефлексивне замикання методологічного мислення через різні рефлексивні ототожнення. У такий спосіб здійснене *рефлексивно-вчинкове сценарування* як детальний опис-характеристика плинності визначальних подій творчого шляху мислителя дало змогу досягнути інноваційного результату в кількох аспектах: а) утвердити ідеали постнекласичної раціональності із

їх синтезом різнопредметних знань і множинними полями рефлексії, б) зафіксувати мислекомунікаційну подієву мозаїку (семінари, доповіді, дискусії тощо) і подробиці сценарно-координаційної лінії персоніфікованого komponування загальної теорії діяльності, в) реконструювати названу теорію за логіко-канонічною оргсхемою покомпонентного розгортання вчинку створення методології, г) виявити донині незбагненні горизонти *саморозвитку методологічного мислення* як універсально-вершинної свідомої здатності у його серцевинному осередді – *генезі методологічної рефлексії* як повновагомого вчинку метаметодологування. Авторським креативним підсумком стала *м а т р и ц я* вказаної генези, горизонталь якої утворюють стадії розвитку рефлексії, вертикаль – вищеподана метаметодологічна оптика дослідження. У результаті отримано своєрідну *м а п у інтелектуальних відкриттів*, що каталізовані у вигляді 25-ти табличних місць чи полів, кожне з яких за двома критеріальними ознаками-параметрами вказує на конкретні онтологічні, категорійні та епістемологічні здобутки сучасного світу методології і новоявленої сфери професійного методологування. На тлі сув'язі аргументованих переваг обстоювана матриця, крім того, має *таксономічну побудову* – згармонізовує логіко-змістові одиничні поля за ієрархічними рівнями, рангами, аспектами чи модусами їх різноспрямованої організації задля виходу у *полірефлексивну позицію м е т а*, коли один і той же локалізований матеріал (знання, схеми, моделі тощо) входить до різних, по-новому надсистемно сконструйованих, квінтетних комбінацій – *таксонів*. Отож, уперше створена і презентована *матриця метаметодологічного дослідження методологічних теорій і систем*, що упрозорує в деталях їх онтологічні, категорійні, епістемологічні та засобово-інструментальні ресурси і є своєрідним *п у т і в н и к о м* як її адекватного витлумачення, так і уможливлення технологічно зрілого *рефлексивного сценарування* творчого та життєвого шляху будь-якого мислителя-достойника.

6. Чинним дослідженням доведено, що джерельним підґрунтям відпочаткового зародження методологічної рефлексії є розгола *пропедевтична стадія* її розвитку, в осередді якої перебувають *ідея діяльнісного підходу*, що фундується на відомій світоглядній максимі: єдиною реальністю людської буттєвості є діяльність, і *концепція методологічної ор-*

ганізації мислення, яке, конструюючи достеменне предметне поле методології, рефлексивно інтегрує й метасистемно знімає всі наявні форми і типи мислення, через які актуально та потенційно оприявнений світ, і реально постає як нова універсальна форма чи спосіб думання. На сферній периферії зазначеного осереддя знаходиться згармонована сукупність епістемних утворень і засобів мислення та діяльності, зокрема, *авторські мислесхеми і моделі*: а) складників-тактів методологічного повороту мислення як рефлексивно-канонічного вчинення, б) циклічно-вчинкової реконструкції методу системного аналізу в єдності різновагомих процедур і стадій проведення, в) змістової інваріантності системного знання, що вимагає чотирипланового розуміння будь-якого тексту як завершеного циклу аналітичного вчинення, г) квінтетного набору пластів чи поясів методологічної діяльності (всемоżliвих практик, наукових та інших предметів, окремих методологічних розборок, загальної методології, метаметодології як методологічної авторефлексії), д) еволюції наукового предмета, що унаявлена у двох системах координат: “абстрактне – конкретне” і “логічне – емпіричне”, а також *схеми Георгія Шедровицького*: першого і другого (у двох версіях) поняття системи, подвійного (множинного) знання, триплощинної (просторової) побудови найпростішого наукового предмета, уконкретнення цілісної предметної структури. Воднораз аргументовано, що сучасний *с в і т* методології, на відміну від епістемної царини теорії, – це сфера потенційного виникнення й актуального існування *системних проблем і складно-розвиткових об'єктів миследіяльнісного опрацювання* у двох взаємопрониклих напрямках: мисленнево-рефлексивного породження, зростання та удосконалення *самобутнього організму методології*, що живе в кооперативно-комунікативних оазах думання і смислотворення та об'єктивується у постійно відновлюваних і новопосталих формах, методах, засобах та інструментах мислення і діяльності, та *професійного методологування*, котре здійснюється як живе – безмежно відкрите за ступенями свободи, але культурницьки (символічно, семантично, графічно) унормоване – *практикування* організму методології й котре реально дає змогу: 1) мисленнево охопити кілька різних предметів і працювати немовби над ними в рамках складного об'єкта, 2) не тільки рефлексивно вивіститися над сукупністю предметів, а й перетворити їх на об'єкти

роздумувального оперування, 3) виконувати повноцінні багатоцільові системні й поліструктурні дослідження, 4) за певних умов досягати циклічної завершеності системного вивчення й формувати поліпредметне уявлення складного об'єкта метасистемно.

7. С и т у а ц і я конструювання онтологічних схем діяльності та організації безперервного мегапроцесу її відтворення є *першою стадією розвитку методологічної рефлексії*, що характеризує сценарну архітектоніку відпочаткового становлення *вчинку колективного творення методології* як культурозбагачувального проекту. При цьому онтологічне конструювання універсуму діяльності у вигляді абстрактної і конкретної схем було здійснено у чотири еволюційні такти чи етапи її відтворення: *с п о ч а т к у* у світі діяльності основним обґрунтовано *процес репродукування, відновлення*, який конструює її у формі об'єкта будь-якого оперування, а тому схема відтворення діяльності прийнята за рамкову умову вnormованої людської буттєвості загалом, *д а л і* було протиставлено *базові онтологемі* вчинку відтворення діяльності, здійснюваного в контексті вітакультури, шляхом переінтерпретації зв'язків у форматі дихотомій “ситуація – практикування”, “норма – реалізація” та у вчинково довершеному циклі удіяльнених процесів ситуювання, актуалізації, трансформації і рефлексивного опрацювання, *п о т і м* була виконана процедура конкретизації абстрактної схеми діяльності, безпосередньо пов'язана з описом таких *діяльнісних механізмів*, як організоване *навчання* (головно за вчинковим освітнім сценарієм), *нормування* (розробка норм та їх обов'язкове дотримання у повсякденні), *поціновування* (визначення значущості, якості, вартісності, достоїнства тощо окремої діяльності) та множинного, нарізно мультисоціального і полікультурного, існування й, відповідно, *воб'єктивування* всього діяльнісного у різних вітальних модусах утвердження свідомої здатності осіб, груп, спільнот, *н а с а м к і н е ц ь* відрефлексовано цілий спектр можливостей прикладного застосування конкретної онтологічної схеми діяльності щонайменше у чотирьох сегментах суспільного практикування: світоглядного орієнтування, шаблону мислєдїяння, евристичного ключа-коду побудови інваріантних моделей діяльності, накладання одних блоків чи субсистем удіяльнення на інші та конструювання практико інтегрованих модулів мислєдї-

яльності. Крім того, детально проаналізовані структура, функції і переваги *схеми акту діяльності* як елементарної клітинки активної присутності людини у світі, висвітлена зв'язуюча, передусім координаційна, коопераційна й регуляційна, роль цих актів у відновленні і роботі складних систем діяльності – соціотехнічних, організаційно-технічних (ОТС), органічно-штучних (О/Ш), самоорганізаційно розвиткових (зокрема, висновується, що всі об'єкти практики і діяльності є *кентавр-об'єктами*, що поєднують органічний і штучний, або натуральний і рукотворний, власне природний і діяльнісний, компоненти). Отож, за логікою всезростаючої рефлексії аргументовано, що *глобальне відтворення* діяльності охоплює чотири основних ієрархічних р і в н і системної організації: а) на вершині – репродукування масової діяльності, котрому нормативно суголосні загальні людські цінності і здобутки культури; б) нижче рівень – існування сфер діяльності, які самостверджуються через власні соціальні інститути та установи; в) далі – ОТС, що підтримується і розвивається протоколами координації, субординації і комунікації; г) й у засновку – *поле актів діяльності*, які реалізуються різними способами і засобами окремими акторами.

8. М о т и в а ц і я в осередді інтенційності свідомого занурення мислення в діяльність і постання корпусу мислєдїяльнісних уявлень є *другою стадією розвитку методологічної рефлексії*, що: а) узасаднюється на ідеї і робочій схемі мислєдїяльності та схемі кроку нормативного відокремлення діяльності, б) передбачає вторинне об'єднання норм культури у єдиному потоці актуалізації виконання діяльності, в) буттєво існує на всіх чотирьох рівнях її відтворення – універсуму, сфер, ОТС, окремих актів, г) дає змогу створити *онтологію мислєдїяльності* поза субстанційною дійсністю мислення, яке відтепер оголошується невід'ємною складовою самої діяльності. Докладно аргументовано, що трипоясова *с х е м а* МД (практичної мД, думки-комунікації і чистого мислення) належать не до онтологічних, а до *організаційно-свідомісних, методологічних*, адже упрозорує найпродуктивніший шлях-спосіб будь-якого колективного мислєдїяння, відіграючи роль ідеального узасаднення чи шаблону в організації ковітального творення інтелектуалами-діячами навколишнього світу і самих себе як особистостей та індивідуальностей. Більше того, за умов її належного зреалізування під час роботи ме-

тодологічних семінарів чи оргдіяльнісних ігор почасти вдається сконструювати унікальний *часопростір метаметодологування*, у якому існує неподільний зв'язок усілякої дії і діяльності, мислення і МД з підготовлюваними їх розумовими та комунікативно-смысловими процесами. Сутнісно мовиться про контури на горизонті людського буття *новітньої мислєдіяльнісної реальності*, котра перебуває нині у стані становлення, розвитку, самоволюції. В дослідженні описання цієї реальності здійснено шляхом логічного обґрунтування та змістовлення найкращого, передусім із критерійно і категорійно можливих, *набору епістемологічних одиниць*, що у полісистемній цілісності відображають повноформатну картину мислєдіяльнісних уявлень. З допомогою *принципу подвійної кватерності* було спочатку виокремлено такі знаннєві одиниці, потім організовано їх у два взаємопов'язаних четвірних ланцюжки: м и с л є д і я л ь н і с ь т ь – це: а) ідея – онтологія – універсум – СМД-підхід і б) схема – категорія – теорія – СМД-методологія, і насамкінець розкрито новаційні пояснювальні можливості кожної такої одиниці у структурній комбінації восьми наявних. Доведено, що утвердження онтології МД первинно зумовлене розмежуванням відпочатково нерозділених розуміння, комунікації, діяльності, мислення, чітким розрізненням *діяльних пластів канонічного циклу вчинення* – ситууванням, мотивуванням (зокрема навчанням), нормуванням, трансляцією (реалізацією). При цьому оптика вказаної онтології являє собою щонайменше чотирирівневу структурно-функціональну побудову олюдненого й усупільненого буття у його організованих каналах відтворення мислєдіяльності, а саме універсуму, сфер, ОТС та актів діяльності.

9. В ч и н к о в а д і я, яка приводить до занурення онтології МД у субстанційний простір мислення й реалізує вимоги принципу множинного знання, є *третьою стадією розвитку методологічної рефлексії*. Відтепер будь-яка онтологічна схема витлумачується не як сам об'єкт, а як його уявлення чи образ в ідеальній дійсності мислення (“світ є те, що ми мислимо, а не те, що реально”), тобто як *зміст* (значеннєво-смыслове наповнення) *знань*. Причому ці знання, як мінімум, характеризуються подвійністю, тому що об'єкт мисленевого опрацювання завжди відрізняється від знань про нього, через які, проте, він тільки й може бути виявлений і даний мислителю й тій чи іншій повноті. Водночас всіляке знання

приналежне до певної к а т е г о р і ї із її канонічним (четвірним) змістовленням – об'єктом оперування, мовою-графікою-схематизмами, діями-операціями, поняттями. До зазначеного аргументовано додано також *принцип культуровідповідності*, згідно з яким розлога *діяльнісна картина світу*, яка претендує на всезагальність та універсальність, має реконструювати онтологіями інших підходів, передусім натуралістичного, феноменологічного, теологічного, вітакультурного і циклічно-вчинкового. Загалом перед авторською школою постало, й нині колективно осмислюється, надскладне з а в д а н н я створення новітньої, канонічно всеохватної і всеосяжної, **мислєвчинкової картини світу**. Вочевидь контури його адекватного вирішення пов'язані із виконанням кількох важливих кроків: 1) з опрацюванням призначення, змісту та *ресурсів онтології і сутнісних ознак онтологічної роботи* як значущого складника чи напрямку здійснення метаметодологування; 2) із розвитковим утвердженням методології не стільки як своєрідної сув'язі раціогуманітарних знань, скільки як *самобутнього ковітального організму* – вселенської сфери мислєдіяльності і мислєвчинення, що охоплює масив свідомісних організованостей (системні й поліструктурні уявлення, функціонали і свідощтва свідомості, засадничі процеси і механізми тощо); 3) із відкритою *архітектонікою цілісного організму методології* як окремішньої сфери МД із його базовими параметрами (цілі і завдання, історія зовні і всередині, неспецифічні і специфічні предмети, перероблювальний матеріал і “верстат” методологічної роботи, метод, методики і технологія методологування та ін.); 4) з конструюванням та освоєнням особливого *предметного поля методології – методологічного мислення*, яке, на протипагу науковому, є – надпредметною, інтегральною, рефлексивною й тому наддосконалою – *формою організації думання*, через ідеально-субстанційний форма якого переломлюється увесь світ, людина, цивілізація й усеможливі типи розмірковування; 5) з організацією і самозбалансуванням інтенційних структур методологічного мислення всередині власної метадійсності, що неприродно розширюють і збагачують функціональний ритм й одночасно горизонт *сферного життєпоток*у трансцендентно вкоріненої, однак завжди свідощки (феноменально) оприявленої, *свідомості*. Окрім того, з метаметодологічних позицій реінтерпретована справедлива

критика психологізму та його догм як світоглядного дискурсу та інтелектуального руху й окреслено перспективи методологічної організації психології як сфери мислєдїяльностї.

10. П і с л я д і я – рефлексивне замикання методологічного мислення шляхом різних самоусвідомлюваних ототожнєнь – є *четверта стадїя розвитку методологічної рефлексїї*. Оскїльки рефлексїя як атрибутивна процедура будь-якої колективної та індивїдуальної МД становить сутнїсть методологування й особливо метаметодологування, то с в і т методологїї як живий сферний органїзм утверджується не лише через канал вїдкритої системи рефлексїї всїлякої свїдомо здїйснюваної дїяльностї, а й вїдносно самого себе, тобто через рїчище *безупинної саморефлексїї самої методологїї*, передусїм як особливої форми органїзацїї і своєрїдного закїльцювання рефлексивної та рефлекувальної дїяльностєй, що врештї-решт формує *методологїчну чи то й метаметодологїчну МД* як інтегральний, інтелектоємний та культурно значущий, п р о д у к т. Мовиться про конструювання і використання *практико зорїєнтованої технологїї* і похїдних вїд неї технїк-процедур **полїрефлексивної мислєдїяльностї**, котра у професїйному виконаннї завжди має *вчинково-канонїчну сценарну побудову*, що охоплює чотириланкове її розгортання – ситуацїйну актуалїзацїю, змістово-функцїйне вїдновлення, оргдїяльнїсне здїйснення і підсумкове рефлексування. У запропонованї авторськїй концепцїї метаметодологування *повний учинковий цикл рефлексивного замикання* методологічного мислення як мислення над мисленням про свїт утїлюється в життї шляхом рїзних, знову ж таки рефлексивних, ототожнєнь і мїстить ч о т и р и онтогенетичнї с т а д і ї: а) *ситуацїйна* – поєднання зануреного у свїт дїяльностї мислення з самою дїяльнїстю, у результатї чого отримана мислєдїяльнїсть як унїверсальна сфера перетворюваної людськї буттєвостї; так постає методологїя як рефлексїя з приводу власних МД і мислєвчинення; б) *мотивацїйна* – уподїбнення мислення, у яке занурена онтологїя МД, з самою мислєдїяльнїстю, коли методологїя проектує, конструює, пїзнає і критикує саму себе і дїяльнїсть загалом; вїдтепер вона розвивається як самотутнїя мислєдїяльнїсна сфера фїлософського методологування; в) *дїяльна* – здїйснення ситуацїйно інтенцїйованого вчинкового акту як ототожнення рефлексивного мислення з мисленням рефлектованим, тобто з мисленням

мисленнєвим, отриманим унаслїдок попереднїх двох уподїбнєнь; вїдтак методологїя оформляється як канонїчно довершена рефлексїя самої себе, як особливий спосїб зв'язку рефлексїї та дїяльностї, як технологїя сферного уреальнення МД і професїйного методологування; г) *пїслядїяльна* – ототожнення методологїї з її с а м о р е ф л е к с і є ю як завершальний акорд учинково-подїєвої, процесно продуктивної і культурозбагачувальної, розгортки повноцїнної спїралї методологічної рефлексїї як *учинку метаметодологування*; тому методологїя у канонїчному вимїрї власної буттєвостї й постає як саморефлексїя у всїх своїх атрибутивних органїзованостях – мислення і дїяльностї, сфери МД і мислєвчинення, методологування і полїрефлексивностї. У такий спосїб здїйсненого метаметодологування в п е р ш е отримана *модель рефлексивно-сценарного закїльцювання новїтнївої методологїї*, що на сьогоднї становить учинково цїлїсну онтологїчну картину методологічної МД, а в перспективї – сферного всесвїту мислєдїяльностї і мислєвчинення в цїлому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Академїк В.А. Роменець: творчїсть і працї: зб. ст. / упоряд. П.А. М'ясоїд; вїдп. ред. Л.О. Шатирко. Кїїв: Лїбїдь. 2016. 272 с.
2. Бахтїн М. До фїлософїї вчинку. *Психологїя і суспїльство*. 2019. №1. С. 5-34. DOI: <https://doi.org/102307/431748>
3. Вїтакультурна методологїя. До 25-рїччя наукової школи професора А.В. Фурмана: колективна монографїя. Тернопїль: ТНЕУ. 2019. 980 с.
4. Георгїй Петрович Щєдровицкїй / под. ред. П.Г. Щєдровицкого, В.Л. Данилової. Москва: РОССПЕН, 2010. 600 с.
5. Гїрняк А.Н. Психологїя модульно-розвивальної взаємодїї: монографїя. Тернопїль: ВПЦ "Унїверситетська думка", 2020. 376 с.
6. Гїрняк А.Н., Гїрняк Г.С. Методологїчне обгрунтування психологїчних змїнних емпїричного дослїдження ефектностї модульно-розвивальної взаємодїї. *Психологїя і суспїльство*. 2021. №2. С. 177-191. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2021.02.177>
7. Гїрняк А.Н. Психологїчні засади модульно-розвивальної взаємодїї учасникїв освїтнього процесу ЗВО: автореф... дис. доктора психол. наук: 19.00.07. Івано-Франкївськ. 2021. 38 с.
8. Гусельцева М. Мережевий плїуралїзм у психологїї: перспективи полїметодологїї і трансдїсциплїнарностї. *Психологїя і суспїльство*. 2020. №2. С. 43-60. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.02.043>
9. Гусельцева М. С. Методологїчна оптика як інструмент пїзнання. *Психологїя і суспїльство*. 2017. №4. С. 39-55. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.04.039>

10. Гусерль Е. Картезианські медитації. Вступ до феноменології / пер. з нім. А. Вахтеля. Київ: Темпора, 2021. 304 с.
11. Загальна соціологія: хрестоматія / концепція, упоряд., перекл. А.В. Фурман, В.С. Біскуп, О.С. Морщакова. Київ: Вид. Ліра-К, 2020. 354 с.
12. Зиновьев А.А. Восхождение от абстрактного к конкретному (на материале “Капитала” К. Маркса). Москва: Институт философии РАН, 2002. 320 с.
13. Кант І. Критика чистого розуму / пер. з нім. І. Бурковського. Київ: Юніверс, 2000. 504 с.
14. Котляревський І. Енеїда. Київ: ВХЛ “Дніпро”, 1968. 305 с.
15. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. 2-е изд., изм. и доп. / сост. и общ. ред. Ю.П. Сенокосова. Москва: Изд. группа “Прогресс”, “Культура”, 1992. 416 с.
16. Методологія і психологія гуманітарного пізнання: колективна монографія. До 25-річчя наукової школи професора А.В. Фурмана. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 998 с.
17. Модульно-розвивальна система як соціокультурна організація / гол. ред. А.В. Фурман. *Психологія і суспільство: спецвипуск*. 2002. №3-4. 292 с.
18. М’ясоїд П. Метатеоретичний аналіз у психології. *Психологія і суспільство*. 2009. №4. С. 54-82.
19. М’ясоїд П. Принцип історизму і мислення у психології. *Психологія і суспільство*. 2019. №3-4 С. 38-72. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2019.03.038>
20. М’ясоїд П.А. Психологічне пізнання: історія, логіка, психологія. Київ: Либідь, 2016. 560 с.
21. Основи психології: підручник / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. Вид. 6-те, стереотип. Київ: Либідь, 2006. 632 с.
22. Психологія вчинку: шляхами творчості В.А. Роменця: зб. ст. / упоряд. П.А. М’ясоїд; відп. ред. А.В. Фурман. Київ: Либідь, 2012. 296 с.
23. Психологія мислення: підручник / за ред. І.Д. Пасічника. Острог: Вид. Нац. ун-ту “Острозька академія”. 2015. 560 с.
24. Путеводитель по методологии Организации, Руководства и Управления: хрестоматія по роботам Г.П. Щедровицького / гл. ред. А.Г. Реус; сост. А.П. Зинченко. Москва: Дело, 2003. 160 с.
25. Путеводитель по основным понятиям и схемам методологии Организации, Руководства и Управления: хрестоматія по роботам Г.П. Щедровицького. Москва: Дело, 2004. 208 с.
26. Ревасевич І.С. Предметне поле психокulturи: раціональна реконструкція теоретичних уявлень. *Психологія і суспільство*. 2017. №1. С. 50-61. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.01.050>
27. Роменець В.А. Історія психології ХІХ – початку ХХ століття: навч. посіб. Київ: Либідь, 2007. 832 с.
28. Роменець В.А., Маноха П.І. Історія психології ХХ століття: навч. посіб. 3-є вид. Київ: Либідь. 2017. 1056 с.
29. Роменець В.А. Предмет і принципи історико-психологічного дослідження. *Психологія і суспільство*. 2013. №2. С. 6-27.
30. Сабадуха В.О. Метафізика суспільного та особистісного буття: монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. 847 с.
31. Савчин М.В. Методологемі психології: монографія. Київ: Академвидав, 2013. 224 с. (Серія “Монограф”).
32. Самойлов О. Діалогіка формотворення ідеї як засобу мислення. *Психологія і суспільство*. 2020. №3. С. 5-32. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.03.005>
33. Система сучасних методологій: хрестоматія у 4-х томах / упоряд., відп. ред., перекл. А.В. Фурман. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. Т. 1. 314 с. Т. 2. 344 с. Т. 3. 400 с. Т. 4. 400 с.
34. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / пер. із фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. Київ: Основи. 1998. 324 с.
35. Фурман А.А. Іntenційність як сутнісна ознака смисложиттєвого буття особистості. *Психологія і суспільство*. 2019. №3-4. С. 118-137. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2019.03.118>
36. Фурман А.А. Методологія психологічного пізнання смисложиттєвої сфери особистості. *Психологія і суспільство*. 2020. №1. С. 5-34. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis.2020.01.005>
37. Фурман А.А. Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір: монографія. Одеса: ОНПУ; Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 312 с.
38. Фурман А.А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 508 с.
39. Фурман А.В. Авторська програма дисципліни “Психологія як сфера мислєдїяльності”. *Психологія і суспільство*. 2021. №1. С. 160-185. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis.2021.01.160>
40. Фурман А.В. Вступ до теорії освітньої діяльності: курс лекцій. Тернопіль: Інститут ЕСО, 2006. 86 с.
41. Фурман А.В. Генеза науки як глобальна дослідницька програма: циклічно-вчинкова перспектива. *Психологія і суспільство*. 2013. №4. С.18-36.
42. Фурман А.В., Гірняк А.Н., Гірняк Г.С. Громадський моніторинг роботи судів Тернопільщини. *Психологія і суспільство*. 2016. №3. С. 122-128.
- 42а. Фурман А.В., Довгань А.О. Оновлена світоглядна мапа буття, осмисленого в суспільному та особистісному вимірах. *Психологія і суспільство*. 2019. №3-4. С. 148-157. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis.2019.03.148>
43. Фурман А.В. Ідея і зміст професійного методологування: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 378 с.
44. Фурман А.В. Категорійна матриця теоретичної психології. *Психологія і суспільство*. 2020. №2. С. 13-51. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis.2020.02.013>
45. Фурман А.В., Ковальова Т. Категорійна матриця взаємозв’язку образів суб’єктивної реальності і психологічних чинників самоактуалізації дорослого. *Психологія і суспільство*. 2011. №4. С. 72-81.
46. Фурман А.В. Метатеоретична мозаїка життя свідомості. *Психологія і суспільство*. 2018. №3-4. С. 13-50. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2018.03.013>
47. Фурман А.В. Метатеоретичні концепти пізнання свідомості. *Психологія особистості*. 2018. №1(9). С. 5-11. DOI: <https://doi.org/10.15330/ps.9.1.5-11>
48. Фурман А.В. Методологічна оптика циклічно-вчинкової організації теорії як системи організації раціонального знання. *Вітакультурний млин*. 2017. Модуль 19. С. 4-15.
49. Фурман А.В. Методологічна реконструкція системомислєдїяльнісного підходу до розуміння свідомості. *Психологія і суспільство*. 2021. №1. С. 5-35. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2021.01.005>
50. Фурман А.В. Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології: монографія. Київ: Інститут соц. і політ. психології НАПН України; Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 100 с.

51. Фурман А.В. Методолог – професія майбутнього. *Психологія і суспільство*. 2016. №1. С. 16-42.
52. Фурман А.В. Модульно-розвивальна організація мислєдїяльностї – схема професїйного методологування. *Психологія і суспільство*. 2005. №4. С. 40-69.
53. Фурман А.В. Модульно-розвивальний оргпростїр методологування: аргументи розширення. *Психологія і суспільство*. 2017. №1. С. 34-49. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.034>
54. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, заперечення: монографїя. Київ: Правда Ярославичїв, 1997. 340 с.
55. Фурман А.В., Морщакєва О.С. Соцїальна культура. *Психологія і суспільство*. 2015. №1. С. 26-36.
56. Фурман А.В. (наук. консульт.-ред.). *Вїтакультурний млин: методологїчний альманах*. 2005-2021. Модулї 1-22.
57. Фурман А.В. Освітнї сценарїї: сутнїсть, композицїя, принципи створення. *Психологія і суспільство*. 2009. №3. С. 174-192.
58. Фурман А.В. Освітнї сценарїї у системї модульно-розвивального навчання: наук. вид. Тернопіль: НДї МЕВО, 2009. 40 с.
59. Фурман А. В. Парадигма як предмет методологїчної рефлексїї. *Психологія і суспільство*. 2013. №3. 72-85.
60. Фурман А.В. Психокультура української ментальностї: 2-є наук. вид. Тернопіль: ВЦ НДї МЕВО, 2011. 168 с.
61. Фурман А.В. Свїдомїсть як рамкова умова пїзнання і методологування. *Психологія і суспільство*. 2017. №4. С. 16-38. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.04.016>
62. Фурман А.В. Свїт методологїї. *Психологія і суспільство*. 2015. №2. С. 47-60.
63. Фурман А.В. Сучаснї тенденцї розвитку сфери психологїї в опгїци вїтакультурної методологїї. *Психологія і суспільство*. 2021. №2. С. 6-15. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2021.02.006>
64. Фурман А.В. Теоретична модель гри як учинення. *Наука і освїта. Психологія*. 2014. №5/СХХІІ. С. 95-104.
65. Фурман А.В. Теоретична модель особистїсного прийняття людини людиною. *Психологія і суспільство*. 2020. №1. С. 56-77. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.01.056>
66. Фурман А.В. Типологїчний пїдхїд у системї професїйного методологування. *Психологія і суспільство*. 2006. №2. С. 78-92.
67. Фурман А.В., Фурман О.Є. Методологїчне обгрунтування психологїї як сфери мислєдїяльностї. *Психологія і особистїсть*. 2021. №2. С. 9-45.
68. Фурман А.В., Шандрук С.К. Органїзацїйно-дїяльнїснї гїри у вищїй школі: монографїя. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 272 с.
69. Фурман А.В., Шандрук С.К. Сутнїсть гри як учинення: монографїя. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 120 с.
70. Фурман О.Є., Гїрняк А.Н. Сутнїсне визначення модульно-розвивальної взаємодїї викладача і студентїв в освїтньому процесї. *Психологія і суспільство*. 2020. №3. С. 53-81. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.03.053>
71. Фурман (Гуменюк) О. Методологїя пїзнання освїтного вчинку в контекстї інновацїйно-психологїчного клїмату. *Психологія і суспільство*. 2012. №1. С. 47-81.
72. Фурман (Гуменюк) О.Є. Модульно-розвивальне навчання: соцїально-психологїчний аспект: монографїя. Київ: Школяр, 1998. 112 с.
73. Фурман (Гуменюк) О.Є. Теорїя і методологїя інновацїйно-психологїчного клїмату загальноосвітнього закладу: монографїя. Ялта-Тернопіль: Пїдручники і посїбники, 2008. 340 с.
74. Фурман О.Є., Дїдора М.І., Христїнюк У.І. Соцїальнї норми як психокультурнїй фактор життєдїяльностї особистостї. *Психологія і суспільство*. 2022. №1. С. 179-1198. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.01.179>
75. Фурман О.Є., Фурман А.А., Дїкий Я.О. Вчинок і подїя як соцїємна органїзованїсть життєвого шляху особистостї. *Психологія і суспільство*. 2021. №2. С. 143-168. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2021.02.143>
76. Хайрулїн О.М. Психологія гїрового моделювання соцїального життя суб'єкта: монографїя. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 404 с.
77. Щєдровицький Г.П. Засаднїчї уявлення та категорїйнї засоби теорїї дїяльностї. *Психологія і суспільство*. 2022. №1. С. 95-126. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.01.095>
78. Щєдровицький Г.П. Знак и деятельность. Кн. І. Москва: Вост. лит., 2005. 464 с.
79. Щєдровицький Г.П. Значення і смисл. *Психологія і суспільство*. 2016. №3. С. 24-45.
80. Щєдровицький Г.П. Избранные труды / ред.-сост. А.А. Пископпель, Л.П. Щєдровицький. Москва: Шк. культ. политики, 1995. 760 с.
81. Щєдровицький Г. Методологїчна органїзацїя системно-структурнїх дослїджень і розробок. *Психологія і суспільство*. 2004. №2. С. 30-49.
82. Щєдровицький Г.П. Методологїчна органїзацїя сфери психологїї. *Психологія і суспільство*. 2000. №2. С. 7-24.
83. Щєдровицький Г.П. Методологїчне значення опозицїї натуралїстичного і системодїяльностї пїдходїв. *Психологія і суспільство*. 2013. №1. С. 40-47.
- 83а. Щєдровицький Г.П. Мышление. Понимание. Рефлексия: монографїя. Москва, 2005. 800 с.
84. Щєдровицький Г.П. Органїзацїйно-дїяльнїсна гра як нова форма органїзацїї та метод розвитку колективної мислєдїяльностї. *Психологія і суспільство*. 2006. №3. С. 58-69.
85. Щєдровицький Г.П. Организационно-деятельностная игра: Сборник текстов (2). Из архива Г.П. Щєдровицького. Т. 9. Москва: Наследие ММК, 2004. 320 с.
86. Щєдровицький Г.П. Организация. Руководство. Управление. Вып. 1. 2-є изд. Москва: Путь, 2003. 464 с.
87. Щєдровицький Г.П. Онтологические основания программы исследования мыслительной деятельности по решению задач и проблем. *Вопросы методологии*. 1996. №3-4. С. 18-43.
88. Щєдровицький Г.П. Психологія і методологїя: перспективи співорганїзацїї. *Психологія і суспільство*. 2021. №2. С. 122-142. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2021.02.122>
89. Щєдровицький Г.П. Синтез знань: проблеми і методи. *Психологія і суспільство*. 2015. №2. С. 61-83.
90. Щєдровицький Г.П. Схема мислєдїяльностї – системно-структурна будова, значення і зміст. *Психологія і суспільство*. 2005. №4. С. 29-39.
91. Щєдровицький Г.П. Философия. Наука. Методология. Москва: Шк. культ. политики, 1997. 656 с.
92. Яковенко Ю.І. Методологїчна травма в соцїо-гуманїтарнїх науках. *Психологія і суспільство*. 2022. №1. С. 127-148. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.01.127>
93. Яковенко Ю.І., Хомерїкї М.М. Стан корпоративної культури соцїологїв як передумова змістового розвитку

дисципліни. *Габітус*. 2022. Вип. 33. С. 34-40.

94. Furman A.V. Volodymyr Rovenets as the Architect of the methodology of humanitarian cognition. *Психологія і суспільство*. 2016. № 2. С. 10-24.

95. Furman O. Ye. The innovative psychological climate: its scope, structure and parameters. *Problems of Psychology in the 21 st. Century*. 2015. Vol. 9. №.1. P. 14-19.

REFERENCES

1. Miasoid, P. A. & Shatyрко, L. O. (Eds.). (2016). *Akademik V. A. Romenets: tvorchist i pratsi* [Akademic V. A. Romenets: creativity and work]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

2. Bakhtin, M. (2019). Do filosofii vchynku [To the philosophy of action]. *Psykhohohiya i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 5-34 [in Ukrainian].

3. Furman, A. V. & Furman, O. I. & Shandruk, S. K. & Co (Eds.). (2019). *Vitakulturna metodolohiia: antolohiia. Do 25-richchia naukovoї shkoly profesora A.V. Furmana* [Viticulturnal methodology: an anthology. To the 25th anniversary of professor A.V. Furman's Scientific School]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

4. Shchedrovitskiy, P. H. & Danylova, V. L. (Eds.). (2010). *Georgiy Petrovich Shchedrovitskiy*. Moscow: ROSSPEN [in Russian].

5. Hirniak, A.N. (2020). *Psychology modular-developmental interaction process: monografiia*. Ternopol [in Ukrainian].

6. Hirniak, A.N., Hirniak, G.S. (2020). Metodolohichne obhruntuvannya psykhohohichnykh zminnykh empirychnoho doslidzhennya efektyvnosti modulno-rozvyval'noyi vzyayemodiyi [Methodological justification psychological variables empirical research efficiency modular developmental inmpaktion]. *Psykhohohiya I suspilstvo – Psychology and society*, 2, 177-191 [in Ukrainian].

7. Hirniak, A.N. (2021). *Psychological fundamentals of participants modular-developmental interaction process in the educational establishments: Thess for a doctors degree in Phychology: 19.00.07. Ivano-Frankivsk* [in Ukrainian].

8. Huseltseva, M. (2020). *Merezhevyi pliuralizm u psykhohohii: perspektyvy polimetodolohii i transdystsyplinarnosti* [Network pluralism in psychology: prospects for the field of methodology and transdisciplinarity]. *Psykhohohiya i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 43-60 [in Ukrainian].

9. Huseltseva M.S. (2017). *Metodolohichna optyka yak instrument piznannia* [Methodological optics as a tool of cognition]. *Psykhohohiya i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 39-55 [in Ukrainian].

10. Gusserl, E. *Kartezianski medytatsii. Vstup do fenomenolohii / per. z nim*. Kyiv: Tempora, 2 021. 304 s. [in Ukrainian].

11. Furman, A.V., Biskup, V.S., Morschakova, O.S. (comp.) (2020). *Zahalna sotsiolohiya* [General sociology]. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].

12. Zinov'yev, A.A. (2002). *Zkhodzheniya vid abstraktnoho do konkretnoho (na materiali "Kapitalu" K. Marksa)* [Ascent from the a abstract to the concrete (on the material of K. Marx's "Kapital")]. Moskov: Instytut filosofiyi RAN [in Russian].

13. Kant, I. (2001). *Krytyka chystoho rozumu* [Critique of pure reason]. (Trans. from german). Kyiv [in Ukrainian].

14. Kotlyarevskyy I. (1968). *Eneyida* [Aeneid]. Kyiv: VKhL "Dnipro" [in Ukrainian].

15. Mamardashvili, M.K. (1992). *Yak ya rozumiyu filosofiyu* [As i understand philosophy]. Moskov: Uzd. gryppa

"Progress", "Kultura" [in Russian].

16. Furman, A.V. & Furman, O.I. & Shandruk, S.K. & Co (2019). *Metodolohiia i psykhohohiia humanitarnoho piznannia. Do 25-richchia naukovoї shkoly profesora A. V. Furmana* [Methodology and psychology of humanitarian cognition. To the 25th anniversary of professor A. V. Furman's scientific school]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

17. Furman, A.V. (gol. red.) (2002). *Modulno-rozvyvalna systema yak sotsiokul'turni orhanizatsiya* [Modular and developmental system as socio-cultural organization]. *Psykhohohiya i suspilstvo – Psychology and society*, 3-4, 12-92 [in Ukrainian].

18. Miasoid, P.A. (2009). *Metateoretychnyy analiz u psykhohohiyi* [Metatheoretical analysis in psychology]. *Psykhohohiya i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 54-82 [in Ukrainian].

19. Miasoid, P. (2019). *Pryntsyp istoryzmu i myslennia u psykhohohii* [The principle of historicism and thinking in psychology]. *Psykhohohiya i suspilstvo – Psychology and society*, 34, 38-72 [in Ukrainian].

20. Miasoid P.A. (2016). *Psykhohohichne piznannia: istoriia, lohika, psykhohohiia* [Psychological cognition: history, logic, psychology]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

21. Kyrychuk, O.V. & Romenets, V.A. (Eds.). (2006). *Osnovy psykhohohii* [Fundamentals of psychology]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

22. Myasoid, P.A. & Furman, A.V. (Eds.). (2012). *Psykhohohiia vchynku: Shliakhamy tvorchosti V.A. Romentsia* [Psychology act: the way of creativity, of Romenets V.A.]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

23. Pasichnuk, I.D. (2015). *Psykhohohiia myslennia* [Psychology thinking]. Ostrog [in Ukrainian].

24. Reus, A.G. & Zinchenko, A.P. (2003). *Putevoditel po metodologii Organizatsii, Rukovodstva i Upravleniya: hrestomatiya po rabotam G. P. Schedrovitskogo* [A guide to the methodology of Organization, Leadership and Management: a reader on the work of G.P. Shchedro-vitsky]. Moscow: Delo [in Russian].

25. *Putevoditel po osnovnyim ponyatiyam i shemam metodologii organizatsii, rukovodstva i upravleniya: hrestomatiya po rabotam G. P. Schedrovitskogo* [A guide to the basic concepts and schemes of the methodology of Organization, Leadership and Management: a reader on the works of G.P. Shchedrovitsky]. (2004). Moscow: Delo [in Russian].

26. Revasewich, I.S. (2017). *Predmetne pole psykhokul'tury: ratsional'na rekonstruktsiya teoretychnukh uyavlen* [Subject field of psychoculture: rational reconstruction theoretical igeas]. *Psykhohohiya i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 50-61 [in Ukrainian].

27. Romenets, V.A. (2007). *Istoriya psikhologii XIX – pochanku XX stolittia* [History of Psychology XIX – early XX century]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

28. Romenets, V.A. & Manokha, P.I. (2017). *Istoriia psykhohohii XX stolittia* [History of psychology of the twentieth century]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

29. Romenets, V.A. (2013). *Predmet i pryntsypy istoryko-psykhohohichnoho doslidzhennia* [Subject and principles of historical and psychological research]. *Psykhohohiya i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 6-27 [in Ukrainian].

30. Sabaduha, V.O. (2019). *Metafizyka sypil'noho ta osobystisnoho buttya* [Metaphysics of the social and personal existence]. Ivano-Frankivs'k [in Ukrainian].

31. Savchun, M.V. (2013). *Metodolohemy psykhohohiyi*

[Methodologists of psychogy]. Kyiv: Akadenvudav [in Ukrainian].

32. Samoyilov, O.E. (2020). Dialogika idea jak zasobu myslennia [Dialogics of idea form-creation as a means of thinking]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 5-32 [in Ukrainian].

33. Furman, A.V. (Ed.). (2015). Systema suchasnykh metodolohii: khrestomatiia u 4-kh tomakh [The system of modern methodologies: a textbook in 4 volumes]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

34. Sossur F. de. (1998). Kurs zahalnoi lingwistyky [General linguistics course]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

35. Furman, A.A. (2019). Intencijinist yak sytnisna oznaka smyslozhyttievoho byttia osobystosti [Intentionality as an essential feature of the personality's meaning-life existence]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 3-4, 118-137 [in Ukrainian].

36. Furman, A.A. (2020). Metodolohiia psykhologichnoho piznannia smyslozhyttievoi sfery osobystosti [Methodology of psychological knowledge of the sense of life sphere of personality]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 5-34 [in Ukrainian].

37. Furman, A.A. (2016). Psykhologhiia osobystosti: tsinnisno-oriantatsiinyi vymir [Personality psychology: value-orientation dimension]. Odesa: ONPU; Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

38. Furman, A.A. (2017). Psykhologhiia smylozhyt-tievoho rozvytku osobystosti [Psychology of the meaning-life personality development]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

39. Furman, A.V. (2021). Avtorska programa dyscypliny "Psykhologia yak sfera myslediialnosti" [Author's program of the discipline "Psychology as a sphere of thinking activity"]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 160-185 [in Ukrainian].

40. Furman, A.V. (2006). Vstup do teorii osvithoi diialnosti [Introduction to the theory of educational activity]. Ternopil: Instytut ESO [in Ukrainian].

41. Furman, A. V. (2013). Geneza nauky yak hlobalna doslidnytska prohrama: tsyklichno-vchynkova perspektyva [Genesis of science as a global research program: cyclical-action perspective]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 18-36 [in Ukrainian].

42. Furman, A.V., Hirniak, A.N., Hirniak, G.S. (2016). Gromadskyi monitoring roboty soddiv Ternopilschny [Public monitoring of the courts work of Ternopil region]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 122-128 [in Ukrainian].

42a. Furman, A.V., Dovhan, A.O. (2019). Onovlena svitogliadna mapa buttia, osmuslenoho v suspilnomy ta osobustisnomy vumirach [An updated outlook map of being, understood in social and personal dimensions]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3-4, 148-157 [in Ukrainian].

43. Furman, A.V. (2016). Ideia i zmist profesiinoho metodolohuvannia [The idea and content of professional methodology]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

44. Furman, A.V. (2020). Katehoriina matrytsia teoretychnoi psykhologhi [Categorical matrix of theoretical psychology]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 13-51 [in Ukrainian].

45. Furman, A.V. & Kovalova, T. (2011). Katehoriina matrytsia vzaïmozv'iazku obraziv subiektyvnoi realnosti i

psykhologichnykh chynnykiv samo aktualizatsii dorosloho [Categorical matrix of the relationship of images of subjective reality and psychological factors of self-actualization of the adult]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 72-81 [in Ukrainian].

46. Furman, A.V. (2018). Metateoretychna mozaika zhyttia svidomosti [Metatheoretical mosaic of the life of consciousness]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 34, 13-50 [in Ukrainian].

47. Furman, A.V. (2018). Metateoretychni kontsepty piznannia svidomosti [Metatheoretical concepts of cognition of consciousness.]. *Psykhologhiia osobystosti – Personality psychology*, 1 (9), 5-11 [in Ukrainian].

48. Furman, A.V. (2017). Metodolohichna optyka tsyklichno-vchynkovoï orhanizatsii teorii yak systemy orhanizatsii ratsionalnoho znannia [Methodological optics of cyclic-action organization of theory as a system of organization of rational knowledge]. *Vitakulturnyi mlyn – Viticultural mill*, 19, 4-15 [in Ukrainian].

49. Furman, A.V. (2021). Metateoretychna rekonst-rukttsiia systemomuslediialnisnyi pidkhyd do rosunnia svidomosti [Methodological reconstruction of system-thought-activity approach to consciousness understanding]. *Psykhologhiia osobystosti – Personality psychology*, №1(10), 5-35 [in Ukrainian].

50. Furman, A.V. (2013). Metodolohiia paradyhmalnykh doslidzen u sotsialnii psykhologii [Methodology of paradigmatic research in social psychology]. Kyiv; Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

51. Furman, A.V. (2016). Metodolog – profesiia majbutn'ogo [Methodologist – profession of the future]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 16-42 [in Ukrainian].

52. Furman, A.V. (2005). Modulno-rozvyvalna orhanizatsiia myslediialnosti – skhema profesiinoho metodolohuvannia [Modular and developmental organization of thinking – a scheme of professional methodology]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 40-69 [in Ukrainian].

53. Furman, A.V. (2017). Modulno-rozvyvalnyi orhprostir metodolohuvannia: arhumenty rozshyrennia [Modular-developmental organizational space of methodology: arguments of expansion]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 34-49 [in Ukrainian].

54. Furman, A.V. (1997). Modulno-rozvyvalne navchannia: pryntsyipy, umovy, zabezpechennia [Modular and developmental education: principles, conditions, provision]. Kyiv: Pravda Iaroslavychiv [in Ukrainian].

55. Furman, A.V., Morschakova, O.S. (2015). Socialna kultura [Social culture]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 26-36 [in Ukrainian].

56. Furman, A.V. (szien. konsylt.-red.) (20052021). Vitakulturnyi mlyn – Viticultural mill. Moduli 122 [in Ukrainian].

57. Furman, A.V. (2009). Osvitni stsenariyi: sutnist', kompozytsiya, pryntsyipy stvorennia [Essence composition principles of creation]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 174-192 [in Ukrainian].

58. Furman, A.V. (2009). Osvitni stsenariyi u systemi modulno-rozvyvalnoho navchannia [Essence composition of system modular development teaching]. Ternopil: NDI MEVO [in Ukrainian].

59. Furman, A.V. (2013). Paradyhma yak predmet metodolohichnoi refleksii [Paradigm as a subject of

- methodological reflection]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 72-85 [in Ukrainian].
60. Furman, A.V. (2011). Psykhokultura ukrainskoi mentalnosti [Psychoculture of the Ukrainian mentality]. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].
61. Furman, A.V. (2017). Svidomist yak ramkova umova piznannia i metodolohuvannia [Consciousness as a framework condition for cognition and methodology]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 16-38 [in Ukrainian].
62. Furman, A.V. (2015). Svit metodolohii [The world of methodology]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 4760 [in Ukrainian].
63. Furman, A.V. (2021). Suchasni tendentsiyi rozvytku sfery phycholohii v opytysi vitakul'turnoi metogolohiyi [Current trends spnere development of optics and cultural methodology]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 6-15 [in Ukrainian].
64. Furman, A.V. (2014). Teoretychna model' hry yak uchynennya [Theoretical model of the game as an act]. *Nauka i osvita. Psykhologhiya. – Science and education. Psykhology, 5/CXXII*, 95104 [in Ukrainian].
65. Furman, A.V. (2020). Teoretychna model osobystisnoho pryynyattya lyudyny lyudynoyu [Theoretical model of the personal acceptance man man]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 56-77 [in Ukrainian].
66. Furman, A.V. (2006). Typolohichniy pidkhid u systemi profesiinoho metodolohuvannia [Typological approach in the system of professional methodology]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 78-92 [in Ukrainian].
67. Furman, A.V., Furman O.Ye. (2021). Metodolohichne obhruntuvannya psyhlohohii yak sfery myslediyal'nosti [Methodological justification psychology as areas of thought]. *Psykhologhiya osobystosti – Personality psychology*, 2, 9-45 [in Ukrainian].
68. Furman, A.V. & Shandruk, S.K. (2014). Orhanizatsiynodiyalnisni ihry u vyshchii shkoli [Organizational-activity games in high school]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
69. Furman, A.V., Shandruk, S.K. (2014). Sutnist hry yak uchynennya [The essence of the game committing]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
70. Furman, O.Ye., Hirniak, A.N. (2020). Sutnisne vyznachennia modulno-rozvyvalnoi vzayemodiyi vykladacha i studentiv v osviti'omu protseisi [The essential definitions of modular developmental interaction of teacher and students the educational process]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 53-81 [in Ukrainian].
71. Furman (Gumenyuk), O.I. (2012). Metodologiya piznannya osvitnogo vchynku v konteksti innovacijno-psychologichnogo klimatu. [Methology cognition of educational act in the context innovation and psycholohi climate]. *Psychologia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 47-48 [in Ukrainian].
72. Furman (Humeniuk), O.I. (1998). Modulno-rozvyvalna sistema: model psykhlohichnoho zrostannia vchytelia i uchnia [Modular development system: a model of psychological growth of teacher and student]. *Osvita i upravlinnia – Management and education*. Vol. 2. Issue 2, 75-81 [in Ukrainian].
73. Furman (Humeniuk), O.I. (2008). Teoriia i metodolohiia innovatsiino-psychlohichnoho klimatu zahalnoosvitnoho zakladu [Theory and methodology of innovation-psychological climate of the general educational institution]. Yalta-Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky [in Ukrainian].
74. Furman, O.I., Didora, M.I., Khrystyniuk, U.I. (2022). Social'ni normy yak psykhoculturnyi faktoe zhyttyeaiyal'nosti osobystosti [Social norms as a psychocultural factor vital activity of the individual]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 179-198 [in Ukrainian].
75. Furman, O.I., Furman, A.A., Dykyi, Ya.O. (2021). Vchynok i podia yak sociemna organizovanist' zhyttyevoho schlyakhy osobystosti [Act and event as a sociemis organization of the pirsonality's life path]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 143-168 [in Ukrainian].
76. Hairulin, O. (2021). Psyhlohohiya ihrovoho modeliuвання socialnoho zhyttya subyektu: monografiya. Ternopil, 2021, 404 [in Ukrainian].
77. Shchedrovitsky, G.P. (2022). 'Zasadnuchi yivlennia ta katehorijni zasoby teorii diial'nosti [Basic ideas and categorical means of activity theory]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 95-126 [in Ukrainian].
78. Shchedrovitsky, G.P. (2005). Znak i dejatel'nost. [Sign and activity]. Kn. 1. Moskva [in Russian].
79. Shchedrovitsky, G.P. (2016). Znachennya i smysl [Meaning and signiticance]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 24-45 [in Ukrainian].
80. Shchedrovitsky, G.P. (1995). Izbrannye trudy [Selected Works]; Piskoppel, A.A. & Shchedrovitskyi, L.P. (Eds.) Moscow: Shk. kult. politiki [in Russian].
81. Shchedrovitsky, G.P. (2004). Metodolohichna orhanizatsiia systemno-strukturnykh doslidzhen' i rozrobok [Methodological organization systemno-strukturnykh research and development]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 30-49 [in Ukrainian].
82. Shchedrovitsky, G.P. (2000). Metodolohichna orhanizatsiia sfery psykhlohohii [Metodological organization sphere of psychology]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 7-49 [in Ukrainian].
83. Shchedrovitsky, G. (2013). Metodolohichne znachennia opozytsii naturalistychnoho i systemodiialnisnoho pidkhodiv [Methodological significance of the opposition of naturalistic and systemic approaches]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 40-47 [in Ukrainian].
- 83a. Shchedrovitsky, G.P. (2005). Myslennya. Rozuminnya. Refleksiya [Thinking. Understanding. Reflection]. Moscow: Nauka [in Russian].
84. Shchedrovitsky, G. (2006). Orhanizatsiino-diialnisna hra yak nova forma orhanizatsii ta metod rozvytku kolektyvnoi myslediialnosti [Organizational-activity game as a new form of organization and method of development of collective thinking]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3, 5869 [in Ukrainian].
85. Shchedrovitsky, G.P. (2004). Organizatsionno-deyatelnostnaya igra: Sbornik tekstov (2). Iz arhiva G.P. Schedrovitskogo [Organizational-activity game: Collection of texts (2). From the archive of G.P. Shchedrovitsky]. Vol. 9. Moscow: Nasledie MMK [in Russian].
86. Shchedrovitsky, G.P. (2003). Orhanizatsiia. Rukovodstvo. Upravlennya [Organization. Management. Guide]. Vyp. 1. Moskov: Put' [in Russian].
87. Shchedrovitsky, G.P. (1996). Ontolohichni osnovy programmy issledovaniya myslitel'noi deyatel'nosti po resheniju zadach i problem [Ontological foundations programs research mental activity to solve problems]. *Voprosy metodolohii – Guestions of methodology*, 3, 18-43.

88. Shchedrovitsky, G.P. (2021). Psykholohiia i metodologiia: perspektyvy spivorhanizatsiyi [Psychology and methodology: prospects of co-organization]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 122-142 [in Ukrainian].

89. Shchedrovitsky, G.P. (2015). Syntez znan: problemy i metody [Synthesis of knowledge: problems and methods]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 61-83 [in Ukrainian].

90. Shchedrovitsky, G.P. (2005). Skhema myslediiialnosti – systemno-strukturna budova, znachennia i zmist [The scheme of mentality – the system-structural structure, meaning and content]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 29-39 [in Ukrainian].

91. Shchedrovitsky, G.P. (1997). Filosofiia. Nauka. Metodologiia [Philosophy. Science. Methodology]. Moscow [in Russian].

92. Yakovenko, Yu.I. (2022). Metodolohichna travma v sotsiohumanitarnykh naukakh [Methodological trauma in the socio-humanitarian sciences]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 127-148 [in Ukrainian].

93. Yakovenko, Yu.I. (2022). Stan korporativnoi kul'tury sociolohiv yak peredumova zmistovoho rozvytku dyschypliny [The state of corporate culture of sociologists as a prerequisite for the substantive development of the discipline]. *Habitus*, 33, 34-40 [in Ukrainian].

94. Furman, A.V. (2016). Volodymyr Rovenets as the architect of the methodology of humanitarian cognition. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 10-24 [in Ukrainian].

95. Furman, O. I. (2015). The innovative psychological climate: its scope, structure and parameters. *Problems of Psychology in the 21 st. Century*, Vol. 9, 1, 14-19 [in English].

АНОТАЦІЯ

ФУРМАН Анатолій Васильович.

Архітектоніка теорії діяльності: рефлексивно-вчинковий сценарій метаметодологування.

Міждисциплінарне дослідження присвячене рефлексивно-вчинковій реконструкції методологічної теорії діяльності, що створена Г.П. Щедровицьким (1929 – 1994) у рамках колективної миследіяльності представників Московського методологічного гуртка півстоліття тому як складноскладована організованість онтологічних уявлень, категорійних засобів, інтеграційно-діяльних можливостей і схематизацій методологічного мислення, що зосереджуються в поетапному становленні *всезростаючої методологічної рефлексії*. З допомогою авторськи сконструйованої метаметодологічної оптики ця теорія обґрунтована у її онтологічному, архітектонічному, епістемологічному та філософсько-методологічному аспектах, висвітлена у полісистемній архітектонічній мозаїці її ідей і тематизмів, концептів і концепцій, засновків і принципів, уявлень і конструктів, понять і категорій, мислесхем і моделей, матриць і парадигм, а головне – у свідомому миследіяльному оперуванні нею здатна постати як довершений **системодіяльнісний підхід**, що є провісником *новітньої методології* як самобутнього організму чи унікальної сфери МД. Сутнісний горизонт такої методології першочергово зорієнтовує діяча-мислителя не на науково-предметні уявлення, картини і знання, а на перетворення і розвиток засобів, методів і структури

взаємопрониклих мислення і діяльності, тобто на їх *рефлексію* у центральній ланці – *методологічній організації мислення*. Істотно збагачуючи нормативний (зокрема знаково-символічний) простір культури, *світ методології* конструюється як один у своєму роді, оригінальний і неповторний, пласт чи вимір людської буттєвості – уможливлення миследіяльності, мислевчинення, професійного методологування. Зважаючи на предметне поле чинного дослідження, по-перше, *рефлексія* висвітлена як атрибутівне осереддя методологічного мислення і методології загалом, по-друге, проаналізовані стадії розвитку *методологічної рефлексії* як компоненти вчинення, по-третє, вперше створена *матриця генези* вказаної рефлексії як учинку творення методології, по-четверте, розкрито спосіб конструювання метаметодологічної оптики детального вивчення теорії діяльності на матеріалі реінтерпретованого *рефлексивно-вчинкового сценарію сподіяння* натхненника системодіяльнісної методології. В авторському варіанті механізмом підбору та уконкретнення лінз-модулів взаємозалежних мислення, розуміння, діяльності, рефлексії, що організовані *квінтетною схемою* філософських категорій як засновків розрізнення системного рефлексивного знання: роль у н і в е р с а л ь н о г о виконує розроблювана нами *вітакультурна методологія*, місце з а г а л ь н о г о посідає обстоювана нами *сфера професійного методологування*, положення о с о б л и в о г о займає пропонуванний нами *циклічно-вчинковий підхід*, позицію о д и н и ч н о г о запосідає авторська *схема-модель мислевчинення*, місце к о н к р е т н о г о займає така мінімальна фрактальна цілісність особливого, понятійно різностороннього, уявлення про предмет, що знаходить графічне вираження у вигляді *мислесхеми* (квадрат, огорнутий колом) і чотирьох або п'яти категорійних визначень цього предмета. Основна частина дослідження присвячена всебічному узмістовленню кожної із п'яти *аргументованих стадій становлення методологічної рефлексії* як компонентів повноцінного вчинення: *пропедевтична стадія* – п е р е д с и т у а ц і я, квінтесенцію якої становить ідея діяльнісного підходу і методологічна організація мислення, *перша стадія* – с и т у а ц і я, осердя якої утворює конструювані онтологічних схем діяльності та організації процесу її відтворення, *друга стадія* – м о т и в а ц і я, де найістотнішими актами є рефлексивне занурення мислення у світ діяльності і постановня онтології миследіяльності, *третьа стадія* – в ч и н к о в а д і я, головна суть якої зводиться до рефлексивного занурення онтології МД в субстанційний горизонт мислення і до дотримання вимог принципу множинного знання, *четверта стадія* – п і с л я д і я, у якій найвагомішим є рефлексивне замикання методологічного мислення через різні рефлексивні ототожнення. Таким чином тематично й змістовно деталізована горизонталь новоствореної матриці генези методологічної рефлексії, котра становить сутність *самодумного* – філософського й відтак методологічного – *мислення* та альфу й омегу методології в цілому. Водночас серед найбільш значущих покрокових творчих продуктів авторського виконання слушно окремо відмітити: а) *концепцію метаметодологування*, що уможливила створення новітньої метаметодологічної оптики скрупульозного опрацювання теорії діяльності за логікою вчинкового

сценарування творчого шляху фундатора СМД-методології; б) мислєсхему складників-тактів *методологічного повороту мислення* як рефлексивно-канонічного вчинення; в) циклічно-вчинкову реконструкцію *методу системного аналізу* в єдності різновагомих процедур і стадій його проведення; г) чотириетапну схему *еволюції наукового предмета* у двох ортогональних дихотомійних вимірах здійснення методологічної роботи: “емпіричне (чуттєве) – логічне” і “конкретне – абстрактне”; д) *абстрактну онтологічну схему діяльності* як повноцінного вчинку її відтворення у циклічному взаємодоповненні онтологом ситуювання, актуалізації, трансляції і рефлексивного практикування та в контексті вітакультури; е) бікватерні організованості *корпусу епістемологічних одиниць* (ідея, онтологія, універсум, СМД-підхід і схема, категорія, теорія, СМД-методологія) у полісистемному обґрунтуванні *мислєдіяльнісних уявлень*; є) мислєсхеми зв’язку онтогенетичних стадій рефлексивно-вчинкового замикання методологічного мислення із різними рефлексивними ототожненнями та ін. У результаті проведеного дослідження висновується, що вперше отримана *модель рефлексивно-сценарного закріплення методології* на сьогодні являє собою цілісну *онтологічну картину методологічної МД*, а в перспективі – *всєвітє мислєдіяльності і мислєвчинення в цілому*. Яскравим підтвердженням цього є поки що унікальний подієвий спектр *компетентного методологічного практикування* – від творення, розвитку і використання різних технологій методологічної роботи і рефлексивного метаметодологування до канонорієнтованих методологічних семінарів і сесій, організальнісних та оргучинкових ігор.

Ключові слова: *теорія діяльності, системодіяльнісний підхід, методологія, мислення, архітектоніка, онтологія діяльності, методологічне мислення, принцип культуровідповідності, рефлексія, методологічна рефлексія, метаметодологічна оптика, вчинковий підхід, вітакультурна методологія, професійне методологування, циклічно-вчинковий підхід, мислєвчинення, принципи кватерності і квінтетності, мислєсхема, рефлексивно-вчинкове сценарування, учинок творення методології, метаметодологічне дослідження, поліструктурна система, саморефлексія, системна проблема, складний об’єкт як система, метод системного аналізу, науковий метод, науковий предмет, інтенційовання, навчання, нормування, трансляція, реалізація, учинок відтворення діяльності, соціотехнічна та оргтехнічна системи, крок розвитку, кентавр-об’єкт, інтенційність свідомості, мислєдіяльність, думка-комунікація, чисте мислення, епістемологічна одиниця, категорія, СМД-методологія, метапарадигма методологізму, організм методології, професія методолога, рефлексивне замикання методологічного мислення, Г.П. Щєдровицький, В.А. Роменець.*

ANNOTATION

Anatoliy V. FURMAN.

Architectonics of activity theory: reflexive-deed scenario of metamethodologization.

Interdisciplinary research is devoted to the reflexive-deed reconstruction of the methodological theory of activity, created by G.P. Shchedrovitsky (1929 – 1994) in the frameworks of the collective thinking activity of the Moscow Methodological

Circle representatives half a century ago as a complex organization of ontological representations, categorical means, integration-active capabilities and schematizations of *methodological thinking*, concentrated in the step-by-step formation of *ever-growing methodological reflection*. With the help of the author’s constructed **metamethodological optics** this theory is substantiated in its ontological, architectonical, epistemological and philosophic-methodological aspects, highlighted in the polysystemic architectonic mosaic of its ideas and themes, concepts and conceptions, foundations and principles, ideas and constructs, notions and categories, thought-schemes and models, matrices and paradigms, and the most importantly – in conscious thought-actional operation it can appear as a perfect **system-actional approach**, which is a harbinger of *the latest methodology* as an original organism or a unique field of TA (thought activity). The essential horizon of such a methodology primarily orients the thinker not on scientific-subject ideas, pictures and knowledge, but on the transformation and development of means, methods and structures of interpenetrating thinking and activity, ie on their *reflection* in the central link – *methodological organization of thinking*. Significantly enriching the normative (particularly, sign-symbolic) space of culture, *the world of methodology* is constructed as one of a kind, original and unique, layer or dimension of human existence – enabling thought-activity, thought-action, professional methodologization. Considering the subject field of the current research, firstly, reflection is highlighted as an attributive center of methodological thinking and methodology in general, secondly, the stages of development of *methodological reflection* as components of an action are analyzed, thirdly, it has been created for the first time *the matrix of genesis* of the indicated reflection as an act of methodology creation, fourthly, it has been revealed the method of constructing metamethodological optics of detailed study of the activity theory on the material of the reinterpreted *reflexive-deed scenario of the inspirer’s action* of system-actional methodology. In the author’s version of composing, *metamethodological optics* is a complex mechanism for selecting and specifying lenses-modules of interdependent thinking, understanding, activity, reflection, organized by *the quintet scheme* of philosophical categories as the basis for distinguishing systemic reflexive knowledge: the role of u n i v e r s a l is performed by *the vitacultural methodology* developed by us, the place of g e n e r a l is occupied by *a sphere of professional methodologization* advocated by us, the position of s p e c i a l is occupied by *a cyclic-deed approach* that we have proposed, the position of i n i v i d u a l is taken by the author’s *scheme-model of thought-deed*, the place of s p e c i f i c is occupied by such a minimal fractal integrity of a special, conceptually diverse, idea of an object, which finds a graphic expression in the form of *a thought scheme* (a square wrapped in a circle) and four or five categorical definitions of this object. The main part of the study is devoted to a comprehensive content filling of each of the five *reasoned stages of the methodological reflection becoming* as components of full-fledged deed: *propaedeutic stage* – p r e – s i t u a t i o n, the quintessence of which is the idea of actional approach and methodological organization of thinking, *the first stage* – s i t u a t i o n, the core of which forms the construction of ontological schemes of activity and organization of the process of its reproduction, *the second stage* – m o t i v a t i o n, where the most important acts are reflexive immersion of

thinking into the world of activity and the emergence of ontology of thought-activity, *the third stage – deed action* the main essence of which is reduced to reflexive immersion of TA ontology into a substantial horizon of thinking and to a compliance with the requirements of the multiple knowledge principle, *the fourth stage – after action*, the most important in which is the reflexive closure of methodological thinking through various reflexive identifications. Thus, the thematically and substantively detailed horizontal of the newly created matrix of the methodological reflection genesis, which is the essence of *self-thoughtful* – philosophical and therefore methodological – *thinking* and alpha and omega of methodology in general. At the same time, among the most significant step-by-step creative products of the author's performance it is worth noting: a) *the concept of metamethodologization*, that enabled the creation of the latest metamethodological optics of scrupulous elaboration of the activity theory according to the logic of a deed scenarioing of a creative way of the STA-methodology's founder; b) the thought-scheme of component-tacts of *the methodological turn of thinking* as a reflexive-canonical deed; c) the cyclic-deed reconstruction of *the method of systemic analysis* in the unity of different procedures and stages of its implementation; d) the four-stage scheme of *the evolution of a scientific subject* in two orthogonal dichotomous dimensions of the implementation of methodological work: “empirical (sensory) – logical” and “specific – abstract”; e) *the abstract ontological scheme of activity* as a full-fledged deed of its reproduction in the cyclical complementarity of ontologems of situation, actualization, translation and reflexive practice and in the context of vitaculture; f) the biquater organizations of *the corpus of epistemological units* (idea, ontology, universum, STA-approach and scheme, category, theory, STA-methodology) in the polysystem substantiation of *thought-actional representations*; g) the thought-schemes of connection of ontogenetic stages of reflexive-deed closure of methodological thinking with

different reflexive identifications, etc. As a result of the study conducted it is concluded that *the model of reflexive-scenario looping of methodology*, gained for the first time, for today is a holistic *ontological picture of methodological TA*, and in the long run – of the universe of thought-activity and thought-deed in general. A clear confirmation of this yet is the unique step-by-step spectrum of *competent methodological practice* – from the creation, development and usage of various technologies of methodological work and reflective metamethodologization to canon-oriented methodological seminars and sessions, organization-actional and organization-deed games.

Key words: *theory of activity, system-actional approach, methodology, thinking, architectonics, ontology of activity, methodological thinking, principle of cultural conformity, reflection, methodological reflection, metamethodological optics, deed approach, vitacultural methodology, professional methodologization, cyclic-deed approach, thought-deed, principles of quaternity and quintessence, thought-scheme, reflexive-deed scenarioning, the act of creating methodology, metamethodological research, polystructural system, self-reflection, system problem, complex object as a system, method of systemic analysis, scientific method, scientific subject, intention, learning, rationing, translation, implementation, the act of activity reproduction, sociotechnical orgtechnical systems, step of development, centaur-object, intentionality of consciousness, thought-activity, thought-communication, pure thinking, epistemological unit, category, STA-methodology, metaparadigm of methodologism, organism of methodology, profession of methodologist, reflexive closure of methodological thinking, G.P. Shchedrovitsky, V.A. Romanets.*

Рецензенти:
д. філос. н., доц. Володимир САБАДУХА,
д. соціол. н., проф. Юрій ЯКОВЕНКО.

Надійшла до редакції 15.12.2021.
Підписана до друку 24.01.2022.

Бібліографічний опис для цитування:

Фурман А.В. Архітектоніка теорії діяльності: рефлексивно-вчинковий сценарій метаметодологування. *Психологія і суспільство*. 2022. №1. С. 7–94. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.01.007>